فائق الاصباح

ہدیہ بعالی خدمت جناب آنریبل سر شاہ محمد سلیمان صاحب جسٹس دی فیڈرل کورٹ صاحب
نیو دہلی

منجانب پنڈت برج کشور زتشی کشمیری برہمن متخلص بہ شور

متوطن شہر دہلی - بازار سیتا رام - راج محل نمبر ۱۴۹۷ سرکل ۹

قیمت فی جلد عہ

مطبوعہ امپیریل پرنٹنگ پریس دہلی بماہ اپریل سنہ ۱۹۳۸ء

برون ز پردہ برآمد فرو حجاب گذاشت — بر آب نقش کشید و بہ کارِ آب گذاشت

حداشتِ سر و سامانِ نمودِ منفعت بود — وجودِ خاک بہ دورانِ انقلاب گذاشت

ز شاہ راہِ توقع کسے کہ باز آمد — نشانِ پا بہ سرِ جادۂ سراب گذاشت

خدا کند کہ نہ افتد ز بامِ طشت کسے — چو پشتِ دستِ تہی بر زمیں نصاب گذاشت

حیاتِ ما ز نشاط و نشاطِ ما ز حیات — چہ راہ پیشِ نظر چشمِ نیم خواب گذاشت

شمارِ عمر بہ روئے صواب نتواں دید — بدستِ پیکِ نفس ہر صدا جواب گذاشت

خبر اے حسنِ عمل دہ کہ پاک بازاں را — میانِ وہم و گمان دل بہ پیچ و تاب گذاشت

طلوعِ صبح نہ بیند سیاہ بختیِ شام — زمانہ سر بسر اوقاتِ مستطاب گذاشت

کمالِ ہستیِ ما در زوالِ ہستیِ ماست — صواب دید و فا عمر در عذاب گذاشت

جہانیاں ز جہان و از زندگی نہ برند — حواس باختہ بر طاقِ دل کتاب گذاشت

دلے کہ تابِ تجلی نداشت کوشش داد — بہ ترکِ آب و ہوا جا سہ چوں حباب گذاشت

جنوں بہ قدرِ مراتب تتمۂ عشق است — ز خیر دستِ طلب بر دلِ اضطراب گذاشت

قیامت و ازل آغاز و انتہائے امید — بہ قصدِ سیرِ جہاں پائے در رکاب گذاشت

ز عجز از ہمہ اولی تر است طاعتِ دوست — جہاں بہ اہلِ جہاں حسن انتخاب گذاشت

شبانہ روز سیاہ و سفید مے بیند — فتادہ از نظرش ناخن از عتاب گذاشت

جہاں فریفتۂ ماہ و زلفِ شبگوں است — شعاعِ شمسِ سحر شانہ در آب گذاشت

مسوز خاطرِ احباب و در گذر از شوق — نمود آئینہ بر روئے آفتاب گذاشت

نقش بر آب کشیدن + ارتکاب امرِ بے ثبات + بہ کارِ آب + برائے + شراب خوردن + حداشت + تو سے ساختن چیزے + سر بسر گذاشتن + مثل دیگرے شدن + سیاہ و سفید + خیر و شر + ناخن گذرشتن + بیم و عجز + شانہ در آب گذاشتن + آرائش +

ردیف الف

نامۂ اعمال بسم اللہ و الرحمانِ ما — آفتابِ روزِ محشر مطلعِ دیوانِ ما

شادی و غم برنتابد آرزوئے جانِ ما — گردشِ رنگِ دو عالم خونِ نافرمانِ ما

در طلسمِ جان شکستن دردِ ما درمانِ ما — چون جرس محمل بدوشِ بیخودی افغانِ ما

آن قدر آئینہ ام در درسِ دیدارِ وجود — ظاہر و باطن توئی ہم جان و ہم ایمانِ ما

بہرِ قتلِ جانِ من تیغِ دو دم دارد نفس — سودن دل حاصلِ افسانۂ افسانِ ما

چون حباب از تنگ ظرفی عمر ضائع کردہ ایم — میتراود خونِ دل از دیدۂ گریانِ ما

باد ہم آلودہ گردد از مکافاتِ عمل — گرد برخیزد اگر از جنبشِ دامانِ ما

دل گرفتارِ خیال و دست مجبورِ عمل — جان بزنجیرِ نفس پابستہ در زندانِ ما

عشقہ آبِ روان تحریکِ موجِ خونِ دل
تا عرق باشد طپد در نبضِ حیرت جانِ ما

دی بیادِ جلوہ اش روغن چراغِ ما نداشت
شمعِ بزمِ عارفان آہِ دلِ سوزانِ ما

بر سرِ شاخ و شجر گلدستہ بند د خار و گل
جوشِ یک پیمانۂ دل شادی و حرمانِ ما

خویشتن گم کردہ ام چون راہ در صحرائے شوق
تا نفس دامن زند بر آتشِ پنہانِ ما

نقشِ تصویرِ تو پنہان در غبارِ خاطرم
منظرِ صد جلوۂ آئینہ عریانِ ما

نورِ جان در ظلمت آبادِ تنومندم بماند
چون چراغِ زیرِ دامن بر سرِ دامانِ ما

بر سرِ راہِ عدم نقشِ قدم بگذاشتیم
با سر و برگِ جہان میبود این پیمانِ ما

آئینہ بشکست و تحریرِ شکن اے شور ماند
جلوۂ حسنِ ازل در دیدۂ قربانِ ما

تصویر دارم در نظر یا جلوۂ جانانہ را
شعلہ بہ پرواز آورد بال و پرِ پروانہ را

از یک گریبان سر برارد شعلہ و پروانہ ہا
بر جائے نازک سر کنند مستان سرا افسانہ را

عشقم بجان یادے بدل سر در ہوا شاہد نظر
رنگے و بوئے خونِ دل در گردشِ پیمانہ را

من در حریمِ کعبہ و تو در حریمِ دیدہ
یارا آشنا خود آشنا بیگانہ خود بیگانہ را

موجے بگردابِ خفی پا مرکزِ سرگشتگی
آزادی و آوارگی قیدِ نفس دیوانہ را

نخلِ تمنا سوختم نے دیدہ بر دل دوختم
تا خوشہ ہائے شعلہ ہا بر کرد دانہ دانہ را

از رنگ و بو گل مے شد از خونِ دلِ ساغر زدہ
تعمیر کردند از گلے زیرِ زمین میخانہ را

در زندگی بندِ جسد بعد از فنا قیدِ لحد
ہر ذرہ رقصد با صبا در یادِ آن مستانہ را

عقدہ کشائے مغفرت چشمِ حقیقت آشنا
مژگان ہم آغوشِ نظر زلفِ پریشان شانہ را

چشمان ما روشن بہ دل ما شاد از حسنِ خیال
تا وصل کردی شیشہ ہا در تابدان کاشانہ را

ساغر ز چشمِ آبگین بیناز جان در آستین
اے ساقی شیرین ادا بکشا درِ میخانہ را

از شورِ دل واکردہ ہم سر بصحرا دادہ
عینِ حقیقت نقشِ پا ویران کن ویرانہ را

نگاہم شمع فانوسِ خیالِ اغراض دنیا را
بجائے کعبہ و بتخانہ دارم چشمِ بینا را

چراغِ خانہ ما جلوہ ریزِ نورِ وحدت شد
کہ در آغوشِ دل پروردہ ام داغِ تمنا را

بخاک و خوابِ غفلت رفتہ اجزائے شکستِ ما
کنم تعبیر از خطِ جبین نقشِ کفِ پا را

جہان شد تنگ بر من بر ترابِ عشق بتابم
بہ غربت یا کنم مثلِ شرر در دامنِ خا را

سویدا بہر دیدارش سوادِ دیدۂ روشن
بہ دود مجمرِ دل رفتہ بوئے عنبرِ سا را

جنون پیدا و پنہان عالمِ اسبابِ خاموشی
خیالے شمع تصویرم ندارد از زبان پا را

نفس خمیازۂ ہستی کہ گردابِ سرِ کشتی
ز آتش زیر پا در وجد آرد موجِ دریا را

بہر مشرب کہ باشی جلوۂ حسنش تماشا کن
کہ از ذوقِ نظر در شیشہ بینم رنگِ صہبا را

عبادت با ارادت در حضوری می برد راہے
کہ عکس از بہرِ خود در آئینہ وا میکند جا را

تماشا گاہِ دل از حسنِ جان جامِ جہان بینم
ز سیمابِ نظر دادی جلا آئینہ ما را

طلسمِ نیستی شیرازہ بندِ نسخۂ ہستی
زما بین السطورِ ہر نفس پوشیدہ ایما را

وجود بے وجود ما نمود بے نمود ما
نہ من باشم نہ تو باشی کہ باشد این تماشا را

شناسائی اگر خواہی ز خود بیگانہ شو بیدل
نقاب از چہرۂ معنی بر انداز ند الّا را

خفی از بینشِ آدم جلی بر صفحۂ عالم
چو بوئے گل برانگیزی خیالِ روئے زیبا را

بچشمِ آبلہ پائی ز خارے خامہ و مجسمہ
کہ در خطِ نقاط از خون براتم داد صحرا را

نظر مانندِ شب گلدستہ بندِ دیدۂ حیرت
چو شاخِ زعفران بر دوشکستی رنگِ دلہا را

زحد بگذشت مشتاقی بده ساقی مئے باقی — کہ از خونِ شہادت رنجم رنگِ مصلا را

سیاہی در سپیدی منکشف باہم نمی گردد
نظر در زیر پرداے شود دارد حسنِ نکتہ را

در نظر زیر و زبر پیش مصلا ست مرا — رہبرِ ہر دو جہان دیدۂ بیناست مرا
ہاتفِ غیب ادائے دلِ شیداست مرا — کارپردازِ مشیت سرِ سوداست مرا
ترکتازِ نظرم طالب و مطلوب شُدا — نورِ مستور درین آئینہ پیداست مرا
جان و دل تابعِ احکامِ سفرہاے نظر — تا بمنزل نرسانید رہ راست مرا
یادِ وصلے کہ جمال آئینہ رویم بود — قبلہ و قبلہ نما بزمِ دلِ ماست مرا
ساز از سوز بود سوز بود از سازش — اشک آب آتش و خون خلط در اجزاست مرا
دل بد آموزِ شکایت نشود گرچہ شود — یار بیگانہ و بیگانہ شناساست مرا
عشق لبریزِ جدائی و جدائی ہمہ حال — ساغرِ بادہ بکف چشم تمناست مرا
کرمِ شب تابم و تابم ہمہ سیتابم روز — داغِ دلسوز چراغِ شبِ یلداست مرا
کام ناکامی و انجام سر انجامیِ مرگ — خون گرفتہ بہ کہ گوید چہ تمناست مرا
سوختم خاک شدم عشقِ حقیقی باقی ست — لختِ لختِ دلم آتش کدہ آراست مرا
بالِ پرواز در آغاز شکستِ پرِ ما — پاے دل گرچہ بسنگ آمد و برجاست مرا
زاہدا ہجرت و صلت بنگاہم چہ شود — جنت این ست کہ باطل غمِ فرداست مرا
حیرت آباد خیالِ از دل ما میجو شد — صیقلِ آئینہ در دیدۂ رسواست مرا
از خیالِ تو دلم آئینہ حسن و جمال — ہر چہ مستور شد از چشم ہویداست مرا
نیش زن در پئے تکمیلِ جنون پردازی — سرِ خارست کہ در دامنِ صحراست مرا

قدردان قدر کند لازمهٔ هستی را
زین سبب نیست بجز وصل تو درخواست مرا

باغ باغ ست دل از شیوهٔ حسن و صفات
شوق دیدار تماشا تماشاست مرا

رنگ تعبیر ز تاثیر جنون میگردد
اشک و خون جگرم لولوء لالاست مرا

دیدهٔ خیره شود تیره نه بیند جز دوست
ششجهت بزم نگه شاهد یکتاست مرا

شمع سان سوز و گدازم نه در اندازهٔ ما
باقی از قسمت من قصهٔ تفسیر واست مرا

رفت از دست من اے شور عنان مقدور
در وساطت ندهم واسطه برخاست مرا

نیشے مزن دل ریش را تا عاقبت اندیش را
دانی چو درد خویش را توشه بده درویش را

من عاشق دیرینه ام با سینهٔ بے کینه ام
من آنم و من این نه ام توشه بده درویش را

دلخسته و مسکین گدا هر دم ز تد غمگین نوا
اے خسرو شیرین ادا توشه بده درویش را

در بزم او مهمان شدم بر حسن او نازان شدم
مستغنی از حیوان شدم توشه بده درویش را

خوش خوش بگلزار آمدم از بهر دیدار آمدم
عاجز ز انکار آمدم توشه بده درویش را

من بندهٔ بے مال و زر تو صاحب حسن و گهر
توفیق تو باشد اگر توشه بده درویش را

دارم غمت در دل نهان بردی کجا آرام جان
از در بدر کن یا بخوان توشه بده درویش را

از تو نگاه و صحبت از من نیاز و معذرت
اے دل براه عاقبت توشه بده درویش را

بر عاشق صادق ببین بر حسرت دامق ببین
بر شورا اے رازق ببین توشه بده درویش را

دلم در دام صیاد ست ذوق آرزوے ما
تکلف برطرف طوق اسیری در گلوے ما

برآید هر سحر از بام خورشیدے بکوئے ما ‌ ‌ ‌ نگر در رنگ شب پیدانه روئے او نه روئے ما
خیالِ ما وصالِ ما حبابِ آرزوئے ما ‌ ‌ ‌ نفس شیرازه می بندد زنقشِ گفتگوئے ما
خوش آن خاطر که از نادیدنیها دیده بردوزد ‌ ‌ ‌ نشد مسدود از وحشت گل سیلاب جوئے ما
اگر آئینه سازے سنگ را در آتش اندازی ‌ ‌ ‌ نقاب از چهره بردار و ز تلخی ترشروئے ما
دورو بیست سیه در دهر و عقبیٰ فردِ اعمالم ‌ ‌ ‌ سیاهی بر سیاهی میدود از شست وشوئے ما
دل از سوزِ طپش چون نالئے میکنم خالی ‌ ‌ ‌ نفس تارِ رگ جان تا گره شد در گلوئے ما
اگر در عرضِ مطلب لب کشادم اشک حاصل شد ‌ ‌ ‌ چو گوهر در صدف در چشم پنهان آرزوئے ما
تف آهم ز دستِ خویش سوزد خانهٔ خود را ‌ ‌ ‌ برنگ شمع از دل سر برافرازد عدوئے ما
جبین بر خاک در سایم که دل را دل نمیدانم ‌ ‌ ‌ برون از در چه کردم تا کشاید در بروئے ما
گل اشک و گلِ داغ و گلِ زخم و گلِ خورشید ‌ ‌ ‌ نظر آید از هر سمت باغ آرزوئے ما
تغافل رنگِ محفل بود سوزد خواه سوزاند ‌ ‌ ‌ چراغ زیر دامانست در دل آرزوئے ما
کبابِ سیخ گشتم از وفورِ سوزِ پنهانم ‌ ‌ ‌ صبا گلگشت به گلشن میکند تشریح بوئے ما
چو غواصے که بهرِ گوهر مقصود خون سوزد ‌ ‌ ‌ ز تبلیغ نظر اے شوق در دل جستجوئے ما

بپے تخجیر دل در یک نظر صد تیر می بارد ‌ ‌ ‌ پر پرواز دارد تابِ حسن شعله خوئے ما
بیک بست و کشادِ چشم آخر میشود عمرے ‌ ‌ ‌ به تلقین راز بکشاید حباب از خنده سوئے ما
نظر زیر نظر دارم ز مژگان سوزنے دارم ‌ ‌ ‌ شگاف آب خود دوزد ز آب در رفوئے ما
چه داند ساقیِ مدهوش قدرِ تشنگیِ دلها ‌ ‌ ‌ بجز از باد و باران پُر نشد از مے سبوئے ما
ز اسرارِ حقیقت هر که واقف شد همین داند ‌ ‌ ‌ عبارات معانی خیز دارد مو بموئے ما
نسیم وادیٔ غم آخرش برباد خواهد کرد ‌ ‌ ‌ شد از خاصیتِ آب و هوا نشو و نموئے ما

خیالِ او خیالِ ما خیالِ ما خیالِ او — خلوئے او خلائے ما خلائے او خلوئے ما

عدم پیدا وجودِ ما وجودِ ما عدم پیدا — زبا گفت و شنوئے دل ز دل گفت و شنوئے ما

ز جامِ عشق سرشارم بیادش محوِ دیدارم — نظر مے آید از ہر سمت باغِ آرزوئے ما

عبادت باعثِ راحت کہ دل محوِ تماشائے — ز خود پہلو تہی کردن سرانجامِ کدوئے ما

بہ ذوقِ پاک بینی چشمِ عاشق شستشو پیدا شد — بہ آبِ طینتِ صافی کند نقلِ وضوئے ما

در نیازِ تو شکستم شبِ تنہائی را — ریختم رنگِ تصور سخن آرائی را

در تصور نگرم واردِ بینائی را — قصہ کوتاہ چراغِ شبِ تنہائی را

تا قیامت نکشم وعدۂ فردائی را — جلوہ ہر روز تماشا و تماشائی را

مردنم زیستنم زیستنم مردنِ من — انتہا نیست ہوا و ہوس آرائی را

پردہ بر دیدہ گرفتی بتماشائے جہان — چشم در جیب کند پردۂ پیدائی را

نامِ تو ورد ز تاثیرِ طلسمِ جذبات — صدا مکان نبود وصفِ تو گویائی را

آمد و رفتِ نفس سلسلۂ دور و دراز — راز افشا نشد اسرارِ ہویدائی را

از زمین تا بفلک جلوہ کشودست تجلی — تا در آغوش کشد عاشقِ شیدائی را

شادیٔ وصل ہمان بہ کہ دوامی باشد — ذرہ سان وقف کنم ناصیہ فرسائی را

عشق شمع است کہ در خلوتِ دل سوختہ ام — ناتوانم چہ کنم تاب و توانائی را

عکسِ آئینہ درونست و بیرون می آید — پردہ حائل نشود جلوۂ یکتائی را

خال در دیدہ محیط است و نظر کشتیٔ نور — در سفر رفتہ نداند رہِ بازآئی را

بوسہ گاہِ کفِ پا بہرِ لبِ آبلہ ہا — خارِ پا داغِ جگر لالۂ صحرائی را

غنچۂ دل کہ چو گل حالِ پریشان دارد — ہمچو سیماب گرہ بستہ شکیبائی را

بود و نابود به دیوانهٔ عشق تو وجود
گردش گرد جهان بادیه پیمائی را

پرتو ماه که در بحر نمایان سر آب
در تهٔ چشم ببین جلوهٔ بالائی را

جلوهٔ حسن بهر رنگ و نظر هر رنگ ست
عشق نیرنگ بود رنگ تماشائی را

همه جلوه همه جلوه همه را گردیدم
ناگزیرست فنا غرقهٔ دریائی را

میطپد رنگ پریدن ز طپیدن در دل
هر طپش آب کند خون تمنائی را

گرچه بر هم زدهٔ تفرقهٔ دانش عشق
کار بی عشق بهم بر زده دانائی را

مانع قتل همین ست و همین موجب قتل
کردهٔ قطع نظر ترک شناسائی را

در نظر شمع تماشای تو روشن گردید
لیلة القدر بود تارک و بینائی را

اشک را پا رود از پیش ز خون دل من
خفتهٔ خاک لحد باد تن آسائی را

نفس باز پسین داد حیات جاوید
مرگ نعم البدل اعجاز مسیحائی را

سیرگاه ست دلم آئینهٔ دید و شنید
بازئی گشت صدا گنبد مینائی را

نالهٔ پر درد ز دل میکشم از تنگی دل
شوق پرواز دهد حوصله افزائی را

بیدار سحر گشتی و رفتی ز بر ما
بستی کمر خویش و شکستی کمر ما

عالم همه تاریک و جهالت بصر ما
ناپید و پدیدست نظر در نظر ما

با ننگ حجابیم ز ناموس هستی
هر اشک گره بود ز خون در جگر ما

خیر قدح خویش ندیدیم و نه بینیم
از بی جگری لخت جگر شد سپر ما

عنقا صفتیم از قفسی بهر وصالش
در بیضه بریده ست قضا بال و پر ما

آن نور نقابست در افتاد بردیم
در ظلمت حیرت بسر آمد سحر ما

از خاصیتِ عشق خبردار نبودیم — فحوائے سبیل ست بجان خشک و ترِ ما

در عشق ز ایجادِ عجب سحر بیانیم — نے بانفسم نغمه سرا از اثرِ ما

شیرازهٔ اوراقِ پریشانی خویشم — صد داغِ نهان ورثهٔ داغِ دگرِ ما

ما دُردکشانیم ز میخانهٔ توحید — جز سایه کسی باز نگردد ز درِ ما

از بحران پرس که هستی چه معاست — از ملکِ عدم هیچ نیابد خبرِ ما

ما سالکِ عشقیم خیالست گذاره — هر جا گذرِ ما نشود رهگذرِ ما

لغزش ز جنون رنگِ جنون در نفسم ریخت — افسانهٔ عشق ست دمِ مختصرِ ما

برق ست تجلی و شگافِ درِ جانان — جویائے نظاره نظرِ منتظرِ ما

ایام در اندیشهٔ هستی نگذاریم — راهے که بمنزل نرساند سفرِ ما

از نیست بود هست که از هست بود نیست — در هر دو صفت خاک بود بدرِ ما

ما در حرمِ کعبه و تو در حرمِ دل — یاد تو بهر جا که بود راهبرِ ما

اے خاکِ درِ یار ز ما نام و نشان گیر — بے نام و نشانیم و توئی نام ورِ ما

من دل بتو دادم بدهم جان بنگاهے — قربان تو این جان و دلم ماحضرِ ما

در چشمِ جهان سرمهٔ افسون نکشیدیم — بیداری شب خوابِ سحر دیده درِ ما

اے شوق خبر از رهِ مقصود نداریم
در سینه نفس گم شده باشد نظرِ ما

بر دل گذاشتم ز ازل کارِ خویش را — در بر کشم ز قطعِ نظر یارِ خویش را

خورشید را نهفت به گلِ زنگ آئینه — در پوست کشتن است طلبگارِ خویش را

طے قصهٔ زمین نشود بر سرِ زمین — بر سر گناهگار برد بارِ خویش را

بیرون ز وضع پا نه گذارد و بیگانه — از پیش رفته لب شکند آثار خویش را

چون خار خار چیده بدل نیش داغ پا — در بر گرفته ام گل گلزار خویش را

گلبانگ بر قدم نه زند تیر آه ما — دوزخ سلم خریده گنهگار خویش را

خواب وحشی به روی چراغ تو گفته ام — دیوار خویش ساخته آزار خویش را

مرغ شکسته بال ز پرواز در قفس — انداختم به روی زمین بار خویش را

اے شور دل چه مصرعه رنگین نوشته است
قربان بالمشافه آنظار خویش را

آشنا در بحر هستی ساختی از گل مرا — کاهش جان است این آسایش منزل مرا

دیدهٔ من پردهٔ در دیده بے پردهٔ — پردهٔ حق جلوهٔ در پرده ہائے دل مرا

کام دل گردید حاصل کام جان حاصل نشد — کام جان گر وصل باشد کام شد حاصل مرا

جان من مهمان کند مهمان شود گر جان من — جان برد جانے بلب گر جان شود واصل مرا

ساختی مشغول نظاره به حسرت سوختی — ساختی تا سوختی چون شمع در محفل مرا

چشم و دل دارم به هر نظارهٔ آوارهٔ — آشنا کرد است با نا آشنایان دل مرا

پرده اوراق جهان شیرازهٔ دل بسته ام — چون نفس خط میکشد بر حرف لایعقل مرا

خانه بر دوشم به دنبال فنا سر میکنم — خاک ره گردیده ام تا سر شود منزل مرا

بر جگر دندان فشردن بخیهٔ زخم جگر — مرهم از خون خوردن است و آرزو قاتل مرا

از غبار خاطرش در گریه میسوزم چو شمع — پیش پائے خود ندیدم رفت پا در گل مرا

سر حباب بحر عشقے بسته با فتراک موج — صید گردابم کشد زنجیر با ساحل مرا

سختی ایام دیدم در حصول جسم و جان — مشکل آسان است پیش آمد چه این مشکل مرا

گردنم خم گشت بر سر بارِ منت می برم
ذبح کردی رفتی و بگذاشتی بسمل مرا

عشقِ لیلیٰ ور دلم آواره چون مجنون شدم
من نمیدانم که آن می بیند از محمل مرا

قلزم توحید در پیمانۂ یک قطرہ
انتخابِ دو جہانست انتخابِ دل مرا

قطرۂ در قلزم توحید ناپیدا کنار
انتخابِ دو جہانست انتخابِ دل مرا

نقطۂ سہوست این یا نکتۂ اسرار عشق
انتخابِ دو جہانست انتخابِ دل مرا

ریخت رنگ مسجد و بتخانہ از یک مشت گل
انتخابِ دو جہانست انتخابِ دل مرا

در جوانی بت پرست و در ضعیفی حق پرست
انتخابِ دو جہانست انتخابِ دل مرا

منتخب گردید دل از انتخابِ در دو عشق
انتخابِ دو جہانست انتخابِ دل مرا

منزلِ مقصود دور اے شوقِ مقصد در نظر
ہر نفس رہ می نماید تا سرِ منزل مرا

ستمبر ۱۸۸۳ء

ساقی بدہ بیاد ہوائے بہار را
برخیز و جام ریز مئے خوشگوار را

اے دل خیالِ گیسوئے او باش گو کسے
در آستینِ خویش نہ پرورد مار را

در ہر دیار زخمیٔ پیکانِ یاس شد
آخر کجا برم دلِ امیدوار را

بردار دست راز علاج من اے طبیب
غمگین کند مصیبتِ من غمگسار را

گفتم چہ دیدہ ز منِ خستہ جان گناہ
کردی جدا ز خدمت خود جان نثار را

عہدِ وصال یا بتِ پیمان گسل فتاد
یارب بدہ قرار دل بیقرار را

مثلِ چنار سوز من از آتش دل ست
یا کاہ کے مثال وہم جسم زار را

تعبیرش اینکہ یار مقرر کند ہلاک
دیدم بخواب سلسلۂ زلفِ یار را

در فکرِ زلف بودم و آمد خیالِ خال | داغ دگر رسید دلِ داغدار را

اے شوق تا دل ست ہم آغوشِ درد کس
یکدم تہی نیافتم از غم کنار را

۲۴ دسمبر سنہ ۱۹۰۳ء

سوختی خوابِ دیدۂ ما را | راحتِ برگزیدۂ ما را
نسبت سوختن بہ دل باشد | نفسِ برکشیدۂ ما را
سردمہری ز جوش افگندہ | در جگر خون طپیدۂ ما را
ضبط مطلب شود ز بے ربطی | نامۂ آبدیدۂ ما را
سوزِ خاکستر سیاہ کند | داغ بر دل رسیدۂ ما را
دل فرو بستہ با شکر خندش | لب بتلخی چشیدۂ ما را
حرف کوتہ مکن ز استغنا | قصۂ ناشنیدۂ ما را

چارہ اے شوق نا موافق شد
جان آفت رسیدۂ ما را

۱۸ اگست سنہ ۱۹۰۳ء

در جسم جانِ غمگین مہمان شدست ما را | معمور خانۂ دل ویران شدست ما را
[illegible] کافرم نہ رندم نے صوفیم نہ زاہد | ایمائے حق پرستی ایمان شدست ما را
وز دیدہ رو نمودی بر ما نظر نکردی | پاسِ حجابِ یاران دربان شدست ما را
یارب چہ منت ست این از فیضِ آشنائے | سوہانِ روح دردِ ہجران شدست ما را
بے یار خوش نباشد آسایشِ دو گیتی | قیدِ فرنگ ہستی زندان شدست ما را

بر اعتبارِ قاصد بے اختیار دل شد
عهدِ وصال عیدِ قربان شدست مارا

در وادیٔ جدائی مجنون خبر ندارد
چشمِ سیاه لیلے جویان شدست مارا

در تهِ شکستِ کشتی از ناخدا چه حاصل
ز آشوبِ چشمِ پرنم طوفان شدست مارا

بر راهِ حق شناسی خوف و خطر نباشد
هر کارِ مشکلِ ما آسان شدست مارا

دیوار گوش دارد کوتاه کن سخن را
از شورِ عشق هر کس پرسان شدست مارا

آمد بهار و خنده زیرِ چمن کجا
شیشه کجا شراب کجا یاسمن کجا

حاضر جواب ترشی دندان شکن کجا
قاصد کجا پیام کجا حسنِ ظن کجا

نورِ سحر تلافیٔ تاریکیٔ شب ست
چینِ جبین کجا لبِ شیرین سخن کجا

آتش بجانِ ریزهٔ سنگ اوفتاده است
دل بستگی کجا غمِ حسن و حسن کجا

از خنده بوئے بادهٔ گلرنگ میبرد
طرزِ حیا کجا و فریبِ سخن کجا

بر چرخ میکشد غمِ دولابِ عشق شور
عزمِ سفر کجا سرِ راهِ وطن کجا

۲۳ جون ۱۹۲۶ء

اگر در سلکِ تحریر آورم قربانیٔ دل ها
نویسم تا بسم الله خوانم بسملِ بسمل ها

ز زخمِ خنجرِ نازش بخون رقصند بسمل ها
ز جوهر سورهٔ اخلاص دم کردند قاتل ها

بخونِ بیگناهان سرخرو گشتند قاتل ها
به فرضِ عاملانه خویش را خواندند عادل ها

خراش از خارِ غم گلدسته بندِ داغِ مجنون شد
که لیلے داشت چشمِ منتظر چاکِ محمل ها

زبان و طبعِ موزون را سخن سنجیده بر آید
صدف از دُر تهی پهلو زند بر موجِ ساحل ها

شب ماہ ست و جامِ مل جنون را سر نظر پرور
چہ می دانند اہلِ دل زنا بیتابیٔ دل ہا

چرا بر سینہ داری دست ہنگامِ ہم آغوشی
کہ سازد کارِ خنجر درمیان دیوارِ حائل ہا

ببین پرواز پروانہ بوصلِ شمع بیسوزد
کہ داند عشق آسانست ورنہ نیست مشکل ہا

مشو غافل ز یاری گر ہجومِ آرزو دارے
نباشد بیخطر سالک زراہ و رسمِ منزل ہا

حضورے گر ہمیخواہی مریدِ رنگِ ساقی شو
نباشی تا نسنجے آگاہ از آدابِ محفل ہا

چو عاشق سر بکف دارد چہ باک از تیغِ صف دارد
کہ صفداری شرف دارد میانِ خیلِ قاتل ہا

حباب اسے شور از موجِ ہوا بر خویش می بالد
ز تابِ چینِ پیشانی گرہ افتاد در دل ہا

۷ ستمبر ۱۹۰۳ء

نازک بود از غنچہ ز شوخی سخنِ ما
گویا کہ نداریم زبان در دہنِ ما

اے شعلہ سیہ کاریِ دل بیش نہادیم
آلودۂ خون ست ز عصیان کفنِ ما

از سیرِ چمن تشنہ لبے سیر نگردد
دل میکشد از جذبۂ شوقِ وطنِ ما

انجم ز ہوا دارئے شب نور برارد
از کثرتِ داغ ست بہارِ چمنِ ما

اے ساقیِ شیرین لب و دندان بکشا
نیرنگیِ مے زندہ کند انجمنِ ما

از معرکۂ قتل حیا کس نہ پسندد
بر دوختنِ دیدہ و خون سوختنِ ما

از جنبشِ مژگان سرِ کارے بسر آمد
مقبولِ نگاہ تو شد از جان شدنِ ما

ہر غنچہ قبا میکند از جوشِ بہارے
آسایشِ خاطر ندہد پیرہنِ ما

از شرم نگہ چشمِ سیہ باز نہ بیند
رم کردہ ز صحرائے غزالِ ختنِ ما

در ساغرِ مے اشک بیادِ تو فرو ریخت
بد ذائقہ شد لطفِ شرابِ کہنِ ما

احوالِ مزاج از لبِ بیمار چہ پرسی
موقوف بر اصلاح بود مردنِ ما

خون ریزیٔ عشاق نصیبِ تو مبادا
بر بسترِ نازست نفسِ غالیہ فرسا

سر رشتۂ فتراکِ اجل روحِ تنِ ما
شرمندۂ اظہارِ گلِ خندہ زنِ ما

از جذبۂ دل رہ بدلت شور ندارد
محتاجِ سبب نیست غمِ دل شکنِ ما

۵ ستمبر سنہ ۱۹۰۳ء

کنجِ غمِ گرمیٔ خون کیف شرابست اینجا
حسرتِ جلوۂ خورشید شبِ غم تخمِ رم
تکیہ برعمر زدن کارِ تن آسانی نیست
غنچہ از جنبشِ لب درسِ تبسم گیرد
یادِ مژگانِ سیہ نیش زند بردلِ ریش
طرزِ تقریرِ بتان رنگِ دگرگون دارد
شمع ہم شعلہ زبان شد پرِ پروانہ سوخت
سوزِ سودائے سرِ زلفت دماغم سوزد

دلِ خوکردۂ نازِ تو کبابست اینجا
چشم بستن زجہان عالمِ خوابست اینجا
ہر کہ آمد بجہان پا برکابست اینجا
شوخیٔ حسنِ تو در زیرِ نقابست اینجا
خانہ از رخنۂ دیوار خرابست اینجا
خندہ برشکوہ زدن طرزِ جوابست اینجا
دعویٔ رشکِ عدو نقش برآبست اینجا
واقف از دردِ م و دیوانہ خطابست اینجا

رازِ دل پیشِ تو میگو پرومترسد شور
آتش[1] از آب شدن روزِ حسابست اینجا

۲۳ جون سنہ ۱۹۰۳ء

تا نگاہِ گرمِ او گردد دوچار آئینہ را
برخطِ سبزش کند جوہر نثار آئینہ را

[1] آتش شدن غضبناک گشتن - آب شدن - شرمندہ شدن - روزِ حساب - روزِ قیامت بروزِ قیامت اول تمام عالم آب خواہد شد و بعد ازان آتش - بروزِ حشر -

شوقِ دیدار آورد رو بر نگار آئینه را
تیز گردد آتش از خطِ غبار آئینه را

نیست در بازارِ رسوائے متاعے غیر ازین
میفروشد حسن بازِ نقش چه کار آئینه را

پرتو خورشید را صبح گریبان میدرد
بازدارد دیده عذر انتظار آئینه را

خونِ دل سیماب شد از یادِ حسنِ عارضش
موجِ حیرت می طپد اندر کنار آئینه را

تا کدا بین شیوهٔ نازِ بتان از یاد رفت
نیست از سوزِ نگه جان در قرار آئینه را

گرمیِ تیزِ نفس چون پاک می سازد غبار
میکند روشن تجلی اسفند یار آئینه را

وحشت انگیزد نگاهِ مے پرست از بیخودی
سر به سودا می دهد جوشِ خمار آئینه را

خندهٔ گل ناز پرور از نسیمِ زندگی
ریخت از عکسِ رخش رنگِ بهار آئینه را

تابِ دیدارش ندارد چون نگه لغزش کند
چشمِ مخمورش برآرد میگسار آئینه را

دیدهٔ اهلِ حیا گر پرده دارِ عصمت ست
ننگِ عریانی برد در زنگبار آئینه را

از خطا ابرو کند ادراکِ حالِ خیره شر
جامِ جم بر کف نهاد امیدوار آئینه را

شول در بزمِ خموشان بر نیاید از الم
نقشِ تصویرم کند لوحِ مزار آئینه را

۱۵ جون سنه ۱۹۰۳ء

کشتهٔ نازم زبے تقدیر می باید مرا
سرنوشت از جوهرِ شمشیر می باید مرا

حیرت انگیز ست بے عکسِ رخش آئینه
بت پرستم در نظر تصویر می باید مرا

برکشیدم آه و مو از خامهٔ اوصافِ او
خط شکستم ربطِ خوش تحریر می باید مرا

ماسوا مقصد ز دیده می رود پائے نگاه
از رگِ پیچیده ام زنجیر می باید مرا

نغمه ام در سینه چیره دستی میکند
تشنهٔ آزاده رو چون تیر می باید مرا

اخگرِ سوزان ز باران زیرِ خاکستر کنند — بر سرِ بالینِ دل شمگیر می باید مرا

بیضه در آشیان بر شاخ پر بر آورد — حسنِ معنی شرط در تدبیر می باید مرا

شمع تا روشن نگردد سکونِ سینه نیست — در کشیدن آهِ پر تاثیر می باید مرا

قمریِ عشقم نشیمن بر سرِ آزاد بود — طوقِ منت در گلو توقیر می باید مرا

شمع روشن هر با پروانه پیدا میکند — آن زبانِ شسته در تقریر می باید مرا

غنچه را راحت رسان آغوش و دامانِ نسیم — آب و آتش خاک و باد از شیر می باید مرا

مومِ شمع از سوزشِ دل میگداز دباکبت — آب و گل آغشته در تخمیر می باید مرا

گاه می خندم به خواب و گاه می نالم ز عشق
شورِ نسیان کردنِ تعبیر می باید مرا

۱۴ جون سنہ ۱۹۰۴ء

ز رسمِ آشنائی هر که فهمد معنی او را — بخطِ بختِ من تشبیه خواند چین ابرو را

ز اندازِ نگاهش آنچه در دل بود دانستم — حیا خاموش و در گردش مکن چشمِ سخن گو را

ز فیضِ حسن عارض تازه گردد خطِ سبز او — تری هم سبزه میباز د گیاه بر لبِ جو را

چو شعله می طپید دستِ حنائی زیر دودے — که بعد از غسل گر پرواز دادی بالِ گیسو را

بخواب از دل قرین بودم که با من در سخن آئی — شکست از جوشِ غم خم گردم حباب پهلو را

ز حیرت سوختم در دل نگاهم بر نمی آید — به زخمم مشک افشاندن کشاید خاطرِ او را

مراد داد خواهی بر نیامد خاک گردیدم — تو از رنگِ خجالت صاف کن آئینه او را

به دریائے محبت موجِ غم از آهِ دل سر زد — بوحشت آشنا گشتم شکستم نه پرِ بازو را

مشک بر زخم افشاندن - ایذا رساندن -

من از سوز محبت موم کردم آہن دل را
بہ اصلاح آورد نرمی مزاج طفل بدخو را

دلم را از جفا برباد کردن مہر افزاید
کہ من بر دیدهٔ دل سوده ام خاک سر کو را

چو صیادے کہ دارد در نگاه خود نگاه او
بجز سرگشتگی حاصل نباشد چشم آہو را

ز مژگان صف آرا چشم او خط امان گیرد
کہ بر شاخ مراد از گل زنی اے خار زلو را

زلو اے سوز ہجران فرصت فریادے نخواہم
بر آتش خشک گردد شاخ صندل بیدبو را

چنین نوروز بر گیتی نصیب شوق خواہد شد
تو گوئی از حیا نے نے و من در بر کشم تو را

۷ جون سنہ ۱۹۰۳ء

تا کجا در دل نہفتم سختی بیداد را
در گلو ناحق شکستم نالهٔ و فریاد را

نقش پای آہوان شیرازهٔ دل بستگی
نا امیدی خشک میسازد لب صیاد را

از نیازم بے نیازی امتیازم می برد
ورنہ من از زور بازو بشکنم فولاد را

پا کجا ذات محبت را تحمل مشکل ست
دل ز جا رفتست از بو بلبل ناشاد را

راحت از دنیا و دین بر من گوارا کرده
اے جنون بیہوده ام در دشت خاک باد را

سر بجیب آورده و مشتاق دیدار توام
ہان رہان ظالم زبیدت بندهٔ آزاد را

بر درت رفتم شنیدم صد نہ گفتم یک سخن
داد ما بہر خدا در ده و بستان داد را

ہر کجا دیدم ترا محو تماشا ساختم
سوختم در دل تمنا تازه کردم یاد را

آسمان مشاطهٔ نازست و مشتاق جفا
عمر جاوید است این سقف کہن بنیاد را

جان کنی در کوه غم شیرین ز بے لطفی بود
ہر سر مو یاد آرد تیشهٔ فرہاد را

با عدو خلوت گزین اے شوق اگر بیگانہ
در ترنم ساز کن حرف مبارکباد را

۳ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

وداعِ خبر بگو اے صبا دل آرا را
بشارتے کہ نشاند نم غبارِ صحرا را

بہر کجا کہ روم والہ تماشایم
کہ داغ بر دلِ مسکین نہادہ ما را

بحالِ من نگران چشمِ نقشِ پا باشد
کہ گردِ باد فتادست پشت پیما را

دلِ فریفتہ از داغِ عشرتے دارد
ز امتیاز ببین سپہرِ مینا را

تمام شب بخیالِ تو گفتگو دارم
کہ صبح وقتِ حدیث ست ہزار آوا را

سپند بر سرِ آتش نگاہ میدارم
کہ خال شہرتِ حسن ست روئے زیبا را

پئے نظارۂ یوسف کہ چشم وا دارد
چہ شوق پردہ درد محملِ زلیخا را

ز شوقِ وصلِ تو محروم جان نمی بازد
تجاہل ار نہ برد حسرتِ تمنا را

ز خاک زیبِ جبین نقشِ بوریا دارد
خدا گواہ کہ بوسیدہ ام کفِ پا را

ز خندہ بوسہ نیرزد بہ لعلِ سیرابش
کرے فروش کنم طوطیِ شکر خا را

خلافِ شرطِ محبت نیم کہ خلطِ من ست
چگونہ دور کنم از دماغ سودا را

جمالِ یار در آئینہ دیدن ورفتن
دو نیم کرد دلِ شوقِ ناشکیبا را

۲۴ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

گر آہ برآید ز دلِ بے خبرِ ما
چون سرو سہی بار نہ بندد شجرِ ما

تیشہ بہ رگ و ریشۂ خارا زند آتش
از آہ جہد بیشتر از دل شررِ ما

چشمِ تو کند دعوئے اظہارِ محبت
از حسنِ بیان سکہ خورد در نظرِ ما

بے گریہ اثر نیست بہ اظہارِ تعشق
در بطنِ صدف قدر ندارد گہرِ ما

خورشید کہ از دورِ فلک بیم ندارد
آسان ز جہان رفتنِ ما شد سفرِ ما

اے مرغِ چمن ز آتشِ گل بیم نگاہیم
در خرقۂ ما نیست بجز بال و پرِ ما

تا از لبِ شیرین سخنے تلخ شنیدیم
خون می طپد از سوزِ خراشِ جگرِ ما

از وصلِ بتان بہرہ اندوختنی نیست
شورِ شبِ ہجر است اگر راہبرِ ما

۱۵ ستمبر ۱۹۰۳ء

قطع کنی امیدِ پرستارِ خویش را
اے غم شتاب زن دمِ بیمارِ خویش را

جرمِ مرا سزا نبود جز قضا بدہر
روزے بود کہ جلوہ کنم یارِ خویش را

شوخی ز حد مبر کہ در آئینِ اتصال
پابندِ انقلاب کنم کارِ خویش را

تابِ سوال و ردی جوابے نداشتن
کم کردنست قدرِ خریدارِ خویش را

شاید نثارِ گل چو نسیم و صبا شوم
پامالِ عشق کردنِ تن زارِ خویش را

از چشمِ فتنہ زا اثرِ بد نگاہ دار
در عہدِ ناز جنبشِ رفتارِ خویش را

دندان بخون برم کہ ز دیدارِ آفتاب
مسدود کرد خنجرِ دیوارِ خویش را

قربانِ گردہ پوشیِ چشمِ سیاہِ او
بر یخ نوشت گرمیِ بازارِ خویش را

دندان بخون بردن (صبر کردن) گردہ پوشی (پہلوانان خاک بر جسم می مالند) بر یخ نوشتن (فراموش کردن)

روے رضا شناس کہ تا در قفس کنند
از شوخی نگاہ گرفتارِ خویش را

یادِ تو از دلم نرود جز شبِ وصال
کن تازہ کام تشنۂ دیدارِ خویش را

راحت رسان شود بود در پے خلش
از دستِ نیش برنکشد خارِ خویش را

۱۰ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

چرا آبے در جگر دارد نسیمِ گلشنِ مینا
دہانِ خشک و جانِ تازہ باشد در تنِ مینا

سرِ شکلم سوزِ عشقِ جان گزا را زندہ میدارد
کہ ناحق رنجیم بر آتشِ دل روغنِ مینا

زپیدا کردن اسبابِ ظاہر دل نیاساید
اگر مے نوش بر بازو ببندد جوشنِ مینا

قصاصِ خونِ ما سرمایۂ بیجا صلی باشد
پراگندہ مکند بوے بہ سر بشکستنِ مینا

زنخلِ آرزو خوردم فریبِ خشک سالی را
فروشد نشۂ مستی زخالی دیدنِ مینا

چو شمع از حالِ خود آگہ نیم لیکن این قدر دانم
نیاید گریۂ قلقل بجز خندیدنِ مینا

زبوے ہمنشین ہر بوسے در رنگ غنچہ گیرد
دماغ بے تکلف با سوادِ روشنِ مینا

زسوزِ گرمی آبے دلم از صبر میرنجد
نباشد خالی از حکمت زگل سر بستنِ مینا

تکلف برطرف شد بزمِ ساقی حال کرد آخر
بسر افتادنِ ساغر زپا غلطیدنِ مینا

بیا اے ساقی آبی دلم سیراب کن یکدم
کہ جوشِ گرمیِ خون میدرد پیراہنِ مینا

آبے در جگر (مالدار) حال کردن (رقص کردن) آبی - (انگار کندہ) سرداب - (تہ خانہ کہ برائے سردی سازند) خون گرمی - (محبت)

چراغ بر لب جو کار فزائے مقدر شد | سر دست نگارین بر بیاض گردن مینا

ز نور عشق سرافراز باشی شور تا بکن
چراغ وادی دل راز نخل ایمن مینا

۱۴ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

شمس و قمر ز مہر رخش نور فزائے دیدہ را | آب پوست افگند میوۂ نارسیدہ را
رفت بہ خوابگاہ ناز ز خود بر آمدہ | طاقت بازگشت نیست نفس بر کشیدہ را
دست نہادہ بر دلم عاشق بے نوا منم | غم نبود ز بیم جان سالک رہ بریدہ را
آب بروئے آئینہ ریختہ عکس گلرخان | چشم و چراغ می برد عاشق جان پریدہ را
در غم جانگداز بر حسرت دل بسوختم | آتش شوق می برد خون جگر طپیدہ را
رو بگرفت واز ادا تشنگی من تمام شد | گوش ز شوق می کشد قصہ ناشنیدہ را
آب ز سر گذشتہ را کیست کہ دلبری کند | خود اثر ثبات نیست رنگ رخ پریدہ را
شب ہمہ شب بیاد رخ تن بفراق دادہ ام | بند قفس گران بود صید ز خود رمیدہ را
شرح شکستہ خاطرم از لب او چہ خوش بود | نیست گزند برگ ریز غنچۂ نو دمیدہ را
رنجش نامہ سفید مرحلہ ایست عارضی | نیل کشد ز خون پوست لطف لب گزیدہ را

شمع صفت بروئے سہ خندہ زند بجائے
دود مکن تو از نظر شور ستم رسیدہ را

آب پوست افگندن (از نابالغی بالغ شدن) راہ بریدہ (راہ متروک از غارتگری) از چشم و چراغ می پرد (گزند بہ سر رسید) نہ گرفتن (پریدہ گردن) نامہ سفید (مرد صالح)

۱۲ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

ز دیدارِ تو در دل باز دیدم رستے فرحت را
نگاہِ لطف آگین وا نمودہ رسمِ الفت را

حرارت در جگر افزود سوزِ جان بتابیم
زِ بے تسکین نگردد تشنۂ ذوقِ شہادت را

ز اسرارِ دلی آگہ نگشتم چشم بکشائی
سیاہی میدہد زیبِ تجلی نورِ ظلمت را

بظاہر خوشنما لیکن لطافت دیگر دارد
چہ معنی معنوی صوری بود گلہائے قامت را

بچشمِ انتظارِ ماہ پیکر خواب می سوزد
کہ گنجد خامشی در کاستہ لب مست حیرت را

ندانستم کہ روزِ ہجر روزِ حشر خواہد شد
زِ جانان تا جدا گشتم کشیدم دردِ فرقت را

زِ خاکِ کشتۂ عشقِ تو جوئے نشتر می آید
کہ کوہِ بے ستون دانم رگِ خونِ جراحت را

زِ شور و نالۂ شب خیز در خاطر گرہ داری
نگہ دارد خدا از دستِ می کش نازِ عصمت را

۶ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

گوشِ زنار میکند بلبلِ خوش نوائے را
ہر کہ بکار می برد بادۂ دلکشائے را

شیوۂ تست میخوری پاسِ شب ہست مقتضی
مست ز خواب می رسے نالۂ شب ولائے را

تا سرِ بند پیکرم گیسم و بخت می خورم
ناخنِ پردہ در مگو بند قبا کشائے را

مخرجِ حرف ساختم لب بفغان کشودہ ام
ہیچ کسے نیافت راہ و درِ سرائے را

جوشِ نشاط می زند آبِ حیات می خورد
تا بدل از دلے کنم بوسۂ مہ لقائے را

در تپِ درد میطپم ز عہدۂ جان برآمدم
بنگر چہ سوز در جگر عاشقِ بینوائے را

بکار بردن + استعمال و عمل کردن + سر بند کسے گرفتن + از تہہ کار آگاہ ماندن +

سوزنِ شوق را بدل دست زکار میرود — سخت شکستن ست پرِ مرغ شکستہ پاے را

پیرِ دینِ احمدی ترک امام و پیشوا — شرعِ حدیث و نقلِ نرگس سرِ سلے را

آگہی از مقام داشت صاحبِ موسیقیِ عشق — حفظ بہ با تقدم ست پردہ خوش ادائے را

غنچہ شاخِ خاردار بوزنِ نسیم آفرید — چشم دریدہ مژہ ہا جنبشِ فتنہ زائے را

شور بہ دیدۂ زخم خورد آبِ عتابِ رنجی
ابرِ سیاہ در برست کاکلِ مشکسائے را

۴ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

برُخ نقاب تا نکشی از حجابِ ما — خمیازہ برکشم ز گذشتہ شرابِ ما

بے دردِ عشق ایچ آبے روان کہ ساخت — روشن کند سواد ز فیضِ کتابِ ما

تا بر جبین و دیدۂ دل آستین کشید — نمکین شدہ ست گریہ زخونِ کبابِ ما

دستِ دراز در گروِ گردنِ خجل — دارند در کمربتِ حاضر جوابِ ما

پا در رکاب میگذرد عمر چون شباب — طرف از کلاہ بست نہاد خرابِ ما

نقطہ میانِ دائرۂ عمر ریختم — از خارِ غم کہ رفت فرو در شبابِ ما

عارض عیانِ خوش نظری میکند زخال — برحُسن ریخت نقطۂ شک انتخابِ ما

پر شکستن (ہنگام پریدن پر جمع کردن) سخت خوردن (مشکل آمدن) پردہ (موسیقی) خوش ادا (خوش بیان) بطور دیگر پردہ (حجاب) خوش ادا (معشوق) چشم دریدہ (بیحیا کردہ) چشم شور (چشم بد) خمیازہ برکشیدن (در آرزو ماندن) گذشتہ شراب (لطافت باقی نماندہ باشد) روشن کند سواد (ملکہ حاصل کند) از کتاب (از دل ما) تا بر جبین (دلاسا) دست در کمر داشتن (خود نمائی کردن) طرف از کلاہ بستن (فائدہ از غرور بر داشتن) نہاد (بنیاد) نقطہ ریختن

می با خیالِ چشمِ خریدار خورده ایم
بشکست شیشه بر سرِ بازار خوابِ ما

در هجر جلوهٔ شبِ وصلش ندیده ایم
میزانِ عشق بیش ز روزِ حسابِ ما

آهی ز دل برآید و بر خود گره شود
خانه کند کمان ز سرِ پیچ و تابِ ما

ای شور پای بند اسیرِ هوا مشو
از حد گذشت در شبِ غم اضطرابِ ما

۲ مئی ۱۹۰۳ء

سرِ سخن عیش و تمنا خط کشیدستی دلا
از تهیدستی نجات و در غم رسیدستی دلا

دیده بر عیبِ صنم جز صبر نتوان دوختن
پردهٔ ناموس را از خود دریدستی دلا

خون ز گرمی در تبِ هجران قیامت میکند
مایهٔ صبر و توان از خود خریدستی دلا

خامشی از شکوهٔ بیدادِ او خون میخورد
همچو بوی گل ز رنگِ رخ پریدستی دلا

گردشِ خالِ سیه چشم است مردم آشنا
در رکابِ دیدهٔ شب رو دویدستی دلا

زیرِ بارِ منتِ حسن است و نیشی در جگر
همچو زلفِ طره کش بر پا خمیدستی دلا

در رگ و پی ناامیدی ها سرایت میکند
در هوای نخلِ ماتم آرمیدستی دلا

در خیالِ گلرخان اهلِ دماغِ خویش باش
صد سخن ناگفته از ذوقش شنیدستی دلا

از نسیمِ لطف خنده بر زند هر غنچه
نوش دارو از لبِ تلخش چشیدستی دلا

صفحه گرد (آسمان چشم اسیه) بشکست شیشه بر سر بازار (راز افشا شدن) هوا (خواهش) خط کشیدن (محو کردن) سرِ سخن (عنوان) دل دویدن (طمع کردن)

ہاے بیہوشی فراق می برت از سر رفت ‌‌ ‌ ‌ در خمارِ نشۂ لب گزیدستی دلا

دستگاہ شوق در ہجر ست خونین گریہ
چون کبابِ سیخ بر آتش طپیدستی دلا

۱۹- اپریل سنہ ۱۹۰۲ء

تا زِ صیاد دست بندے بر کمر باشد مرا ‌ ‌ مرغِ آتش خوارہ ام رو در نظر باشد مرا
خال و خط بر قامت دلجوئے قاتل زینتے ‌ ‌ خنگِ بے برگی ز شاخ بارور باشد مرا
شعلۂ عشق تو از خاکستر دل مے برد ‌ ‌ استخوان بے مغز تو ان مشت پر باشد مرا
خونِ دل از گرمی ضبطِ فغانم آب شد ‌ ‌ مے خورد در بزمِ رندان تا خبر باشد مرا
احتیاطے نیست از سودائے زلفِ عنبرین ‌ ‌ بوئے گلرویان علاجِ دردِ سر باشد مرا
اندمالِ زخم کے بے وصلِ لب مرہم کند ‌ ‌ از فراقِ یار نیشے در جگر باشد مرا
آمدی جان در تن آمد رفتی و رفت از کنار ‌ ‌ اضطرابِ درد ہنگامِ سحر باشد مرا
لشکرِ افلاس و یاس و ضعف بر سر تاختہ ‌ ‌ در کمینِ بیکسی ہمت سپر باشد مرا

از پئے اخلاصِ گل بو می برد بادِ صبا
شوق از آوارگی میلِ سفر باشد مرا

۱۸- اپریل سنہ ۱۹۰۳ء

رغبتِ دیدارِ جانان در قفس باشد مرا ‌ ‌ مرغِ عنقا نیستم وحشت ہوس باشد مرا
در حریمِ کعبۂ دل راہِ ایمان می روم ‌ ‌ من نیم کافر کہ ہم پیش و پس باشد مرا

در خمارِ مستیِ چشمت مسیحا دم زند
از غزالان ختن یک عشوه بس باشد مرا

انتظاری هاے دشمن بیقراریهاے دل
روز هجران گوش بر بانگِ جرس باشد مرا

یار من خفتست و چشمم پاسبانی میکند
من نمیگویم یقین هیچ کس باشد مرا

کافر می نوش را در هوش آورده ام
کاش بر مینا ے خالی دسترس باشد مرا

در طفیلِ دوست حاصل میشود اسبابِ عیش
آشیان بر شاخ گل از خار و خس باشد مرا

طوطی طبعم بشارت گوید از خطِ غبار
از غبارش آئینه پیش نفس باشد مرا

شور از آن لبهاے شیرین بوسه ارزانی نداشت
طوطی ام از نطق شکر در نفس باشد مرا

۱۷ - اپریل سنه ۱۹۰۳ء

ز خونم چشم پوشیدن روا باشد جهانے را
بحالِ مرگ دیدی ذبح کردی نوجوانے را

زجز و آشنائی کس نخواند این سبق ظالم
به سختے هاے بیگانه بسر بردن زمانے را

خیال گردشِ چشمت ز دستم می برد دل را
که اعجاز سخن آموختی هر بے زبانے را

ز دردِ من چه می پرسی نمیدانم کجا بودی
حکایت میکند رنگت قوی کردم گمانے را

دلم از پاسِ شیدائی ندارد تابِ رسوائی
خدنگ ناله دزدیدن شکست آخر کمانے را

گره چون سخت تر گردد خلش باقی نمیماند
که در آغوش دل پرورده ام نوک سنانے را

عجب از بختِ بد دارم نمی سازد بدرد من
که جوش گریه ام در خنده آرد مهربانے را

نهال تازه ام از برق در نسیان حذر دارم
که ضبط گریه سوزد در تنم هر استخوانے را

سر یارے نداری شکوه از لب بر نمی آید
ز تاراج ستم برباد کردم نقد جانے را

نثارِ محضرِ قتل است جان در تن نمی گنجد
پس از عمرے کہ دریاد آورد نام قتّالے را

شکستم کشتیِ دل را بہ طوفانِ حوادث ہا
زجا برخاستن دشوار باشد ناتوانے را

نشد دربانِ وردِ من فغان برحالِ ازین
کشیدم سر بزیرِ تیغ از خود امتحانے را

کند افشائے رازِ شوقؔ با اغیار میگوید
شکایت ہائے گوناگون برنگِ داستانے را

۲۵ - دسمبر ۱۹۰۰ء

از رشتۂ لب سرِ نہ برآریم سخن را
تا بوند بہ خام رگِ غنچہ دہن را

در کوچہ نوردی زفغان جان بدر آید
برشانم سفرے کہ زنم صبح وطن را

گو جذبۂ شوقش نہ تقریر درآمد
بردم مگر از جنبشِ لب طرزِ سخن را

تا برگِ حنا رنگ زخونِ جگرم بست
بر پائے نگارین بدہد رنگِ چمن را

برباد کند آتشِ غم روزِ فراقم
سازند ز آب وگلِ تر خانۂ تن را

گشتند برافلاک شکستہ ہمہ ساقط
تشبیہ زدم خال بہ جبینان و ذقن را

سر بر نکشد شاخِ مراد از دلِ پُر آہ
از بیخ برآرند رگِ نخلِ کہن را

دیبائے شبِ وصل شکن زیبِ جبین بود
بر سینہ شکستی ہم افتادہ شکن را

اَلْمِنَّۃُ لِلّٰہ کہ جانم زستم رفت
اے شوقؔ کہ پارہ نتوان کرد کفن را

۱۵ - دسمبر ۱۹۰۰ء

پیشوائے خویش سازم نوخطِ تقدیر را
کار بیگرد می کند خندہ زند تدبیر را

از زبانم برنمی‌آید سخن درمانده‌ام
سوزن آهم رباید جوهر شمشیر را

جذبهٔ عشق ست در دل جان دشمن میرود
زور حاصل میشود از پاسبان تیر را

از جفا شیرازهٔ دل برهم و درهم شود
خانه ها ویران نماید جوهر شمشیر را

کم بضاعت را نوازش کن دلے عالی‌ام
گل بدامان ست و دایم گردهٔ تصویر را

هر کرا سوز و دماغ و دل نشد آگه ز خویش
درد سر نتوان کشیدن نالهٔ زنجیر را

در دل سر دست ما را اختلاط نیم شیر
گرمی خون می برد از آه ما تاثیر را

اهل حال دل شود غافل اگر از خویشتن
بالش زرم ست فتراک قضا نخچیر را

شور دردلهاے شب خواب پریشان دیده ام
سر برآوردم ز مضمون نسخهٔ تعبیر را

۴ - نومبر سنہ ۱۹۰۰ء

دلم در سخت زه دزدید گر تیر غم جان را
نباشد بدگمان با من کشیدم ناز مهمان را

بہ بزم می پرستان راه باشد ساده لوحان را
فروغ حسن عارض جاده شمع شبستان را

ز هجرش روز و شب بیدار و هم ز خواب بیابان
نیاید دیده برهم چسپ تصویر جانان را

دلم خالی ز خون شد از مسام و خشک چشم خوردم
نصیب خانهٔ زنبور باشد شاخ مرجان را

امانم تا بساحل بود غرقاب الم گشتم
نگردد خاطر آشفته اسیر طوق زندان را

ز چاک سینهٔ گل شرح احوال دل بلبل
توان دریافت از شیرازه اوراق پریشان را

دل آزردهٔ من آرزوے بوے گل دارد
رود دریاے نازک خار مژگان گلستان را

سخت زه (کمان)

هلالِ عید گشتم تا خلاے آرزو دارم — زبیبا کی اگر وا کردهٔ چاک گریبان را
فرو رفتم در آب از اندمالِ زخم وسے مُردم — چه داند سینهٔ بیدرد قدرِ درد و درمان را
چو پنهان داشت از چشم رخے خورشید تابانم — تماشا میکند روزِ فراقم ابرِ نیسان را
دلیلِ ساده مکّاری خویش آمد ظاهری باشم — بود دل در سینه کاری شباہت آبِ پیکان را
دویدم بر قفا در گردِ بادِ شہسوارِ من — فریبِ آرزو خوردم شکستن ہاے مژگان را

زیادِ عارضِ گلگون مرا آتش بجان افتد
نگویم تا بکے اے شوق دردِ رازِ پنهان را

۲۹ - اکتوبر ۱۹۰۰ء

شیشهٔ ساعت بگردان سینه را — جاده در دل غبارِ کینه را
جوہرِ ذاتی نباید پاک طبع — دیده ام صورت پرست آئینه را
چو استادِ سخنور یاد کن — تیغ میبازد شبِ آدینه را
نرم دل از نیشِ دشمن بے خبر — کرم خورد آخر رگِ پشمینه را
داغِ دل پیوند کردن مشکل ست — از سرِ تو خرقهٔ پارینه را
حرفِ ناشائسته گفتن خوب نیست — مُہر کن بر لب زرِ گنجینه را

تلخیِ دل خوش ہواے برد شوق
لطفِ دیگر شد مئے دوشینه را

۲ - اکتوبر ۱۹۰۰ء

در سخن وا کن لبِ جنبیده را — باز کن یا دیدهٔ دزدیده را

بختِ ناسازم سرِ لوحِ مزار — برنتابد سبزهٔ خوابیده را

خنده زن بر بخیتم از بہرِ کفن — پاره دوزم کسوتِ پوشیده را

درخمارِ ناز برخیزد حجاب — پاے لغزیده نگہ دزدیده را

آتشِ نمرودے باید مرا — از غمِ پنہان قفس طلبیده را

راستی آموز کجبازان نیند — راہِ کج باید رگِ پیچیده را

گر فرو خوردم زغیرت گریہ — چون صدف بشکن سرِ شوریده را

گر حدیثِ ہجر افتد درمیان — نیست دلچسپی لبِ خندیده را

تیغ را سر کن کہ قربانت شوم — وارہان این طائرِ گردیده را

سوزنِ دل در لباسِ تن شکست — دست رفت از کارِ پا لغزیده را

ہمچو شمعے جان زدو دیده بود — شاخِ صندل بر جبین مالیده را

نکہتِ نفسش بجا آرد حواس — بوئے خوش از گوشِ گل شنیده را

ہر شکن بگرفت دل درخونِ شوق
بر میان زن دامنِ برچیده را

۳- اکتوبر سنہ ۱۹۰۰ء

سرِ دنباله دارد سرمهٔ جادو نگاہے را — نصیبِ خانہ از مژگان بود بارِ سیاہے را

من و سایہ ہم ہمراہ بیکدیگر جدا بودند — شبِ وصل است و در دل او دادی اشتباہے را

شہیدِ جلوۂ رنگین نظر دارد بجامِ مل — بحالِ خویش آرد جنبشِ لب دادخواہے را

گرہ شد از زود در دل نشد حاصل فراغِ دل — ابصد جا بشکند بیرون کشم گر خار آہے را

خیالِ کلمهٔ شیرین زبان را لذتی بخشد | برحمت میتوان دریافتن گم کرده راهی را
زبانِ شعله در فریاد آرد سوزِ آتش را | بیانِ تازه ریزد جوشی باطل گواهی را
خیالِ نالهٔ شمع آید زرنگم می برد زردی | سیاهی میکند تفسیر در شب نورِ ماهی را
دلے دارد فراخ آنکس نوازد ناسپاسان را | نگه دارد زمین در خاک تخمِ هر گیاهی را

زشوقِ آرام و دل بردی تب جانم کجا بودی
نگاهِ شوخ مے پوشد رخِ عذرِ گناهی را

۷ ستمبر سنه ۱۹۰۰ء

برنگِ غنچه لبستی دیدهٔ نا آشنا بکشا | بجوابِ ناز رفتی عقدهٔ از بندِ قبا بکشا
ز دودِ آه میسوزد دلم بر جائے ماند | زجنبش طرّه افشاند صبا زلفِ دوتا بکشا
حریصے در جهان شاید بکامِ دیگران باشد | فغان از لب برآید سینه دهن چون آسیا بکشا
گلویت گر خلاصی آید ولادست از جهان برکش | بگیرد نکتهٔ جیبت گریبانِ فضا بکشا
پریشان خاطرِ مسکین دماغ آشفته دارد | زبوی کاکلِ مشکین دل از موجِ هوا بکشا
خجل شد غنچه وشگفت چشمِ بے نیازش را | دهد درسِ تبسم ناز مکتوبِ حیا بکشا
حبابِ من فرو رفتیم در بحرِ حوادث ها | اسیرانِ قفس گر نسیم بند از پائے ما بکشا
ندارم قوتِ پرواز دست آموزِ غم بودم | قدر انداز شهپرت و بازو هم جدا بکشا
زبو ممکن بود دریافتن رنگِ شهیدان را | زخون آلوده تر گردد برگِ هر حنا بکشا
زحسن دیوانِ بانی شد زفیضِ بیت ابرویش | چو زلفش از نظام افتد نظر بر مدعا بکشا
نه شوق از سر خبر دارد نه سر آهے اثر دارد | شبِ غم تلخ میگذرد درِ صبحِ فنا بکشا

۷ - نومبر ۱۹۰۹ء

چارۂ کار کجا آہ شرربار کجا
منت یار کجا عذر جفاکار کجا

بیوفا آنکہ ز احوال من آگاہ نشد
دل کجا درد کجا حسرت دیدار کجا

یاد آسودگی از دل ببرد لذت درد
سیر کہسار کجا دیدہ بیدار کجا

جان و دل فرش کنم بر سر راہ تو مگر
بالش نرم کجا سنگ در یار کجا

دلبری نیست بیازار ہوا داری گل
گرم بازار کجا خون خریدار کجا

لالہ از داغ جگر تازہ بہارے دارد
روئے گلزار کجا سینۂ افگار کجا

شوق دیدار دوبالا شود از پرتو حسن
جام سرشار کجا دولت بیدار کجا

رہ زبان راز وفا نرد دغا باختہ
پاس اقرار کجا شوخی انکار کجا

بار عشاق کم از حوصلۂ ہمت گیر
ناز بردار کجا تازہ گرفتار کجا

ما جائے غم دل ظرف بیانے دارد
خندۂ یار کجا شکوۂ اغیار کجا

بال پرواز ندارد نظر خستہ دلان
گل بگلزار کجا سایۂ دیوار کجا

خشک شد خون دلم حسرت دیدار نرفت
جان بیزار کجا شورش افکار کجا

آتش از سوز و گداز جگر آمیخت بخاک
خواب بیمار کجا نالۂ بیمار کجا

وصل گل جادۂ دشوار گذارست اے شوق
شاخ پرخار کجا پائے طلبگار کجا

۹ - جنوری ۱۹۱۰ء

یاد روئش شب تیرہ سر کاکل ما
ذکر خیرش سیہ رونق ہر محفل ما

شمع رو پردهٔ فانوسِ تن آرا بردار — روح تحلیل شد از گرمیِ دودِ دلِ ما

امتیازِ من بیکس به هوا خواهان نیست — شمع هر جا که نشیند بود منزلِ ما

بهرِ یک جرعهٔ مے منتِ ساقی نکشیم — کثرتِ ضعف دماغست نشاطِ دلِ ما

لب نهادی بلبِ جام و نگه دزدیدی — بوئے مے تازه شد اندر تهِ آبِ گلِ ما

دم گره شد به جگر عمرِ حبابے داریم — نار نالیدن و خمیازه کشی حاصلِ ما

آفریدیم سلامت چو بحسرت مردیم — دست بر سر نگذارند مگر بر دلِ ما

آب شد در دل و با اینکه ز آتش پیوست — تشنهٔ خونِ جگر نیمچهٔ قاتلِ ما

غمزهٔ ناوکِ چشمِ تو جگر میدوزد — می طپد در برِ ما خونِ رگِ بسملِ ما

چیست معنی که سخن سنج اشارت باشد — هر طرح مصرعِ ابرو بطرح شکلِ ما

خوبیِ تحفیِ ایام چه دانی اے شوق

تحفه دردِ جگر بود مگر قابلِ ما

۱۵ — دسمبر ۱۸۹۹ء

ریخت دل رنگِ عاشقانهٔ ما — داغ فهرست بر خزانهٔ ما

جان بجعت همچو شمع مے سوزیم — طولِ عمل ست هر فسانهٔ ما

یادگارِ زمانه خواهد ماند — روزِ بے روزیِ زمانهٔ ما

تازه دم همچو نے ز افغانیم — ناله روز و شب ترانهٔ ما

هر زبان سر زنیم و در غمِ هجر — بر سرِ سنگِ آستانهٔ ما

در غمِ خالِ رخِ حسن محو شدیم — لب تشنه تر به آب و دانهٔ ما

از نسیمے کہ جان کند تازہ — رفت برباد آشیانۂ ما
پاک شوید غبار دامن دل — نمکین گریۂ شبانۂ ما

کار ما نیست جز وصال اے شوق
شب ہجران قضا بہانۂ ما

قوت موجے ببین از سینۂ گلزار ما — مے برد دود جگر از روزن دیوار ما
سر برید شمع با سربازی پروانہ نیست — مے کشاید بیزبان چون بے زبان دلکار ما
پائے سوزن دایم از سر میرود در کار خیر — قوت رفتار رفت از کثرت رفتار ما
طفل اشکم آبروہم ریخت در آوارگی — در پئے آزار ما شد در پئے آزار ما
بوسۂ ساغر گرفتن آب و آتش خوردنیست — گرمی بازار ما شد سرد بے بازار ما
میگذارم شب ز حسنش آئینہ پیش نفس — یک نظر بر حال ما دارد نظر دیدار ما
سرمۂ جادو نگاہان میل در دیدہ کشید — ہم آہم جان برد ہم صورت بیمار ما
حلقہ گر بر در زند تار نظر از عین چشم — نقطہ صورت بند اندر حلقۂ پرکار ما
پاکبازان طریقت با نفس سربستہ اند — اتحاد از ہم گذشت از رشتۂ زنار ما
رفتہ رفتہ پختہ گردد مغز عالی ہمتان — ناخن آید گر بسنگے بشکند منقار ما
غوطہ زن در آب از سر میرود در فکر تر — اشک میگند رو بہ غم از ساحل زخار ما
آہ از دل مے براید پاکہ تیرش جا گرفت — سینہ ام خونناب شد از رقت سوفار ما

زاہد و تقوی پرست اے شوق باشد بیشتر
دانۂ تسبیح دارد رشتۂ زنار ما

میل در دیدہ کشید (کور ساختن) حلقہ بر در زدن (تفتیش حال صاحب خانہ کردن)

۴ - نومبر سنہ ۱۸۹۹ء

مساوی در نگاہِ شوق بُعد و قربِ یارِ ما
ضیا بر عرش تابد بر زمین باشد دوچارِ ما

اگر فکرِ خودی سوزد گہی پروردہ دل را
بجز غم ہیچ کس نبود بہ ہجران ہمگسارِ ما

نگردد تر دلِ آبِ گہر در پرسشِ ناکس
دلِ ما سوخت از دستِ طبیبان در کنارِ ما

شبِ غم از سبکروحی تن بر خویش بالیدم
کہ بر آب و ہوا ریزند ہر رنگِ دیارِ ما

ندارم خاک خوردہ تیر اندر سینۂ ترکش
بہ شام از چرخ پا فگند مرغِ افتادہ زارِ ما

سرِ لالائے چشم و مژہ در ظلمت بجان بستم
ز داغِ دل سیہ شد سینۂ پر خارِ ما

گرفتم خاطر از ہر سو کہ چابک دستیِ کاکل
بہ جانم چون رسد کارے کشائے دادگارِ ما

چہ محکم بر کتفت بستند از موباف کاکل را
بروز زیرِ روشنے از ریسمان ترسِ بہارِ ما

پریشان خاطر آساید بخواب از جنبشِ آہے
نسوزد تا کجا در چشمِ حیرت یارِ غارِ ما

بلب ہائے صدف ہمچون قطرہ آسایش اندوزد
اگر بر خود نپیچد تن زند بر دل قرارِ ما

تہی دستان ہمت را ز جیب سر برآوردن
چہ شد بر سر کفن بستند ہر شُورو شرارِ ما

ہمگسار (غمگسار۔ باہم وقت بسر کرنے والا) نمبر ۲ جسم انسان کی عمارت کی بنیاد۔ آب و ہوا پر مبنی ہیں۔ تیر خاک خوردہ (جو تیر نشانہ پر نہ پہنچے) نمبرہ بہ شام (بوقتِ شام۔ تمام ملک کا) پا فگندن ۔ (بے قوت ہونا) چرخ (گردش) مرغ (جانور۔ بچے آفتاب کے) گرفتن خاطر (رنجیدگی) روے روشن۔ (روز روشن) یا نغادر (نواب ضمیر)

ردیف ب

در ریاضِ آفرینش وہ چہ جائے عندلیب / بیضۂ فولاد تخم بے بہائے عندلیب
مضغۂ پرداختہ بیند خضاب از رنگِ گل / خار خارا زبال و پر دوزد قبائے عندلیب
بشکند جانش طلسمِ بیضۂ فولاد را / حیرتی چون چون کشد از چہچہائے عندلیب
آشیان از خار و خس گہوارہ بر شاخِ گل / نعمتِ حشرات میباشد غذائے عندلیب
قوتِ رفتار آید بر فرع چم چم چپہ / گل گریبان بر درد اندر ہوائے عندلیب
چون جوان گردد برقص و نغمہ آید در ہوا / بر سرِ گل سایۂ چتر از بال ہائے عندلیب
ہر سحر نغمہ سراید در عبادت ہائے قدس / وا کند آغوشِ گل با از برائے عندلیب
عاشقِ صادق نہ بیند از دیت شرمندگی / چاکِ دامانِ گل آید خون بہائے عندلیب
کاتبِ قدرت نوشت از یک قلم رنگینگری / خطِ تقدیرِ بہار و نقشِ پائے عندلیب
خانہ بر دوش ست دائم در بہار و در خزان / شاخِ گل گاہے دگر تہوار ست جائے عندلیب
شاخِ گل یک جادۂ پر خار باشد پائے گل / پے نباید برد این رہ جز بپائے عندلیب
می نشیند دود از پا شعلہ چون سر کشد / بیز ند بادے برآتش ہائے ہائے عندلیب
نیست غیر از وصلِ گل بہتر دوائے دردِ او / گوشۂ گلشن بود دار الشفائے عندلیب
گر رود وقتِ بہار آید خزان از فصلِ گل / برگ برگ پر عبرت فزائے عندلیب
دل بتیغی میدہد او دل زپہلو میبرد / ہیچ گل ہرگز نباشد آشنائے عندلیب
پردۂ اوراقِ چشمِ گل حجابِ رازِ عشق / سر بپردہ دارد گل از شرم و حیائے عندلیب

کاسۂ خونِ شہیدان بے صدا خواہد شکست
دل بجائے خود گران از نالہ ہائے عندلیب

ہر نفس تارِ رگ جان نغمہ سنجی میکند
میزند مضراب منقارِ دو تائے عندلیب

اشکِ غم از خونِ دل تسبیح چشم بلبل ست
تا بحق گل قبول افتد دعائے عندلیب

دامِ صیاد ست دیگر الفتِ گل آفت ست
جعدِ سنبل میشود دام از برائے عندلیب

از پئے نظارہ بنشست و صیادش گرفت
شاخِ گل شد در چمن دار الفنائے عندلیب

جذبۂ دل بین کہ چون صیاد از گلشن برد
میبرد بوئے گل تر بر قفائے عندلیب

عشق و حسن آرائشِ دلہائے احبابِ صفا
گفتم اے شوق این حکایت در ثنائے عندلیب

سنہ ۱۸۸۳ع

امروز قاتل ست زخونم حنا طلب
فرصت غنیمت ست دلا خون بہا طلب

گو شکوہ بود ذکرِ من آورد بزم او
ممنونِ دشمن ست دلِ آشنا طلب

آنانکہ خارِ غنچہ انبا تند مے کنند
بوئے گلِ مراد ز بادِ صبا طلب

وصل ست و مدعا بزبان میشود گرہ
یعنی کشادِ کار ز بندِ قبا طلب

ہان اے طبیب پاک بشو نسخۂ شفا
بیمارِ چشم مستِ نباشد دوا طلب

چون شعلہ دادمی طلبد از گدازِ شمع
انصافِ بیقراری ازان بیوفا طلب

یکسو جفائے ناصح و یکسو بلائے ہجر
گیرد چگونہ صبر دلِ آشنا طلب

من کافر محبتم اے شیخ لب ببند
یعنی صنم پرست نباشد خدا طلب

روزے بکلبۂ تو مقرر گذر کند
تشریح خطِ بخت ازان نقشِ پا طلب

از تو جوابِ شکوۂ خود در شبِ وصال
ہجر و خیال و غمزۂ معشوق در گِ من

گیرم کہ میکنم طلب اما کجا طلب
عاشق وصالِ خود نکند از قضا طلب

اے شود چاشنی جراحت رود ز دل
یک بوسۂ لبِ نمکینش جدا طلب

دسمبر ۱۸۸۳ء

بمن اقرار کرد اما نیامد آن نگار امشب
خداوندا نمیدانم کہ پیش آمد چہ کار امشب
ز تو اے دردِ ہجران رخصتِ فریاد میخواہم
پریشان میشود حالم ز فردا صبح میدانم
بران گیسوے کافر کیش آوردہ ام ایمان
فلک را افگند از پا اگر طوفان کند برپا
نمیدانم چرا افتاد حبیب نامہربان با من
بیا و روے کس ہیچون کتانم پیشِ مہتابے
پئے دیدارِ قاتل دیدہ چون تصویر وادارم
بکوے آن ستمگر عاشقان خانہ ہا برباد
خدارا اے اجل یک فرصتِ دیدن کرامت کن
بیا اے شامِ ہجران فی امان اللہ شبِ وصلت
خدارا ہمنشین بس کن بساطِ عیش درہم چین

چگونہ این دلِ بیخود کند صبر و قرار امشب
کہ ہوش از سر برد این گریۂ بے اختیار امشب
مرا در حالِ خود بہرِ خدا ظالم گذار امشب
پریشان دیدہ ام در خواب زلفش بار بار امشب
بخیز از محفلم اے ناصحِ پرہیزگار امشب
خدا شاہد کہ میبیرم ز چشمِ اشکبار امشب
کہ من چون حلقہ بیرونم ز قربِ اندر کنار امشب
گریبان چاک دامن پارہ پارہ دلفگار امشب
مرا از غمزۂ آہوے او کردہ شکار امشب
چراغان کردہ اند سینہ ہاے داغدار امشب
شنیدستم کزین شہر رود آن شہسوار امشب
خزان را دیدہ ام در خواب و آغوشِ بہار امشب
نمی سازد بمن افسوس طبعِ ناگوار امشب

اگر پروانه سوز و شوق بر شمع وصالِ اوست
من و آن تیره روز بها که بُردم انتظارِ شب

چراغِ وادیِ ایمن مسبب الاسباب
که نور از همه احسن مسبب الاسباب

سیاه روزم و ظلمت کرشمهٔ غیب است
سوادِ دیدهٔ روشن مسبب الاسباب

مئے دو آتشه در جامِ دل فرح بخش است
حدیثِ عشق تو کردن مسبب الاسباب

شبِ فراق زبان در میان وندانست
که طرفِ بام دمیدن مسبب الاسباب

مئے گناه بمجبور در قدح دارم
دلم ز دیدهٔ رهزن مسبب الاسباب

نگاه مخزنِ اسرار در وجود و عدم
که پا دراز کشیدن مسبب الاسباب

رموزِ عاشق و معشوق در محیطِ خیال
در آب سنگ فگندن مسبب الاسباب

نسیمِ لطف وزد در ریاضِ خاطرِ دوست
ز بو دماغ رساندن مسبب الاسباب

نهانِ حدودِ مناظر در آفرینشِ خلق
زبام طشت فتادن مسبب الاسباب

فراق دیدِ فراقِ اتصالِ سوز و گداز
به زخم مشک فشاندن مسبب الاسباب

بچشمِ اهلِ نظر هست و بود نابود است
بر آب نقش کشیدن مسبب الاسباب

ورق بدستِ قضا و قدر حباب کردم
ز خون برآت نوشتن مسبب الاسباب

دل و خیال چو سیاره و ثوابت شور
به ضو فشانی خرمن مسبب الاسباب

طرفِ بام بمعنی صبح - پا دراز کشیدن بمعنی غلطیدن - در آب سنگ افگندن بمعنی پوشیده کردن - دماغ رساندن بمعنی مست شدن - زبام طشت فتادن بمعنی راز افشاندن - بر زخم مشک فشاندن - تازه کردن زخم - بر آب نقش کشیدن بمعنی امر بے ثبات - ز خون بمعنی از قتل نفس - خرمن - مجموعه شعاع

ردیف پ

چشم شد از کم نگاهی گاه راس و گاه چپ
یونس اندر بطن ماهی گاه راس گاه چپ

سایه و نور است قایم تا بقاء عالم است
در سفیدی هم سیاهی گاه راس و گاه چپ

ربط باهم استفاد و ضبط باهم انفراد
یوسف اندر قعر چاهی گاه راس و گاه چپ

عالم الاسباب داند شوخی رنگ شباب
ذره مه امرد نوای گاه راس و گاه چپ

گردش دولاب هستی مقتضاء چشم ماست
رفت از مه تا بماهی گاه راس و گاه چپ

از ازل مقصود دل بخشنده و بخشایشے
حسن در هر شه کلاهی گاه راس گاه چپ

ترک اسباب تعلق کیمیاء راحت است
گرد بادی ہادراہی گاه راس و گاه چپ

ابتداء آفرینش انتهاء طاعت است
جابلشت بارگاهی گاه راس گاه چپ

شور یادش چون صدا در خویشتن گم می شویم
در محیط آشنایی گاه راس و گاه چپ

دیگر

چشم باشد آنکه بیند راست چپ
نقش تقدیرم نشیند راست چپ

هر که مشتاق جمال دلبر است
گل ز برگ و خار چیند راست چپ

سکه بر زر میکنم در کار عشق
داغ بر دل جاگزیند راست چپ

دست بالا گیر شور اندر دعا
تخم در برگ آفریند راست چپ

سکه بر زر کردن + بمعنی موافق گفته به عمل آوردن

ردیف ت

شیرازهٔ پریشان صوتِ سخن سرائیست — هر حرفِ زندگانی دیباچهٔ فنائیست

کشتی شکستهٔ ما هر موج ناخدائیست — تو صاحبِ کرامت او بندهٔ رضائیست

امید و ناامیدی وابستهٔ خیالے — هر دست را شفائے هر درد را دوائیست

از نسخهٔ دو عالم روشن سوادِ فطرت — در جلوهٔ وجودے هر ذرّه خودنمائیست

طرزِ عمل بیگانه مقصود آب و دانه — در بحرِ آشنائی بیگانه آشنائیست

از خاک پای وجود و رنگِ عدم هویدا — نقشِ قدم هستی در عالمِ بقائیست

تعمیرِ محفلِ تصویرِ شعلهٔ دل — سوز و گداز ناپید از سازِ بینوائیست

اندیشهٔ خیالم بیداری دو عالم — تعبیرِ خوابِ الفت فرهنگِ دلکشائیست

رنج و تب ندارد در عشق سرفروشی — در خانه و بیابان سالک برهنه پائیست

چون رنگِ گل اسیرم تا جانِ من برآید — از بوئے بیوفائے در سر مرا هوائیست

دل با گلِ خیالم من عاقل نصیبم — زنده بدست مرده این طرفه ماجرائیست

هر رشته بریده دارد دو سر جریده — از حسن ابتدائے و ز عشق انتهائیست

الش بغیرِ انشا الا بغیرِ الا
اے شورِ لوحِ خاطر آئینهٔ صفائیست

حجابِ قاتل و از چشمِ بسمل افتاده است — نقاب مصور و تصویرِ حائل افتاده است

چه اوفتاد که از طاقِ دل دل افتاده است — نظر بدیدهٔ قاتل ز بسمل افتاده است

کسے بخواب درین عیش منزل افتادست
نفس بجنبش گهوارهٔ دل افتاده است

ز بیقراری دل موج سینه برهم
که بحرِ عشق در آغوشِ ساحل افتاده است

درآمدی بدلم از کجا نمیدانم
که پرده بر رخ لیلی ز محمل افتاده است

بروے آئینه جز نقش یار نتوان دید
رهِ خیال پس دیده و دل افتاده است

برنگ غنچه نفس هم رکابِ طاقت ما
سفر تمام شد و برگ در گل افتاده است

نظر دو چار نباشد بجوش شے نگرم
زپا صدا رسے تهذیب مشکل افتاده است

بکارِ عشق نباید نصیحت اے ناصح
بهوش باش که دیوانه عاقل افتاده است

نه بست نقشِ دوئی بر دلم شناسائی
که آئینه تصوف شمائل افتاده است

اُمید باز برآید ز نا اُمیدی ما
شکستِ رنگ رخم در مقابل افتاده است

چو نورِ شمع که در ظلمت ست وجه وجود
نگاهِ شوق بحسنِ تو مائل افتاده است

شکیب دل ز همت ندارد عمر دراز
سکون به فرو نفس متقابل افتاده است

درین جهان سر و کارم بعیشِ خود داری
بشیر میسر پراگنده محفل افتاده است

سرشتِ آب و گلم شوقِ خرمنِ حسرت
نهالِ تخمِ محبت ز حاصل افتاده است

حجابِ دیده نقابِ رخِ دلارائیست
نگاهِ پرده نشین پردهٔ تماشائیست

سوالِ دیدن و نادیدنت معمائیست
شرف بهر دو طرف در بیک گره وائیست

تلاشِ صحبتِ یارست و آئینه در پیش
نگارخانهٔ آفاق حیرت افزائیست

خمارِ حسرتِ دیدار کیست نیرنگی
بشش جهت نظر انداختم تماشائیست

ازین جهان بفراق تو میبردم به الم
بیاد منهم گل و نبات شکسته در پائیست

حیات صبح قیامت ز سوز و ساز نفس
چو شعله بر سر شمعے که رشته بر پائیست

مدام باد خزان مید هد نوید بهار
فضائے باغ دلم حسرت و تمنائیست

چه دم زنم ز ثبات نفس که در گرداب
شکسته پائی پرواز و پائے بر جائیست

بسوز شمع حقیقت هجوم پروانه
سلوک عشق و طریقت خموش و بینائیست

ز خود گسستم و با حسن یار پیوستم
چو آئینه که دران عکس شخص یکتائیست

خراش جادهٔ تسلیم و خار غم خون ریز
دلے بدست ندارم بدست بالائیست

نظر بگوشهٔ چشمے قلم دوات خیال
بضمن دفتر یادم دبیر انشائیست

چو شمع پا به ارادت ز جائے نفشرد
میان خلوت و جلوت فقط تنهائیست

وفا شناس ز کیفیت و کمیت سخن
که خون شیشهٔ دل رنگ بوئے صهبائیست

جدائی گل و شبنم مآل عشق اسے شوال
که گریه ساز خموشی و خنده گویائیست

دل را ز میان بردی دلبر نتوان گفت
بر جان ستمے رفت و ستمگر نتوان گفت

هر جام زند خنده و هر خنده زند جام
جز خون جگر باده و ساغر نتوان گفت

هر یوم عدالت شده هر روز قیامت
بے رنگ تماشائے تو محشر نتوان گفت

هر کس که باندازهٔ تسلیم بیان کرد
در عشق چه کفرست که کافر نتوان گفت

باور نکند هر چه بتصدیق رساند
از دیده بدل هر چه بمحضر نتوان گفت

تا جان ندهی زیر قدم محو عدم باش
خاک سر راهیم که بر سر نتوان گفت

دل را بدل آئینه کند صورت احوال
از مدعی افتاد مقدر نتوان گفت

از فیض گل افشانی آهم شب تاریک
هر رقص شرر بر فلک اختر نتوان گفت

شیرازهٔ اوراق پریشانیِ خویشم
آن گل چه بمن کرد بدفتر نتوان گفت

در سنگ نهان آئینه در آئینه تصویر
محروم دلم رازِ تصور نتوان گفت

تا راز رگِ جان خود بخود آواز برآرد
افسانهٔ دردِ دلِ مضطر نتوان گفت

وارفته نگاہے بغلط سوی من انداخت
چیزے زبان گم شدہ باور نتوان گفت

خاموشیِ ما شرحِ بیانِ ستمِ تست
داریم زبان اینہمہ دیگر نتوان گفت

دل دادم و نشنیده بفریاد رسیدم
این گفت و شنود است که از بر نتوان گفت

سوزیم در آتش که بجز آه اثر نیست
تا پر زند دود ز مجمر نتوان گفت

از گردشِ عالم لبِ آئینه خوابم
از سر گذشت آب که از سر نتوان گفت

اے شوق گہر در صدفِ مایهٔ ناز است
رازِ دلِ خود پیش کسے گر نتوان گفت

داغ دوزِ دلِ من رنگِ حرم خانهٔ تست
ہر کجا جلوه نمائی دلِ دیوانهٔ تست

گاه بینم بحرم گاه به آتشکده
جلوه گر در نظرم لغزشِ مستانهٔ تست

پائے خورشید ز جا رفت قیامت برخاست
جلوه گر در نظرم لغزشِ مستانهٔ تست

در سرشتهٔ ہستی ہمہ عالم مسرور
ہر کہ خود را شناسد دلِ دیوانهٔ تست

نور سرپوشِ زمین سایه بران نه بدوش
بختِ من خفته و بیدار ز افسانهٔ تست

دیده و دل ہمہ مصروفِ ورق گردانی
کس نداند که چه نظمِ گلِ بیگانهٔ تست

گوہرِ ہستیِ من قطرهٔ بارانِ کرم
رازِ دل آئینهٔ تابشِ دُردانهٔ تست

ہر چہ برباد شود باز بنا شد آباد
ہر سرِ خاکِ شہیدان سرِ ویرانهٔ تست

بے طلب دست دہد بے سبب از دست آو
صحبت دنیٔ ما مستی بیگانهٔ تست

جلوه بی‌پرده و بالِ نظرم در پرواز
چاکِ فانوس در آمد پیِ پروانهٔ تست

سر فرو بردن و از چاکِ گریبان دیدن
کامِ دل زانکه برآید در کاشانهٔ تست

سکهٔ عشق بنامِ منِ دیوانه زنند
هر دو چشم نگران کعبه و بتخانهٔ تست

دل اما ستِ و طپش دانهٔ تسبیحِ نفس
یاد آباد ز مستوری و مستانهٔ تست

میکشم بادهٔ عرفان بخراباتِ خیال
دستِ تارِ نظرم جلوه به پیمانهٔ تست

جلوه نشاطِ حسن ست و نظر تابعِ حسن
پنجهٔ نقشِ شعاع نظرم شانهٔ تست

جان و دل را چه کند قیدیِ زندانِ حیات
پا بزنجیرِ جنون گوشش بر افسانهٔ تست

هیچ گل در چمنِ عشق بجز دل نشگفت
هر نفس موجِ صبا موجبِ شکرانهٔ تست

آسیائے که بگردِ سرِ خود میگردد
در تصور همه طاعت پیِ نذرانهٔ تست

مثلِ اوراق بهم رابطهٔ پیوستن
این سطورِ نظرم محضرِ یارانهٔ تست

جذبهٔ جوشِ جنون سبز گلستانِ وصال
می جدا جام جدا نشّه جداگانهٔ تست

نیش و نوش ست بهم حسرت و عشرتِ جهان
باده خوش رنگ ز نیرنگیِ میخانهٔ تست

در طلسمات نظر حسنِ جهان رنگِ وجود
ورنه بی صاحب زرِ گنج بویرانهٔ تست

دل فدائے نظرِ حسنِ معانی اسے شور
بندشِ شعرِ غزل کاکلِ جانانهٔ تست

دم درکشیدم چو صبا ضبطِ الفت ست
پا بندیِ خیال چو گردابِ طاعت ست

بالیده تخمِ مصرعهٔ برجستهٔ فطرت است
هر برگِ سبز مطلعِ دیوانِ وحدت ست

آئینه بی‌جلا دلِ بی‌مدعائے ما
روئے کسے نه بیند و هم محوِ وحدت ست

در عشق یادِ جلوهٔ جانانه تا بشے
آهن در آتشِ آب و رنگِ صحبت ست

خندیدنِ گل ست نمکدانِ تبسم — پژمردنِ شگوفه نمک بر جراحت ست

چون گُل ز کائناتِ خودم پائمالِ خویش — پروازِ رنگ و بوستی ناز و نعمت ست

دادِ گدازِ جان ز فنا شمع سان طلب — در حقِّ من عداوتِ دشمن فراغت ست

راهِ تصرفست نهان در طلسمِ جان — حالا نگاه دار نفس را که فرصت ست

مابینِ ما چو صورت و معنی نقابِ حُسن — آئینه پیشِ آئینه تضمینِ حیرت ست

سوزم برنگ شمع ز آغاز بار بار — پس مانده بر خراشِ جگر داغِ حسرت ست

یاد ست وصل گو به نظر کاروان گذشت — دنیا بچشمِ هوش تماشائے فرصت ست

تاریکیِ شب ست نصیبِ چراغِ دل — با یار گرمِ صحبت و در خوابِ غفلت ست

دل چاک چاک شد بگریبانِ چاک چاک — تیغِ نفس کشیده چو گل بستهٔ وحشت ست

نبضِ دل ست تیغ دوائی بیخ و بن — تحلیلِ برگ و بانصیبِ دوا دست ست

بر دوش میکشم چو حباب بارِ زندگی — سنگے بپائے رفتنِ سنگِ امانت ست

پرسانِ حالِ ما نشد این غریقِ بحر — قطراتِ اشکِ غرقِ دلِ بحرِ رحمت ست

اے شوقِ حسنِ یار در آئینه دیده ایم
چشمِ فروغ یافته سجودِ طاعت ست

نورِ تو در ضمیرِ سیه خانه ام یکیست — شام و سحر تجلّیِ کاشانه ام یکیست

ما ذوقِ مے ز لذتِ دیدار می چشیم — دورِ نگاهِ ساقی و میخانه ام یکیست

سیراب شد زخونِ جبینِ آرزوئے دل — ابرِ بهار و گریهٔ مستانه ام یکیست

بیگانگی حجاب و حجاب ست رازِ عشق — بردارِ پرده کعبه و بتخانه ام یکیست

گر عشق در دل ست نفی دهم باطل ست — با سوزِ شمع سوزشِ پروانه ام یکیست

از عکسِ جلوهٔ تو چراغست چشمِ دل
ورنه خیالِ خانهٔ ویرانه ام یکیست

لب هائے ما نظائرِ تفریق و اتفاق
پیشِ نظر یگانه و بیگانه ام یکیست

جا نزاکتی و لب پر پروازِ بسمل ست
پر میزند نفس پرِ پروانه ام یکیست

در دیده ام بطوفِ نظر اضطرابِ شوق
طرزِ حباب و رمزِ حبابانه ام یکیست

هستی یخ ست نیستی ام پشتِ آئینه
جان عکسِ ذات و جلوهٔ جانانه ام یکیست

الهام ما مشاهدهٔ حالِ دو جهان
جامِ جهان نما دلِ دیوانه ام یکیست

دیگر چه آید از منِ مسکینِ بسملِ عشق
دیدارِ پیرِ فانی و رندانه ام یکیست

در حسرتِ دل ست مرا عیشِ زندگی
راهِ خیال و سجدهٔ شکرانه ام یکیست

دل مبتلائے غم شده غم مبتلائے دل
سوزِ سپند و آتشِ فرزانه ام یکیست

دل در زمینِ شورهٔ عشقِ تو کاشتم
بالیدگی و سوختنِ دانه ام یکیست

در سر هوائے ساقی و در دل مئے ست
جوششِ خمار و گردشِ پیمانه ام یکیست

سوزم برنگِ شمع که بالد گدازِ دل
طولِ حیات و رقتِ افسانه ام یکیست

پابندیٔ طریقت و دلبستگیٔ خویش
نورِ چراغِ خلوت و میخانه ام یکیست

وحدت پرستم عقدهٔ شرکِ با غیر نیست
نورِ نظر ز چشم جداگانه ام یکیست

در ترکِ کیش مصلحتِ خویش دیده ایم
بزمِ خیال و معبدِ رندانه ام یکیست

رندانه

اے شعلہ بهر غیر ز یکتائیٔ وفا
رنگِ دلی و رنگِ حریفانه ام یکیست

خیالش آمد و چشمم در آب گردیده است
عرق عرق چو جبین از حجاب گردیده است

شکستِ موج به ساحل حباب گردیده است
شفق بقطرهٔ نم آفتاب گردیده است

نگاہ بر طرف از ما نقاب گردیدہ است ‌‌ — ادا شناسیِ باہم حجاب گردیدہ است

چہ احتیاج کہ بر رخ ز ما نقاب کشی — دلِ کشیدہ ز ما خود نقاب گردیدہ است

نگاہ قاصدِ جذبات و دل مقابلِ دل — ز ما جواب نیامد جواب گردیدہ است

شکست خاطرِ ناز و بر شکست از من — ز ما جواب نیامد جواب گردیدہ است

برنگِ آئینہ بیدار و تشنۂ دیدار — کہ آبِ خوشۂ انجم سراب گردیدہ است

ز جامِ دل بجائے صبوحی زدہ ام — نگاہ کردنِ ساقی شراب گردیدہ است

وجودِ خار نمودار در گل و گلزار — بہ ریشہ ریشہ بہم انقلاب گردیدہ است

منم در آتش و آب آسیا آتشین از من — بغیرِ آتشِ تر دل کباب گردیدہ است

ز نارسائیِ تقدیر کس نمی پرسد — چو دود در گرہ پیچتاب گردیدہ است

بدستِ یار سپردم عنانِ آزادی — منم چو سایہ کہ بر آفتاب گردیدہ است

سوادِ نسخۂ دیدار کردہ روشن — نگاہ بندِ سوال و جواب گردیدہ است

جدا جدا بنمودند حسنِ واحد را — ز دیدہ دیدہ بہم انتخاب گردیدہ است

فنائے ما بہ بقا و بقائے ما بہ فنا — کہ زین دو چشم نظر ہمرکاب گردیدہ است

خیالِ موجدِ افعال و خود فراموش است — چو گل کہ بو سراپا بخواب گردیدہ است

درونِ سینۂ دریا چو موج میلرزد — سکونِ دیدہ دلم اضطراب گردیدہ است

طلسمِ آبِ حیات است خالِ رخسارش — میانِ دیدہ و دل انتخاب گردیدہ است

سطورِ نقش رگِ گل فسانۂ قدرت — ورق ورق ز گلِ زر کتاب گردیدہ است

رہے کہ میروم و میروم بنقشِ قدم — چو کہربا کشش دل [illegible] ب گردیدہ است

شکستِ خاطرِ ما نقش بستہ فطرت — [illegible] گرفتن قطرہ [illegible] ب گردیدہ است

زمان بہ گردش و من بخت واژگون دارم
کہ دورِ چرخ مرا دورِ دولاب گردیدہ است

چراغِ خلوتِ من شعلہ ہائے دردانگیز
کہ تار تارِ گریبان شہاب گردیدہ است

گلے کہ روئے شگفتن ندید این دل بود
چو غنچہ سر بگریبان حجاب گردیدہ است

فضائے عالمِ نیرنگ خود تماشائے
و ہم حیات و ممات انتخاب گردیدہ است

ز درد و شور نمکین تلخ دل کہ دریا نیست
نمک بہ کانِ نمک رفت و آب گردیدہ است

چشمِ بیدار ز دیدار و تحیّر خوابیست
محویت باعثِ ترکِ ہمہ ہا اسبابیست

این سوال ست عدم خواب کہ ہستی خوابیست
جملہ خوابیست بجز ذات کہ ہم نایابیست

مشعلِ بزمِ خیال ست تماشائے نظر
نور در پردہ نہان عکس عیان در آبیست

میرود عمر روان تیرِ حوادث باران
خار و خس ہرچہ بدریا برود سیلابیست

غرق شد کشتیِ امید بگردابِ فنا
ساحلِ بحرِ پرآشوب دلِ بیتابیست

ہر کہ آمد بجہان طرف نہ بندد ز حیات
نفسِ سوختہ گرداب سرگردابیست

جذبہ ہائے نظرم چشم ترا بردا دست
قاصد از سوئے تو می آید و جان سیمابیست

و حیات آنکہ جنونست و سکون بی وفا
بسترِ راحتِ زلیخ تم خون نابیست

میطپد در برِ دل خونِ تمنائے وصال
بند در کوزہ سرا سیمگی سیمابیست

در تماشائے جہان چشم کشا دن بستن
صورتِ لفظِ عیان معنیِ پنہان خوابیست

داغِ دل آتشِ خاموش چہ در سر دارد
رشتہ برق بر افلاک نظر در تابیست

خیر و شر از نظرِ یار توان خواند بہم
آئینہ پیشِ دگر آئینہ اصطرلابیست

دیدۂ اہلِ دل ماندہ مروت نہ حجاب
کوزہ خالی و پر از آب درین دولابیست

دیده را روشنی دیده نگه در شکند
عهد با هم نه قبولی نه وران ایجابیست

هاے هاے چه سرودیست که هم درد و دوا
ضرب بر تارِ نفس زمزمهٔ مضرابیست

کس نداند که پس از چشم کشادن چه شود
قطرهٔ شبنم گل تا به سحر در خوابیست

ناز پروردهٔ دل را که خریدارے نیست
قیمتِ اشک گران تر ز دریابیست

وصل و هجرست میانِ من تو بدر و هلال
باش و کاهشِ دل سرخیِ هر دو بابیست

باشد ایجاب دعا هر که پذیرد طاعت
گردنِ خم بتسلیم و رضا محرابیست

قطره از قلزمِ توحید کجا ابر کجا
قیمتِ اشک گران تر ز دریابیست

سرد بازار شد و گرمیِ بازار نرفت
عشق با شوق بدریاے نظر پایابیست

غم عجیب تاثیر دارد در دل و جان دیدنیست
آتشِ خاموش میسوزد گلستان دیدنیست

هر سرِ مو شعلهٔ سرو چراغان دیدنیست
بے سرو سامانیِ خود را بسامان دیدنیست

ناله ها را درسِ تالیفِ القلوبی عشق داد
دردِ بیدرمان بدرد و دردمندان دیدنیست

از عدم آئیم باور گرد بادِ زندگی
از وجود ذره ذره رقصِ جانان دیدنیست

نورِ فانوسِ جهان از حسنِ بے پایانِ او
دیدهٔ حیران چراغِ زیر دامان دیدنیست

قلزمِ توحید در پیمانهٔ یک قطره
قطره قطره خونِ دل دریا و طوفان دیدنیست

حسن با دو نازِ خاموشی تماشا کرده
این تماشاے جهان از عینِ عرفان دیدنیست

از فراق یک نظرے را ختم از چشم خویش
زخمِ پنهان در دلم زخمِ نمایان دیدنیست

طائرِ شوق نظر تا عرش بال و پر شکست
خود پریشان را پریشانی پریشان دیدنیست

جلوه ها قیمت دل الغرض تنها ده بست
از نگاه ... لطفِ پنهان دیدنیست

کاهشاتِ مثنوی از خواهشاتِ دنیوی — لب کشا ہر زخمِ دل شورِ نمکدان دیدنیست

انتہائے غم نشد تا ابتدائے غم نشد — تا قیامت از ازل این دیدنی آن دیدنیست

آن قدر دل زخم بردارد که از ذوقِ نظر — تا چه بنماید مرا چاکِ گریبان دیدنیست

جز خموشی ها بیانِ ما نمیریزد نمک — گوشهٔ آزادئ ما کنجِ زندان دیدنیست

خار خارِ آرزو در دامنِ صحرائے دل — زخم ہائے سینهٔ ما در گریبان دیدنیست

قصهٔ شاهِ سلیمان در کتب رفت و شنید — عدلت گستر دگر شاهِ سلیمان دیدنیست

پرتوِ اوصافِ سرسیرو بجا رخود نظیر — کوہِ نورِ ہند را بر تاجِ سلطان دیدنیست

صبر و تسلیم و رضائے شیوهٔ رمزِ عاشقان
ہر چه بنماید خدا راضی برضوان دیدنیست

سوختم داغِ جبین بر سجده گاهِ معرفت — جز نشان حاصل نشد از سر براهِ معرفت

درمیانِ ما و تو حایل بجز ہست از نیست — تار تارِ پرده پوشد ہر نگاهِ معرفت

جلوهٔ پیشِ نظر مثلِ نظر داریم ما — ذاتِ واحد را نباشد اشتباهِ معرفت

زیرِ نخلِ سایه افگن ہر کسی گیرد امان — من رضا، دوست جویم در پناهِ معرفت

بندگی پابندگی در کار و بارِ زندگی — تا بداند پارسائے رسم و راهِ معرفت

روز ما بے نور تا شب زنده داری کا ریا — تیره بختی در ریاضت دستگاهِ معرفت

ہوش انداز کلاہے بر کلاهِ معرفت — سرزمین نظارگی اندر قباهِ معرفت

عالم الاسرار آگاه ہست از میلانِ دل — می طپد چون درد در پہلو تباهِ معرفت

کارِ ما صورت گری و کامِ ما حسرت خوری — روئے دل از کس نه بیند دادخواهِ معرفت

ذره ذره بر زمین از اشتباهِ معرفت — آسمان بر سر زمین بالا زجاهِ معرفت

گرد تقلید جنون اے شوق در صحرائے شوق
چشم را دل آب دار و شد گواه معرفت

حیرت زده ام قبلهٔ نظر قبله نما هست
دامانِ گهر آبلهٔ سوخته پا هست

منظورِ نظر آئینهٔ حُسن وجاهت
تمثالِ تحیر به خودی حُسنِ ادا هست

خاموشیٔ تقدیرِ عجب لطفِ ادا هست
هر تارِ نفس سلسلهٔ راهِ فنا هست

دل دل کنم از خامیِ دل بندهٔ آزاد
چیزی ز میان رفت ندانیم کجا هست

آزردگی اش رنگِ جنون بر سرِ من ریخت
از بال و پرِ صاعقه پرواز جدا هست

دل خون شده دل دادهٔ دیدارِ ازل را
در غنچهٔ پژمرده نهان بوئے وفا هست

هر موی تن ام سر به سجود است درین راه
در عشق نفس جادهٔ تسلیم و رضا هست

بالِ کفِ خاکستر و حالِ دلِ مضطر
نادیدن و دیدن چو ورق رو به قفا هست

تا دیر کشد شعله به دامانِ قیامت
خورشیدِ لبِ بام و چراغِ دلِ ما هست

دل بستگیٔ عشق و پریشانیٔ اوهام
چون ابرِ بهاری که به دامانِ صبا هست

آئینه ز طوطی و ز پروانه چراغے
بی سوز اگر ساز بود بانگِ درا هست

اے شوقِ خیالش ز دلم دور نگردد
تا منتظرم نقشِ نگین دیده وا هست

یادِ تو دلپذیر و دل آزاریٔ من ست
خوابِ من ست آنکه ز بیداریٔ من ست

جان و دلم فدای فراموشِ جان و دل
غفلت شعاریم سرِ هشیاریٔ من ست

دل را فروختم که خریدارِ او شدم
سودِ من ست آنکه زیان کاریٔ من ست

آمد برون ز خانه و بمن نظر نکرد
این خواریٔ من ست که این یاریٔ من ست

بے یار زیستم ہمہ در یاد زیستم
اغیاریٔ من ست کہ این یاریٔ من ست

کردم نثارِ عکس رخش خونِ دل ز اشک
افگاریٔ من ست کہ گل باریٔ من ست

روزے شود کہ جان بدر آید ز جسمِ زار
بیماریٔ من ست کہ تیماریٔ من ست

با یار آرمیدن و از خود رمیدن ست
آسانیٔ من آنکہ ز دشواریٔ من ست

ثابت ز آفرینش و بینش ز عشقِ دل
معشوق زیرِ پردۂ زنگاریٔ من ست

معشوق در تصورِ دل در کنارِ من
بیزاریٔ من ست کہ این زاریٔ من ست

مشاطۂ عشق چہ خوش آراست بزمِ درد
بیکار نیست زخم اگر کاریٔ من ست

بے پردہ نہان شدہ در پردہ عیان
تابِ نگاہِ من ز نگہداریٔ من ست

گل را ز نازِ بوئے تو دیدم شگفتہ رو
بوئے تو بیوفا ز وفاداریٔ من ست

محبوسِ جان خیالِ پری پیکرِ وصال
آزادیٔ من آنکہ گرفتاریٔ من ست

تا محرم ست شور ز خلوت سرائے دل
بیرون درونِ دیدہ چہ بیداریٔ من ست

یکم جنوری ۱۹۱۹ء

شرحِ سودائے تو از گریۂ زارم پیداست
موجِ دریائے غم از ابرِ بہارم پیداست

سوختم خاک شدم گردِ بتان گردیدم
بالِ پروازِ دل از مشتِ غبارم پیداست

جانِ من سوختہ شد عشقِ تو چندان باقیست
دل طپیدن ز سراسیمہ شرارم پیداست

اشکِ گرم از مژہ با خونِ جگر مے ریزم
ہر کجا گل نبود سوزشِ خارم پیداست

جلد سازِ جزو اوراقِ پریشانِ خودم
حاصلِ عمر ز شیرازۂ کارم پیداست

فصلِ گل ریزِ چمن پر و بالِ ضایع خودست
خونِ دل سوختن از صبر و قرارم پیداست

نتوان دید جمالِ تو به اجزای دلم
رنگِ رخسارِ تو از سینهٔ فگارم پیداست

حرفِ مطلب چو درین دائره گم شدهٔ زیست
نازِ غارت زده از لوحِ مزارم پیداست

لذتے چشم از بہرِ غمِ فرسودائے شور
تلخئ زہرِ معیشت ز مدارم پیداست

۲۹ جنوری سنہ ۱۹۰۵ء

صبا مشاطۂ بوئے مراد است
زجنبش انتہا زموجِ باد است

دماغم روشن است از علتِ سوز
به رونقِ شمع آتش نورداد است

کند خم سرگرانی شاخِ گل را
به پیشِ پائے نازک سرنہاد است

شب آرایش دہد حسنِ بتان را
ضیائے دیدہ از نورِ سواد است

لبم از گریہ در فریاد آید
کہ در خم خندہ‌ئی خانہ زاد است

تبسم میکند بیگانگی ها
نگاہت را حجابِ اتحاد است

زعشقِ حسنِ سر در گردش آید
خیال آوارہ گردِ مستِ باد است

نگاہِ شوخ در دیدن ز عاشق
حسینان را چه مشکل اوفتاد است

دلِ ما را نشد حاصل بجز کوفت
درِ جنت بروئے دل کشاد است

نگاہم دالِ حسن است اے شوق
بدل غم را نمت راه داد است

جان کنی در کنجِ غمِ وصلِ من ست
قطرۂ خون شاہدِ قتلِ من ست

مے زبوئے گل دماغم مے کشد
بدحواسی احسنِ عقلِ من ست

از پئے گل جانِ بلبل مے پرد
دعوئے عشق تو مشکلِ من ست

کودکی خوبی جوانی لذتے
پیرئے تلخ از بہِ فضلِ من ست

دوستے دارم نہ دشمن در حساب
راستی با ہر کسے عدلِ من ست

داد بیتابی ز محرومان مجو
سوزِ شمعے راوسے نقلِ من ست

عشق پیدا شد ز اعجازِ نظر
در حریمِ کعبہ دخلِ من ست

جنبشِ ابرو ز الہامِ دل ست
تیشہ بازی شورؔ بر نخلِ من ست

۳ — اگست سنہ ۱۹۰۵ء

اصرارِ بوسہ دل شکنِ ناپسند کیست
میلِ وفائے وعدہ بدفعِ گزند کیست

سر بے رضائے عجزِ تسلیم خم نشد
آزادگی مرادِ ز سروِ بلند کیست

خاشاک را ز شعلہ مجالِ گریز نیست
ممنونِ عذر خواہ دلِ خود پسند کیست

تاثیرِ سوزِ عشق سرایت بہ دل کند
آزادہ رو نگہ ز حیا پائے بند کیست

سودائے زلف رنگِ طپیدن نہ خون شکست
سربازئے اسیرِ نصیبِ کمند کیست

عذرِ محبتم نرود بر زبانِ شوخ
دل پاسِ آرزو نکند دردمندِ کیست

بے عرضِ حال لذتِ دیدار میرود
این سرعتِ نگاہ ز چشمِ پرندِ کیست

رفتم بخاک و شاہسوارم ز سر گذشت
جولانِ برق گرمئ خونِ سمندِ کیست

شورؔ این شرابِ تلخ گوارا نمے شود
اظہارِ ناخوشی ز لبِ زہرخندِ کیست

۹ - اگست ۱۹۰۵ء

انچه بوا زگل برآرد آهِ ناشادِ من ست
وانچه در شور آورد گلبانگ فریادِ من ست

عشق را رسوا نمودن آه را سر کردن ست
آرزو در دل نهفتن کارِ فریادِ من ست

دیدهٔ بلبل بروئے گل کشاید رازِ عشق
بے تکلف شوخیِ حسن خدادادِ من ست

سبزهٔ تر زرد گردد از شعاعِ آفتاب
خونِ آتش پاره ام رنگِ خدادادِ من ست

بسملِ تیغ ادا در انتظارِ بیخودی ست
سرنوشت آب جوهر خطِ آزادِ من ست

در طپیدن از نظر لطفِ رہائی داشتم
تیغ را پرواز دادن نازِ صیادِ من ست

پر شکستن مرغ را دشوار باشد در قفس
آرزو در دل شکستن حسنِ فتادِ من ست

محو دیدارم نظر بر روئے جانان باختم
هم خیال از سر رود کیفیتِ یادِ من ست

چشم بستن از جہان ترکِ علائق کردن ست
شعله در خونم چه خوش تدبیرِ جلادِ من ست

۹ - اگست ۱۹۰۵ء

چون فریبِ طلسم نگاهِ صیاد ست
حریم سینه دل صید گاهِ صیاد ست

زنجیره دستی بتیر قضا خبر داریم
نظر بگردشِ چشم سیاهِ صیاد ست

طپش ز شوق رہائی بدرد انگیزد
نگاهِ خسته زبان دادخواهِ صیاد ست

زبان خسته ندارد مجال گویائی
زیاد رفتن بندم گناهِ صیاد ست

رود ز دیدهٔ زخون آرزوئے چمن
اسیر کنج قفس در پناهِ صیاد ست

رسائی نظر از راز پرده بردارد ‏‏ ‏‏ کشادِ دامِ نگه دستگاه صیاد ست

هنر دلیلِ سراغ ست اگر خبر داری ‏‏ ‏‏ غبارِ نقشِ کفِ پا گواهِ صیاد ست

به دشتِ دل که نه صیدِ وفا گذر دارد ‏‏ ‏‏ فروغِ شعلهٔ آتش ز آهِ صیاد ست

به آبِ جرعه عوض میکشد جراحتِ دل ‏‏ ‏‏ کفِ برشتهٔ خون زادِ راهِ صیاد ست

ز آفتاب گزیند پناه مرغِ اسیر ‏‏ ‏‏ شکسته سایهٔ طرفِ کلاهِ صیاد ست

نمودِ غنچه دهد شوخِ حسن را پرواز
قصاص خواهی دل از گناهِ صیاد ست

یکم اگست سنہ ۱۹۰۸ء

جز هست و نیست سلسلهٔ کائنات نیست ‏‏ ‏‏ نیرنگیٔ زمانه برنگِ ثبات نیست

جامِ جهان نماست بکف ساغرِ شراب ‏‏ ‏‏ بینت بره جهان چکنم خواهشات نیست

چون روز و شب سیاه و سفید ست نامه ام ‏‏ ‏‏ جز عفوِ برخسته از رحمت برات نیست

هر روز یک سبق نگرفت از کتابِ عمر ‏‏ ‏‏ بر سر نوشته سرخیِ بابِ نجات نیست

شد زخمِ دل نمک ز شکر ریختی فلک ‏‏ ‏‏ انگشت با نمک سرِ شاخِ نبات نیست

شادم ازین جهان بجهانِ دگر روم ‏‏ ‏‏ کارم تمام میشود از باقیات نیست

هرگز فریبِ گردشِ دوران نخورده ام ‏‏ ‏‏ دانم در اختیار حیات و ممات نیست

تلخی چو آبِ تلخ ز جامم کسے ربود ‏‏ ‏‏ تعبیر این خرابه ز آبِ حیات نیست

برداشت چشم و گفت که آهو گذشت و رفت ‏‏ ‏‏ طولِ حیات نیست که عوضِ حیات نیست

نازک مزاج قدرِ گهر بشکند چه سود ‏‏ ‏‏ سنگ ست دل ترا که به من التفات نیست

پروانه ایم و وصل بجز مرگِ ما نبود — روز قیامت است که روزِ وفات نیست

آتش زند هوا بنوا شکم غبار شو — در چار عنصرم ملکوتی صفات نیست

فکرم پیاده وار دَوَد بر بساطِ عمر — غمِ شهسوارِ خاطر و در کشت مات نیست

سرگرمیِ کرشمه به فرصت رسد چه شور — زان پس که صیدِ خسته بقیدِ حیات نیست

۳ - اگست ۱۹۰۸ء

بخوابِ رفتنِ بیدل علاجِ دردِ سرست — خمارِ مستیِ صهبا حلاوتِ دگرست

چه التفات کند گرمیِ محبتِ مے — درونِ سینه ز آتش کباب به ز جگرست

زبان ز راه شناسیِ دل سکوت گرفت — تبسمِ لبِ شیرین پیام نامه برست

فغان زنالے بر آید به تنگ دستیِ دل — که آه نیم شبی در فراق بے اثرست

چراغ زنده نماند بزیرِ دامنِ باد — حیات منزلِ کوته درازیِ سفرست

به گردِ خال نمودست عارضت روشن — سیاه چشمیِ شب گون تجلیِ سحرست

حجابِ چشمِ نظر باز پردهٔ رازست — ترا چه مدعی از حالِ عاشقان خبرست

گواه نقشِ قدم شد سراغ جویان را — ز هر طرف که نباید چراغِ رهگذرست

ز گوشه هائے کمان تیرِ کجِ نگاه مباد — به چیدنِ گلِ پیکان ز سینه ام سپرست

بزیرِ دام بہر نفس بردہ ام امیدِ حیات — سیاه بختیِ صیاد خواب در نظرست

به زخمِ شور چه اندمال خاک افشان — که خونِ خشکِ اسیران بجائے بخیه گرست

۴ — اگست سنہ ۱۹۰۸ء

از شمع چه آه آتشین است — این شعله چه بارِ آتشین است
آئینه گذاشت پیشِ طوطی — خطِ سبزت سخن درین است
باشد که غبارِ گریه شوید — خس بر لبِ آب ته نشین است
با حرفِ نوشته ام چه پا افتاد — نقشِ کفِ پا خطِ نگین است
از آب چه آبله بر آید — چشمِ تر و نالهٔ حزین است
راحت طلبم ز سختیِ دهر — نیش از پئے لطفِ انگبین است
مشتاقِ بیانِ حکایتم نیست — در قول و قسم بتان چنین است
بے تابیِ دل نصیبِ اعدا — در مشربِ یار روا همین است
از دستِ نگاه دست برده — بر شوخیِ گل چه آفرین است
بیهوده متاب جعدِ سنبل — هم پایهٔ سیبانِ نازنین است
دورِ قمر از حجاب وانست — پوشیده بمنزلِ یقین است

رویید گلِ تر بجائے خارے — وار دیده
اے شوقِ شگفته سرزمین است

۲۸ — اگست سنہ ۱۹۰۸ء

تاثیرِ وفا در آب و گل نیست — دل از تو جدا جدا ز دل نیست
حیرت زده نگاهِ ستم — آئینه بروئے گل خجل نیست

اندیشهٔ صبحِ روزِ فردا
در خلوتِ عاشقان مخل نیست

از گم‌شدگان خبر نیاید
گویا که نشانِ منتقل نیست

در معنی قول و فعل فرق ست
جائے دل و دیده متصل نیست

اے شوق سکوت بر نتابد
تا کرده گناه منفعل نیست

۳ ستمبر ۱۹۰۸ء

سوزِ جراحتم دمِ خنجر ازان شناخت
لب‌ہائے تشنه لذتِ آبِ روان شناخت

تاثیرِ پختگانِ محبت جز آه نیست
پروانه بال شعله ز رنگِ دخان شناخت

گفت و شنید حالِ دلم عجز میکند
از روئے ترش زخمیِ تیغِ زبان شناخت

رسوا نمود چشمِ ترم را گدازِ دل
از خاک ریز منزلتِ قدردان شناخت

روزِ شمار رفت و شبِ غم بسر گفت
رنگِ پریده از رخِ گل باغبان شناخت

کاوش نه شد قبول که ناخن خراش ریخت
از آبِ پیچ رگِ سنگِ فسان شناخت

داغِ دلم ز مهرِ سلیمان نگاه یافت
هر دل عزیز شد خطِ مهرِ بتان شناخت

آثارِ غم ز عشق پدیدار مے شود
از نخل برگ ریزئے فصلِ خزان شناخت

آوازِ دل طپیدنِ بسمل دراز نیست
پروازِ تیرِ جسته بزهِ کمان شناخت

شب زنده داشت محضرِ خون از نگاهِ شوق
روئے سخن ز پردهٔ گوشِ گران شناخت

عهدِ شباب رنگِ دل از اضطراب ریخت
طرزِ خرامِ ناز ز سروِ روان شناخت

حسبِ مراد فاش نگردد خیالِ شوق
تعبیرِ خواب در نظرِ خفتگان شناخت

تغافل شیوهٔ رندانه کیست — نگاه آشنا بیگانه کیست

طلوع ماه نو وجه جنون شد — نگاه گرم من دیوانه کیست

بهر جا شمع بیند پر کشاید — نمیدانم که دل پروانه کیست

بساطِ خرمی امشب که برچید — دلا خالی ز مے پیمانه کیست

نے گل در گریبان کردم از عشق — هواے بوئے گل میخانه کیست

ز خوابِ کشتگان ره پیش بگذاشت — خموشی لذتِ افسانه کیست

نگه از چشم من تشنه دیده آید — شهیدِ جلوهٔ مستانه کیست

نمیدانم که فردا صبح اے شوکت — نصیبِ بادهٔ آب و دانه کیست

۷ ستمبر سنه ۱۹۰۸ء

خندهٔ گل انتخابے دیگرست — هر سوالے را جوابے دیگرست

دیدهٔ یعقوب تا بینا شده — حسنِ یوسف آفتابے دیگرست

دل فروشیدم بخونین گریه — دیدهٔ وامست خوابے دیگرست

رنگِ بے باکی نگاهِ پاک را — ننگِ عریانی نقابے دیگرست

خونِ رسوائی قیامت میکند — حلقهٔ داغ آفتابے دیگرست

سوختن جان را کبابے دیگرست — خونِ دل خوردن شرابے دیگرست

سر نهادم بر خطِ فرمانِ دوست — نازِ مشتاقان حجابے دیگرست

داغ شد حرفِ ورق گیرِ سیاه — در کتابِ عشق بابے دیگرست

جنبش مژگان ز خاطر بگذرد — آسمان در انقلابے دیگرست
سایهٔ خاکم قفا خارد ز رشک — شہسوارم ہم رکابے دیگرست

شور در گوش فراموشی رسید
خرج راہی شد حسابے دیگرست

یکم فروری ۱۹۰۹ء

ہر غنچہ نمائش قبا داشت — در کار گره ز مدعا داشت
خون ریزی اضطراب قاتل — از خاک نمک بزخم ما داشت
فیض دل سنے ز خاک ریزد — رونامهٔ شوق بر قفا داشت
در پردهٔ دزد بوسه بگرفت — خون شوخی رنگت حنا داشت
بر کرده چراغ دیدهٔ ہجر — بیمار در انتظار ادا داشت
دستے بدعا دراز کردم — دل تاب رفاقت حیا داشت
پروانه و شمع سوخت باہم — اندیشهٔ خون ناروا داشت
جائے که تو شب بسر چه بردے — بے تابی دل خبر جدا داشت
دو چار شدن نگاه پیوست — تاثیر اجابت دعا داشت
خون در تپش غم ز دل برآمد — جان حسرت ناوک قضا داشت

بوئے گل و شور و خاک بلبل
انداز نزاکت صبا داشت

۲ – فروری ۱۹۰۹ء

سر زجیب آہ بر فراختہ است | بالِ آتش بہ پر گداختہ ست
نظر انداز کار پرداز ست | حسنِ اخلاق روئے ساختہ ست
آنکہ دردِ غمت نہان دارم | رنگِ ہوش و حواس باختہ ست
سرو برخاک پائے در گِل شد | قمرئے و نالہ سوز و فاختہ ست
جوشِ خون رنگِ انفعال گرفت | گریہ سوزِ دلِ گداختہ ست
قدرِ امتیاز میسر نبود | آنچہ پرداختہ و ساختہ ست
ربطِ ایجاد و اتحاد نمود | ضبطِ خاموش و خوار ساختہ ست
دلِ آفت گزینِ عشاق ست | برق بر سرزمین کہ تاختہ ست
آبروِ خونِ آرزو ریزد | قیمت و قدرِ خود شناختہ ست
داغِ دل درد آشنا نشود | طوقِ گل در گلوئے فاختہ ست

شور در سینہ محبت ریخت
دل بہ نیرنگِ غم نواختہ ست

عاشقِ مستم مرا با کفر و ایمان کار نیست | بادہ سرشارِ غیر از وعدۂ دیدار نیست
دل بہ دل آئینہ اخلاص پیدا میکند | روئے تسلیم و رضا در پردۂ زنگار نیست
برخطا راہِ وفا گر ترک باشد دور نیست | جوشِ خون در دل ندارد ہر کہ جامی کار نیست
جان و دل برکف نہادم چون صبا در بحرِ عشق | بے فروغِ حسن گوہر گرمئ بازار نیست
در قناعت پائے اندامانِ صحرا میکشم | غم نمیدارد زیاران ہر کرا غمخوار نیست

عاجزی با سخت‌گیران سرکشی با عاجزان / دستِ توفیقِ دو عالم بی‌پیکار نیست
واقف از عشقِ حقیقی بندهٔ آزاد باش / حلقهٔ دامِ اسیران رشتهٔ زنار نیست
خون‌بها از قاتلم غیر از فراموشی نه بود / طشت از بام ست و رسوا بر سرِ بازار نیست
شوقِ دیدارست در دل خارِ حسرت در جگر / عافیت بیزار در دل کاوشِ آزار نیست
از پئے نظاره کوهِ آتش‌افشان در برست / خندهٔ گورِ غریبان روزنِ دیوار نیست
حسنِ تدبیرست بر خوردن ز دستِ دشمنان / شاخِ سر با غنچه بردار و گلے خار نیست
سوختن اشکِ ندامت دادخواهیٔ دل است / قطرهٔ خونِ شهیدان بر لبِ سوفار نیست
ساختی مشغولِ یاری گاه دل برداشتی / در نگاهِ بیقراران دولتِ بیدار نیست
بر حسابِ دوستان بر یکی معذور باش / یادگارِ چشم غیر از دردِ دیوار نیست

بر جزاے عافیت اے شورِ دل خود شاهد ست
چون چراغِ رنج جان در دیدهٔ بیمار نیست

۲۶ اگست سنه ۱۹۱۱ء

نامه پرواز شے بے سر پروانه نیست / آشنائی با یگانه کارِ هر بیگانه نیست
واقف از اسرارِ دیدارِ تو باشد بی‌خبر / خالی از حکمت سر و در گردشِ پیمانه نیست
جان زبدآموزیٔ اعمال و آتش در جگر / کعبهٔ طوفِ عبادت سایهٔ میخانه نیست
روح سے تلخ ست زینها چو دود آشوب شد / کیشِ صافی‌طینتان در مشربِ دیوانه نیست
هر حدیثِ عشق دارد معنیِ تازه دگر / مو بموے زلفِ پرخم هم حریفِ شانه نیست
خندهٔ عذرِ گنه دندان بخنجر می‌فشرد / خوشهٔ انگورِ شیرین از لبِ پیمانه نیست

قمریٔ آواز را طوقِ اسیری در گلوست
نالۂ زنجیر شورِ مستیٔ دیوانہ نیست

۲۷ - اگست سنہ ۱۹۱۲ء

اے نورِ چشم برقِ تجلّی نگاہِ کیست
در دل ز راہِ عشق ندیدن گناہِ کیست

نازد نیازِ بلبل و گل رنگ بیدلی ست
داغِ سیاہ شوخیٔ چشمِ سیاہِ کیست

عاشق ز بے نیازیٔ معشوق زندہ ہست
گوید زبان دروغ مگر دل گواہِ کیست

بوئے چمن کرشمۂ نازست در بہار
بادِ خزان مرقعِ حالِ تباہِ کیست

مشقِ وفا ز جورِ رقیبان گرفتہ ام
ہمت بلند از شرفِ بارگاہِ کیست

خون ریزتر ز تیغِ نظر نیش رگ شناس
مژگانِ صف کشیدہ ز خیلِ سپاہِ کیست

صبرم حریفِ عربدۂ سرمہ ساز گشت
گل شد چراغ گوشۂ چشمم براہِ کیست

سمعِ خراش نالۂ بلبل نمی شود
چون گل شگفتہ رنگِ رخ خیر خواہِ کیست

دائم ز فکرِ سر بگریبان ہمی برم
پنہان درونِ غنچۂ دل اشتباہِ کیست

عریان ترا در آئینہ دیدن گناہِ من
جز روئے غیر ہیچ ندیدن گناہِ کیست

بیدم بحالِ نزعِ طپیدن خطا من
از خوفِ باز گشتن و کشتن گناہِ کیست

اے شور از طپیدنِ دل پر کشادہ
بے تاب در ہوا شررِ دودِ آہِ کیست

دانستہ رخ نکردن و پرسیدنت کہ چیست
آہستہ لب گزیدن و خندیدنت کہ چیست

آتش زعشق در دلِ من بر فروختن
پوشیدہ از شگافِ رسے دیدنت کہ چیست

هنگامه گرم کردن و محضر نواختن / از تیغ سر بریدن و نازیدنت که چیست

با غیر بدگمان و بخونم کنایه اش / انداز سرخ جامه پوشیدنت که چیست

عکس رخ تو بر لب جو میکند شکار / در زیر آب دام دگر چیدنت که چیست

خون گشت در پیاله شراب طهور ما / رندانه مست خواب خسپیدنت که چیست

از عرض حال مطلب عاشق دگر شود / از طیش رو نکردن و خوابیدنت که چیست

خواهی صنم رها کن و خواهی حلال کن / با صید در گرفتن و بازیدنت که چیست

رنگین تر از فسانهٔ شوقت رمز عزم / از رشک غیر دیدن و نادیدنت که چیست

قطع نظر ز شوخی و بیباکی خیال / چون کبک مست ناز خرامیدنت که چیست

وعده وعید عهد شباب و زیار وصل / سر در کنار بردن و سجیدنت که چیست

تعبیر خواب من ز پریشانی تو بود / سوگند جان تشنه ز طلبیدنت که چیست

ای شور حرز جان غم نازک مزاج شد
دل را هلاک کردن و ترسیدنت که چیست

نگاه فتنه برپا ز شورش غضبی ست / ادای حسن فروشان چو بادهٔ عنبی ست

چه جای شکوهٔ بیداد عشوه پرداز / ستیزه جنگم فتنه را بهانه سببی ست

جزای طول عمل اختصار امید ست / سبیل دیدهٔ تر خون بهای تشنه لبی ست

برات شمع به پروانه جنبش باد ست / با قتضای محبت عداوت قلبی ست

به سنگ پای نباید بکوب آهن سرد / مزاج گرم رخان آبگینه حلبی ست

غبار خاطر پژمرده بار خاطر شد / که از چه چیدن دل خندهای زیر لبی ست

مراد صحبت یار ست غم غلط کردن / زبان به شکوه کشادن کمال بی‌ادبی ست

شبِ درازِ وبتِ بے نیاز و دلِ غماز
میانِ ما و شما ترجمانِ ہر رنگے
بہار آید و برگِ خزان فرو ریزد
برائے قطرہ صدف غوطہ میزند در آب محیط
زصدمہائے فراقِ تو ترجمانم رنگ

حرام خوابِ پریشان ز آہِ نیم شبی ست
نگاہِ سحر بیان آبِ شیشہ حلبی ست
خزان شود ز بہارے طلسم بوالعجبی ست
حریص راز جہان آرزوئے زرطلبی ست
دلِ گداختہ ام سنگِ شیشہ حلبی ست

دلم ز شورِ محبت گداخت خرسندم
کہ آبِ دیدہ گواہم ز عشق مکتبی ست

۱۴- فروری ۱۹۱۴ء

جان بتو چگویم کہ چنان ہست و چنان نیست
طرزِ روشِ آبِ روان ہست و روان نیست

آسائشِ ظاہر ندہد راحتِ باطن
در عہدِ فلک امن و امان ہست و امان نیست

خون در رگ و پے مے طپد از جوشِ جنونے
از گرمئ تپ تاب و توان ہست و توان نیست

از خویش ربودست مرا یادِ ستم کیش
بیتابئ دل بازچنان ہست و چنان نیست

در مغز خیالِ رخِ زیبائے تو دارم
بارِ غمِ جان کاہ گران ہست و گران نیست

بر آبِ گل و رنگِ چمن این همه غفلت
شیرازهٔ اوراقِ خزان هست و خزان نیست

بے نام و نشان را چہ غم از سختیٔ دوران
از ناموران نام و نشان هست و نشان نیست

افسوس کہ دلدادم و دلدار ندیدم
از بنجرے روے جهان هست و جهان نیست

در دیدهٔ هر اهلِ نظر مشتِ غبارم
از هستیٔ من وهم و گمان هست و گمان نیست

اقرارِ وصالِ تو ز سرگوشیٔ اغیار
دانم کہ نہ دانم کہ عیان هست و عیان نیست

آئینہ تصویرِ نگاهِ بتِ طناز
لطفِ سخن و حسنِ بیان هست و بیان نیست

اظهارِ خموشی شده گویائی راز است
با آنکه زبان دان زبان هست و زبان نیست

جز فهمِ رسا هیچ سخن دان نشود کس
اندازِ نظر طرفه بیان هست و بیان نیست

غمازے معشوق ز سر بازیٔ عاشق
راز است کہ بے پرده نهان هست و نهان نیست

بر وعدهٔ فردا ندہد شورؔ تسلّی
گوئی کہ دلم شاد ازان ہست ازان نیست

۱۰ ستمبر سنہ ۱۹۱۵ء

وعدهٔ قضا بر سر عزم جان ستانیہاست
ہم زغم نے میرم دم بدم گرانیہاست
ہر ورق کہ برگردد روئے در قفا دارد
این چراغ نور افگن سایہ بر زمین انداخت
از سرشت والبتہ خردہائے خاکم را
در دیار ناپرسان پرسشِ ستم کمتر
بے سبب دل آزاری شیوهٔ جفاکارے
بوئے غنچہ بستہ راز دار اوراق ست
جان ضمیمہ ہستی خفتہ در پئے ہستی

وہ کہ در دلِ زیست سخت بدگمانیہاست
حالِ دل بدل گویم عشق دیر پانیہاست
بدلِ ضعیف پیری ہا قوت جوانیہاست
منظرِ توانائی خوابِ ناتوانیہاست
ہیچ یاد در خلقت جودتِ روانیہاست
ظاہر اُست کر رنجی کاوشِ نہانیہاست
حوصلہ دل آزاری لطف زندگانیہاست
زہرہ تماشائی مرگِ ناگہانیہاست
با چنین سبکدستی این چہ سرگرانیہاست

یار ناپدیدارست شورؔ محوِ دیدارست
شاخ چادر افگندن جلوهٔ نہانیہاست

عاشق زغم چو خس بہ شعار بیگانہ ایست
شادی ز مرگ و غم ز حیاتے تنم ز دوست
دانستہ مردنم ز ندانستہ زیستن
آبائے رفتہ از سرِ آوارگی بدر

غواصِ بحرِ عمر گران برکرانہ ایست
رنگین تر از ترانہ عاشق فسانہ ایست
بہتر کہ لختِ دل بہ نگاہِ تماشانہ ایست
دیوانہ را سلاسلِ زنجیر خانہ ایست

نے قتلِ من پذیرد و نے صوتِ وصال
پاسِ حیا و نازِ وفا شاخسانہ ایست

چون غنچہ بستہ ام دلِ صد پارہ پارہ را
وقتِ شگفتن ست کہ نازک بہانہ ایست

دل بے قرار و درد جدا یار بے وفا
در دستِ مرگ کار سپردن بہانہ ایست

ایمان و جان بہ حسنِ تو قربان کہ موئے زلف
از پیچ و خم بدستِ صبا تازیانہ ایست

از نرم سخت کوفت کند جوہرم زخاک
زانو نصیبِ سر بنود آستانہ ایست

سیرت چمن چمن ز گل افشانی کہ ہست
خاکِ شہید تشنہ و بے آب و دانہ ایست

بال و پرم شکستہ و صیاد بے خبر
تارِ نفس کمند و قفس آشیانہ ایست

بختِ سیاہ آئینہ دارِ جبین کیست
آئینہ وار پشت بدیوارِ خانہ ایست

باہم و رقیب مصلحت خویش دیدہ ایم
نظارہ بود قسمت و قتلم فسانہ ایست

تفتیشِ اتصالِ من از نقشِ پائے یار
اے کاش کردمے کہ ز خطِ فال شانہ ایست

تا بستم نیاری و شکوہ کنی ز دوست
اے شورِ خستہ حال چہ طرفہ بہانہ ایست

۱۵ - اکتوبر سنہ ۱۹۱۵ء

چون دیدہ محوِ دیدِ تو گردد بخواب نیست
شوخت چشمِ مست کہ زیرِ نقاب نیست

جانم ز فیضِ تربیتِ آہ و نالہ سوخت
بر سیخِ گرم جا نہ کند تا کباب نیست

مشاطۂ نگاہِ تو اندازِ سادگی
بے پردہ حسن آئینہ بے حجاب نیست

در پردہائے چشمِ تو آغازِ صبح و شام
محتاجِ رنگ شوخی و حسن و شباب نیست

گشتم غبار و دامنِ یارے گرفتہ ام
در دستِ باد گوشہ و طرفِ نقاب نیست

ببیند تا ل کار نه بیند جمال یار
آن دیده کور به که چو از شرم آب نیست

حائل شده ست گریه حسرت برفتۀ یار
نور از حجاب پرده بچشم پر آب نیست

بی بهره هست دل که ز یاد تو غافل است
در باب عشق بهتر ازین انتخاب نیست

هر چند بند تار قفس تنگ گشت شور
بر حال ... که پا در رکاب نیست

۱۵- جون سنہ ۱۹۱۶ء

زمانه ساز به زیر پاے روزگار نداشت
دل شکسته بجز پاشنی عیار نداشت

بهار از دل سوزان به لاله زار گریخت
تحمل نفس سرد روزگار نداشت

هزار شکوۀ بیداد بر زبانم رفت
مراد دل ز تمنائے روزگار نداشت

چه چشم پوشی گلچین چمن فروشی کرد
نشان داغ جگر تا گلے به بار نداشت

به نیم اشک دل خسته گل خراشی کرد
که غنچه سر یاری خلش ز خار نداشت

به داغ ورزے قدرت ببین برونا کام
که چشم زخم زمانه دل فگار نداشت

چراغ خانۀ تاریک آه سوزانست
رسید کار به پایان که دستکار نداشت

سکون سینۀ دریا چو آب در غربال
مدار عیش همین بس که دل قرار نداشت

چه بود حصه پیران بخت شبیدان
که پاے سنگ بگل در زمین عتبار نداشت

رنگل فشانی نخل امید سوزم
نهال شمع جبین جلوۀ شرار نداشت

زدود زنگ کلفت از عذار خود بینی
فلک ز مصلحت خون به دل غبار نداشت

شهید گردش ایام درگره بست است
سیاه پوشی ماتم سر مزار نداشت

خزان ہمیشہ بہار است خشک مغزان را — کہ بلبلے نفسِ نالہ ہائے زار نداشت
ہوائے خانہ بدوشی بخونِ دل پیوست — سرشک جوہرِ یاقوت در کنار نداشت

مپرس لذتِ دردِ دلِ اسیرائے شور
نداشت چشمِ توقع زبختِ یار ندافت

۲۷ - فروری سنہ ۱۹۳۰ء

اے در بیانِ رمزِ تو قاصر زبانِ ماست — قفلے چو برگِ غنچہ زدی بر دہانِ ماست
نورِ تو در ظہور و وجودِ تو بے وجود — تو در گمانِ ما و برون از گمانِ ماست
نزدیک و دور در نظرِ ما برابر است — تو در جہانِ ما و جدا از جہانِ ماست
از خاک آفریدی و در خاک سوختی — تو پاسبانِ ما و توئی جان ستانِ ماست
انبار دانہ زیرِ زمین دفن کردہ ایم — در دل گرہ چو غنچہ [?] کاریانِ ماست
گستردہ خوانِ کرم بر سرِ زمین — تو میہمانِ ما و توئی میزبانِ ماست
ما ساز با زمانہ ناساز کردہ ایم — تو مہربانِ ما و جہان مہربانِ ماست
ما در حریمِ کعبہ و تو در حریمِ دل — از ضعفِ اعتقاد توانست [?] و جانِ ماست
ما در حضور حاضر و تو غائب از نظر — بزمِ خیال گرم ز صحبت میانِ ماست
از راہِ مرگ بادِ مخالف وزید و رفت — مشتِ غبار و فیضِ رود [?] تنِ ناتوانِ ماست
بخشش حیات مرگ مفاجات از نجات — افعالِ نیک و بد غم و راحت رسانِ ماست
کو مشتری کہ جانِ حزین پیش کش کنیم — سود است سود نیست مگر در زیانِ ماست
ما در حضور حاضر و تو غائب از نظر — حائل شدہ ست تار نظر در میانِ ماست

اے شوؔر گر سوانحِ عمری نوشتمے
مارسیہ شدے سطرِ داستانِ ماست

یادِ ایزد در دل آمد دل زیادِ خویش رفت
پختہ شد مغزِ ثمر شیرین ز شاخِ ریش رفت

نا امیدی بر رضائے او امیدِ واثق ست
ہرکہ چون پرکار برپائے سلامت کیش رفت

در شعارِ خاکساری ہمچو اخگر خاک شو
میرسد آخر بمنزل ہرکہ راہِ خویش رفت

زینتِ حُسنِ عمارت در دلِ ناپاک نیست
قانعِ روشن ضمیری از جہان درویش رفت

صد زیان از ننگ دستی قوتِ بازو شکست
دستِ من از کار رفت و کارِ من از پیش رفت

دانۂ تسبیح دل راپاک شو از تارِ اشک
گوہرِ مقصود از دستِ صدف ہا بیش رفت

شعلۂ جانست بر راہِ فنا پا در رکاب
یادِ حق کن ہر نفس ہنگامِ فرصت بیش رفت

امتیازِ نیک و بد در خواہشاتِ نفس دار
در سرِ زنبور زہر و انگبین از نیش رفت

حاصلِ دنیا و عقبیٰ بہرِ انسان طاعت است
از ہمہ بیگانہ آمد با ہمہ با خویش رفت

پاسِ یارانِ طریقت داشتن محبوبیت
آستین افشاند از خون تیر چون در کیش رفت

یادِ ایامِ جوانی وقتِ پیری نعمت ست
روزِ عید این قہرِ قربانی بجانِ میش رفت

پیچ و تاب از آتشِ خود میخورد ہر رنگ دود	
ہر چہ بر شور از دل تا عاقبت اندیش رفت	

اے نورِ دیدہ دیدنِ روئے تو آرزوست
چون گل ز صبح وصل بوئے تو آرزوست

مرغِ دلم بہرِ گل و گلشن نمے پرد
او را رسیدنِ سرِ کوئے تو آرزوست

آن بادہ دہ کہ بگذرم از خویشتن دمے
زینگونہ می ز جام و سبوئے تو آرزوست

بدخواہِ کس نیم بجہان گرچہ باز ہم
مرگِ رقیب و خونِ عدوئے تو آرزوست

زان روز حرفِ وصوتِ کسے دل نمی دہد
دلدادہ را کہ گفت و شنوئے تو آرزوست

چشمش بے پرد چو کبوتر ببالِ شوق
مشتاق را پیام ز سوئے تو آرزوست

چون بلبلانِ مست هوا خواهِ دولت اند
این شور را که نشو نموئے تو آرزوست

۲۶ - نومبر ۱۸۹۹ء

دلِ او رشته به انگشت نظر بسته شکست
سختیِ آبِ کمان تیر کمر بسته شکست

آب جوشِ رگِ جان ز آتشِ گلخن برخاست
ما از گرمیِ مے شیشهٔ سر بسته شکست

چشم برہم نزدم تا لبِ زخمم وا ماند
سیلِ خونِ جگرم بخیهٔ در بسته شکست

کینهٔ دوست حیاے ندهد زانکه حباب
لبِ دریا پئی برباد خطر بسته شکست

سر کشید افراخت در افتاد زپا چون اختر
عهد با سلسلهٔ خوابِ سحر بسته شکست

سعیِ بیکارِ تو تیغِ عدو نادا نیست
در طپش بال و پرِ طایرِ پر بسته شکست

حاصلِ عمرِ روان پیری و اعضا شکنیست
در خمارِ نشهٔ رنگِ اثر بسته شکست

بوئے خوش از ورقِ غنچه شد آخر برباد
شرم در پردهٔ رخ طرف اگر بسته شکست

بو صبا از پئے بلبل چو ز اخلاص گرفت
شاخ را خار که بر راه گذر بسته شکست

خم شد از سختیِ جان تا سرِ شریان نرسید
آرزوئے دل ما نشترِ پر بسته شکست

شور افتاد که بر باغ زند خنده ولے
دستِ گلچین ز ستم غنچهٔ تر بسته شکست

۱۹- اکتوبر سنہ ۱۸۹۸ء

بہ شکلِ روزِ روشن روئے یارست / نویدا بدل قمر اندر کنارست

نظر بستم بآن چشمِ نظر باز / بظاہر مردمِ بے اعتبارست

بیازم جان و دل بر خوش ادائے / مرا با ہر کس و بے من چکارست [ناکس]

کمندِ عشق را بر گردن انداخت / اسیرِ زلفِ پر پیچ شکارست

چو پیکانے کرائے در جگر یافت / تمنائے دلِ امیدوارست

بخندیدے اگر بر گریۂ تو / زداغِ دل عجب فصلِ بہارست

بخوابے دیدمش گم شد زنظرم / درین شب نامہ عمدہ نگارست

صبا بر بوئے گل و بان نثارست / بحسرت نیش زن نوکے زخارست

نمی آید بجز خون خوردن از صید / مزن ابرو کہ چینِ دلفگارست

شبے بیدار و مستیش باکہ بودے / نگاہِ نیم خواب اندر خمارست

نمودِ تن زنقشِ بوریا بود / قبائے استخوان خاکِ مزارست

ہر آنکس شاہراہِ صبر دریافت / بمیدانِ محبت شہسوارست

حباب آسا زلب جان بر نیاید / بہ قیدِ زیست جانِ بیقرارست

انیسِ بیکسی بہتر ازین نیست / غمِ ہجران کہ با من سازگارست

بیاؤ بر منِ مسکین نظر کن / شرابِ عیش ہر دم خوشگوارست

نمیداند کسے بیتابی شوق
وگرنہ درد با دل رازدارست

۱۳- اگست سنہ ۱۸۹۸ء

جانا بیا کہ صحبت یکدم غنیمت ست
حالا نگاہدار نفس را کہ فرصت ست

اے آفتاب برفگن از رخ نقاب شب
کین روز عید بتو چو روز قیامت ست

باشد کہ در لباس طبیبے گذر کنے
وا ماندہ ام ز درد و بر لب اقامت ست

عہد از چہ بستہ گنہ بینی کجے محال
بے دیدن تو جان من اندر عقوبت ست

دستے بدست غیر گرفتی بقصد سیر
نازم برین روش کہ ز راہ محبت ست

شد روسیاہ شمع ز فیض فروغ حسن
مشاطگی ز روئے صفا را چہ حاجت ست

دستے ز دوش غیر کشیدو بمن ندید
دزدیدن نگاہ ز عین عنایت ست

جان بر لبم رسیدو نیامد نگار من
باز آ کہ در طریق محبت کفالت ست

اے شوق جان تلخ بہجران نمی رود
آخر بگو کہ در تپش دل چہ لذت ست

خندۂ گل موشگاف راز پنہان کسے ست
بوئے سنبل شرح احوال پریشان کسے ست

بیت ابرو آیت و تفسیر مژگان کسے ست
خال و خط سیپارۂ از روئے قرآن کسے ست

دور نرگس انقلاب چشم فتان کسے ست
ہر زبان یاسمن مشتاق قربان کسے ست

باغبان پیوندِ نخل از بہرِ لطفے بستہ اند
لذت افزا بوسہ بر سیبِ زنخدانِ کسے ست

حیف بر بسمِ وفا گر قوتِ پرواز رفت
ہمچو آن طاؤس میر قصم کہ قربانِ کسے ست

خالِ رخ بر مصحفِ آئینہ بوسہ میزند
این چہ کافر رخنہ گر در دین و ایمانِ کسے ست

دیدہاے داغ روشن از صفاے سینہ شد
ہمچو خاکستر کہ آتش زیرِ دامانِ کسے ست

دل زما بُردی نظر بازی بیاران بیکنے
ہر زمان صد زخم از ہر نوکِ مژگانِ کسے ست

دل فروشیدم بیارے شادمی باشم و لے
این متاعِ مستعارِ من در امکانِ کسے ست

وقتِ گل رفت و ندیدم صورتِ آن رشکِ گل
چشمِ من وا چون گلِ نرگس بہ ارمانِ کسے ست

وقتِ گل شد شورِ بے نظارہ دل بر لب دوید
چشم بر رہ ہمچو نرگس در گلستانِ کسے ست

بیا بیا کہ ہنوزم بسینہ جان باقی ست
بدین بہانہ بیارش بصیم اسے دسبان

ہزار حسرتِ آن تیر و آن کمان باقی ست
ہنوز باغ تو دیدم یک آشیان باقی ست

ببین تواضعِ الفت پےِ سگِ لیلی
گداخت قیس و سراپا و استخوان باقی ست

چو آتشے کہ بہ خاکسترے نہان ماند
غبار گشتم و داغ تو نہچنان باقی ست

چہ فکر شور کہ فہم زدیگران بیش است
ترا چہ باک کہ نوابِ نکتہ دان باقی ست

ردیف ث

بیادر دل نشین جانان نہ این باعث نہ آن باعث
رفاقت مقتضاء جان نہ این باعث نہ آن باعث

صفات و ذات وابستہ حیات و مرگ پیوستہ
رضاء مطلقِ سبحان نہ این باعث نہ آن باعث

بہ قدرِ حوصلہ دانش بہ اندازِ نظر بینش
حیاتے بے سروسامان نہ این باعث نہ آن باعث

عجب نیرنگیِ قدرت بہم پردازیِ فطرت
بہ شاخِ نوگلِ خندان نہ این باعث نہ آن باعث

جہان آرایشِ صنعت سبق در وسعتِ حرفت
مہ و خور بر فلک تابان نہ این باعث نہ آن باعث

عبادت را بنی آدم چہ ملت مذہب و ایمان
مراشد رہزنِ نادان نہ این باعث نہ آن باعث

رعونت فطرتِ شخصی غرض شہرت سرِ دستی
مجددٗ کلمۃ الایمان نہ این باعث نہ آن باعث

بہ طرزِ آبشار اے شورؔ از جان دست افشانم
من از تقدیرِ خود نالان نہ این باعث نہ آن باعث

ردیف ج

نیم ز پاسِ حمیت بہ ہیچ در محتاج
توکل است خدا رازق و بشر محتاج

حیاتِ یادم فرصت غنیمتی چو شرر
گذشتہ ایم بہ عجلت بیک نظر محتاج

سبک عنانی جان است بر عدم موقوف
کہ گردِ راہ نباشد بہ بال و پر محتاج

خصومتے بہ لباسِ محبت است ز عام
بہ خونِ فاسد با دستِ نیشتر محتاج

مرادِ وحدت و از کثرتِ پریشانی
دعاء نیم‌شبی نیست از اثر محتاج

ز کار دست بر آید چو پیکرِ مقراض
ز دست کار بر آید بہ یک دگر محتاج

کشادِ چشم و معاً چشم بستن ما
بجز تضاد کشا پیکر با خبر محتاج

ز داغِ زخمِ ترے یادگار می ماند
بہ نورِ حسنِ ازل محتبا ببصر محتاج

لوازماتِ حیات است عیش غم در دل
بہ خاکِ بالش نرم است خفتہ سر محتاج

نویس نامۂ شوق از شعاعِ مہر اے شورؔ
کہ شامِ عشق تو باشد بہ یک سطر محتاج

ردیف چ

خس بدندان گرفته ایم که هیچ
خط ز خوبی نوشته ایم که هیچ

درد افسانهٔ محبت ما
شرح از غم نبشته ایم که هیچ

بوی گل از گلاب می آید
دل بر آتش برشته ایم که هیچ

باد بر آتشم زند دامان
مثل گلخن سرشته ایم که هیچ

کار ازما نکو نمی آید
مرد عارف فرشته ایم که هیچ

لاله بر رنگ عشق می کاریم
داغ حسن نوکشته ایم که هیچ

نبض و دل را دمی قراری نیست
تار تشریف رشته ایم که هیچ

ابتدا و خبر خبر نشدیم
بند ازلی گشته ایم که هیچ

داغ دل نشود جز غبار نبود
فرو دامان هشته ایم که هیچ

ردیف ح

چشم بیدار شد از خواب به اندازهٔ صبح
از کمت رازق ما واشده دروازهٔ صبح

عالم اسباب تماشاست پیِ دیدهٔ ان
نشر ده جذبهٔ شوقت به آوازهٔ صبح

پردهٔ فصل میان من و تو روز حیات
بر سرِ شام کشم و عدهٔ خمیازهٔ صبح

سایه و نور جدا بهر ورق گردانی
چاک دامانی شب بر زده فیروزه صبح

مصحف لاله رخان صنعت و محتاج چراغ
رنگ پرداخته و ریخته از غازه صبح

کاروان می رود و گرد به دنبال فنا
عمر بگذشت به همراهی جنازه صبح

بهر هر کار معین شده اوقات ای شور
رایحه روح نسیم است تر و تازه صبح

ردیف خ

اشک غماز و درد جان گستاخ
رفته رفته شود زبان گستاخ

ضبط تجدید زخم دامن دار
یاد و فریاد و در دهان گستاخ

خامشی با دل است گویائی
آه و ناله ز عاشقان گستاخ

در حریم حرم پرست زند
باد آزاد شمع سان گستاخ

عیب هر کس به روی او ببرد
آئینه پیش این و آن گستاخ

پر زند دیگری بجان سوزد
شمع و پروانه آن چنان گستاخ

خود تقاضا و خود تقاضائی
وعده و قول همه شان گستاخ

از سراغی نشان دهد خاموش
نقش پای ز رهروان گستاخ

مثل فواره شور زور زبان
نه زند قهر بر لبان گستاخ

ردیف د

نگاهِ ساقی و ابرِ بهار برخیزد ‌ — ‌ ز جوشِ خم نشهٔ بی خمار برخیزد

میان ما و تو حدِ مفاصل ست وجود ‌ — ‌ که نور تا بدو سایه ز خود برخیزد

بخاک تخمِ عمل پاش و سرگران می باش ‌ — ‌ که نکهت از گل و باری ز بار برخیزد

بیانِ خاطرِ محزون طلاطمِ اشکم ‌ — ‌ شریکِ بزمِ عزا سوگوار برخیزد

بقدرِ روزِ جزا طول داده شب را ‌ — ‌ زبان زبان خلشِ انتظار برخیزد

زبان چو موج کشایم چو بحر خاموشم ‌ — ‌ سفینهٔ نظرش برد بار برخیزد

هزار رنگ برآرد شگوفهٔ تقدیر ‌ — ‌ ز شاخِ سبز گل و برگ و بار برخیزد

عیان بخلوتِ عین ست جلوهٔ شاهد ‌ — ‌ ز دیدِ آئینه نقش و نگار برخیزد

شرابِ عیش تنک ور قدح براندازی ‌ — ‌ سرور دیر نماند خمار برخیزد

بروی طفل ز حیرت نقاب می بافند ‌ — ‌ چو تخمِ کاشته سر در کنار برخیزد

حباب نقش برآب ست در وجود و عدم ‌ — ‌ نفس نفس ز طپیدن شمار برخیزد

سوادِ نامهٔ شوق ست داغِ دل ز عشق ‌ — ‌ چو نقشِ پا بنشیند غبار برخیزد

نگاه خاکهٔ جذبات و فردِ عصیانم ‌ — ‌ بیک نقاب چنین فتنه کار برخیزد

دمیکه خنده زنی همچو موج در گرداب ‌ — ‌ قرارِ دل ز دمم بیقرار برخیزد

ز کیفِ بادهٔ توحید جوشِ عشق اے شوق
حباب از دلِ شب زنده دار برخیزد

نظر ز چشمِ صنم بے حجاب برخیزد ‌ ‌ ‌ ‌ چو زاہدے کہ ز بزمِ شراب برخیزد

چہ صورت است کہ باہم حجاب برخیزد ‌ ‌ ‌ ‌ کسے کہ غوطہ خورد بر سرِ آب برخیزد

ز خود گریز کہ ترکِ علائق است نجات ‌ ‌ ‌ ‌ شرارِ شعلہ و تیرِ شہاب برخیزد

ز خامشی گرہ اعتبارِ خویشتنم ‌ ‌ ‌ ‌ سپند بر سرِ آتش ز تاب برخیزد

کشید ساغرِ توحید سرخوشم دارد ‌ ‌ ‌ ‌ سرم غنودہ ز بالینِ خواب برخیزد

برون ز دورِ فلک مرکزِ اذیتِ ما ‌ ‌ ‌ ‌ قیامت از دلِ پُر اضطراب برخیزد

غمِ اسیری و در سر ہوائے آزادی ‌ ‌ ‌ ‌ ز شعلہ دود بصد پیچ و تاب برخیزد

متاب روئے ز میخانۂ ازل اے دل ‌ ‌ ‌ ‌ قدم براہِ عقیدت شتاب برخیزد

بسینہ گریہ گرہ شد ز آہِ سوزانم ‌ ‌ ‌ ‌ فروغِ آتش و بوئے کباب برخیزد

سرورِ بادۂ ہستی غرور وردِ سرست ‌ ‌ ‌ ‌ ہوا بقطرہ درآید حباب برخیزد

نجاتِ خستہ دلان بے رضائے مطلق نیست ‌ ‌ ‌ ‌ برون ز ضبطِ امکان عذاب برخیزد

ز راز داریٔ عشق است پردہ داریٔ حسن ‌ ‌ ‌ ‌ نظر حجاب کند بے حجاب برخیزد

ز سالکانِ طریقت مجو سراغ اے شورد
کہ گرد از پسِ پا در رکاب برخیزد

در قدمِ قبلِ حدوث عارف وابیشار نبود
ورنہ از بودن و نابودنِ ما کار نبود
آمد و رفتِ نفس تا نہ گرہ بست و کشاد
درمیانِ من و تو پردۂ اسرار نبود

فرقتم باعثِ وصل ست در امکانِ وجود
آئینہ بود ولے دیدہ و دیدار نبود

ہر کسے در طلبت یار کا رے دارد
رقصِ پروانہ بگردِ شمع دشوار نبود

دردِ عشق ست کہ درمان پذیرد جز دید
رو گرفتن ز سزا وار سزا وار نبود

حسرتِ سیرِ گلستان بہ اسیریٔ قفس
مرغِ آزاد چہ داند کہ گرفتار نبود

در زدی باز در از غیب کشا دی برما
رازِ عشق ست کہ شایستۂ اظہار نبود

تو بدی من نہ بدم من بدم و تو نہ بدی
یاد باد آن کہ مرا با تو سروکار نبود

جوہرِ کسب و کمال از قدحِ خویش برآر
قسمت از دورِ ازل ساغرِ سرشار نبود

در تہِ ابر نہانست ضیائے خورشید
نظرِ لطف بحالِ منِ بے زار نبود

سجدہ کردیم ز پرکارِ نظر بہ مرکز
منظرِ دیر و حرم جلوہ گہِ یار نبود

سرو کار بعنی خواہش

نقشِ تصویراست در دل آئینہ پیشِ نظر
فردِ اعمال از خیال اے شوخِ پنہان کے شود

رموزِ عشق بجز غمگسار کے داند
فریب وعدۂ دید انتظار کے داند

گلِ شگفتہ ہوائے بہار کے داند
کہ سوزِ عشق دلِ داغدار کے داند

نگاہ پائے شکستہ حجاب مانعِ دید
درونِ خار طپیدن شرار کے داند

بروئے خندۂ جام ست شیونِ مینا
جدائے گل و شبنم ہزار کے داند

تعارفِ دل و دیدہ گرہ کشائے گرہ
ضمیرِ غیر بجز رازدار کے داند

چو آئینہ طرفِ خویش بین و عریان باش
غبارِ دل ہمہ دیدارِ یار کے داند

جہان چو شعلۂ تصویر و پردۂ رازست
نظر فریبِ طلسمِ نگار کے داند

زمانہ زخم زند زیرِ بارِ احسان باش
کہ راحت از لبِ زخمِ ستفار کے داند

ببین منتِ جامم کہ دریادلے نبود
قرارِ نبضِ دلِ بے قرار کے داند

دلم گداختۂ غم ز سوزِ ہجرانست
چو قطرہ کہ بدریا شمار کے داند

نظر فریبِ دو عالم حجاب پردۂ راز
شرابِ عالمِ مستی خمار کے داند

دلست خونم و ہر قطرہ آب و دانۂ ما
مدارِ زندگیِ ام روزگار کے داند

غبار از ہمہ رو سیبِ آفتابی شد
بیک کنار ز بوس و کنار کے داند

بہار گردشِ رنگ ست در وجود و عدم
طپیدنِ دلِ من جانِ زار کے داند

زمانہ میرود و یادگار ے ماند
گلِ شگفتہ پیامِ بہار کے داند

دلست مطلعِ انوارِ جلوۂ جانان
کہ دیدہ صورتِ غیر آشنا کے داند

اسیرِ بندِ علائق توان شدن قفس
چو بوئے گل نفسِ نالہ زار کے داند

فروغ داغ نمک بر جراحت ست اے شور
تلافیم ستم روزگار کے داند

نیلِ مرامِ ہستی در دم زدن برآید — یا جان بہ تن درآید یا جان ز تن برآید

در کارگاہِ فطرت ہر ذرہ کار دارد — بر خویشتن ببالد از خویشتن برآید

اعمال نامۂ ما در دل شکست خارے — گر تہ کنم ورق را خطِ شکن برآید

از کاوشِ درونم بعد از فنا خمیرم — از سوزنِ سرمو تارِ کفن برآید

حسنت نہان نماند در پردۂ صفاتت — گر خونِ من ببوید داغ از بدن برآید

گلدستۂ شگفتہ شیرازۂ خیالت — از تخم ہائے در گل نخلِ چمن برآید

عشق آفرید دل شد آئینہ دارِ حسنش — جوہر ز سنگِ خارا در سوختن برآید

جیب عدم شگافد پرواز پرفشانے — پائے شہابِ ثاقب از انجمن برآید

اے کاروانِ ہستی از خاکِ راہ برخیز — غیرت روا ندارد از لب سخن برآید

رہبر فریبِ ہستی بر راہِ خود پرستی — رہرو نصیبِ اعدا خود راہزن برآید

وحدت نگاہ دارد در پردۂ تجلی — تارے بچشم دوزی از پیرہن برآید

تمہید بے زبانی گلدستۂ معانی — موجِ صبا بیکارے بو از سمن برآید

شبنم سبیل اشکم بعد از وفات اے شور
بوئے وفا ز خاکِ خونِ نابِ من برآید

سرِ من بخوابِ عشقش ز جہان فراغ دارد — کہ جستجوئے بویش چو صبا دماغ دارد

بنگر بحالِ زارم ہمہ داغم از غبارم — دلم آفتابِ پنہان شہ صبح دماغ دارد

بزیارتِ جمالت چو گدا برآستانم — نظرم چراغ خواہد کہ بکف چراغ دارد

طفلی و باختہ سر بر خطِ فرمانِ قضا
پائے رفتار و زبان لائقِ گفتار نبود

ساغرِ تفرقہ در روزِ ازل پیمودند
بر شکست انجمن اے شوقِ دگر بار نبود

نقش پائے سالکان لوحِ دبستان بودہ اند
آنچہ صورتہا کہ زیرِ خاک پنہان بودہ اند

ہر نفس دل میکشد بہرِ سلوک و جذبِ عشق
گردِ راہِ کاروانِ غم ہائے دوران بودہ اند

از نگاہِ او نگردد منکشف احوالِ دل
بر طرف از دیدہ جنبش ہائے مژگان بودہ اند

ناخنِ ما دل خراشان را نفس گرد دگرہ
آہ سرد و نالہ ام چاکِ گریبان بودہ اند

سوز و سازِ ہستیم تمہیدِ آہنگِ فناست
رشتہ ہائے شمع باہم یک دل و جان بودہ اند

گر سراغِ یار جوئی خاک شو در راہِ عشق
بے سر و سامانیم با ساز و سامان بودہ اند

شکوہ الام از بختِ زبون سوے ندامت
بر سرِ خوانِ کرم ناخواندہ مہمان بودہ اند

چون نفس پادر رکاب وحشتم از دستِ خویش
از قدمِ ثابت قدم در راهِ جانان بوده اند

نامۂ اعمالِ ما مشقِ خطِ بیکاری است
آئینہ دیدند و در دل خود پشیمان بوده اند

صبح اول آخرین وا الوداعِ یارِ من
الفرا ہجرت نصیبان چاک دامان بوده اند

از دمِ گرمِ من ست اہلِ محبت را مذاق
در رگ و پے نیش و نوش اے شور سوہان بوده اند

قتلِ من از ہر دو جانب شست پیمان کے شود
خاک و خونم گر بہم ریزی پریشان کے شود

از دمِ گرمِ من ست اہلِ محبت را مذاق
شیوہ ہم تا نشنود طوطی غزل خوان کے شود

خاطرِ ناخن خراشان را نفس گرد و گره
تا نہ در دستم رسد دامن گریبان کے شود

پاسدارانِ محبت را قضا باشد علاج
درد را کیفیتے پیداست درمان کے شود

تنگ دستی بر نتابد آرزوئے لطفِ دوست
دل اگر منت پذیرد زر فشاندن کے شود

ز کرشمہ ہائے ساقی بدہ آنچہ ہست باقی ز کفاف کیف صہبا قدحم سراغ دارد
چہ کند بجان کلیمے نرسد دمے نسیمے بتفرج نسیمے کہ ہوائے باغ دارد
بنظر اگر جدائی بدلم قرین مائی ہمہ نعمت خدائی کہ زمی ایاغ دارد
ز ادائے مدعائے دل و حرف آشنائے بزبان من ثنائے شرف بلاغ دارد
چہ کشا کشی زمانہ بہ نگاہ عارفانہ ورق و صبا ترانہ ز لو باغ و راغ دارد
بنظارہ جمالش ز جہان طرف گرفتم اگر عیب خود بپوشم سر چشم و داغ دارد
من و تو چو نور سایہ بضمیمہ عناصر سر خط بجز فاصل و رچار باغ دارد
نظر خدا پرستان بپرستش خودی نیست بحرم کعبہ سوزد کہ چراغ باغ دارد
سر ابروان خمیدہ چہ سخن تراش دیدہ چو کمان برکشیدہ سر گوشہ زاغ دارد
بتلاش روئے جانان نظرم بچشم پنہان کہ دلش براہ عرفان تب شب چراغ دارد
بخیال آن نگارے شدہ بخت سبز یارے بفضائے مرغزارے شب چراغ دارد

ز کلام سوز ناکم دل درد مندائے شود
بگدازد از شرارے کہ بنگ تاغ دارد

اثر تپش درونم در دل اثر نباشد سنگ از شرر نسوزد تا بال و پر نباشد
آئینۂ خیالم ہر سو نظر ندارد یک رو شود بیابان از خود خبر نباشد
جوئیدہ معانی حسن ترا چہ بیند بر پائے خود مسلم نور نظر نباشد
از کاوش جنونم اشکم بہ ریگ صحرا زنجیر پائے وحشت از وے گذر نباشد
بر روئے آمد و شد آئینۂ نقابے در خانقاہ ہستی دیوار و در نباشد
جانم رسید بمنزل با جان نخود بر آید دردا چہ تشنہ کامم این درد سر نباشد

تاثیر آب و آتش سوز و گداز جانم
موضوع آفرینش جز خشک و تر نباشد

مسدود جمله راہم جز بابِ عجز و معبود
مهجورِ بے قضایم بیگانہ م بر نباشد

چشم از ازل کشادی بر خویش باز بستی
از خواب و ذوقِ ہستی بیدار و بر نباشد

رمز آشنائے معنی از جملہ سبے نیازند
پا در رکاب دارم راہِ سفر نباشد

جان بر لبم رسیدہ برکت چراغ دارد
بیدار چون مسافر وقتِ سحر نباشد

آہم چو تیغِ قاتل اشکم چو خونِ بسمل
تا بے جگر نباشم سینہ سپر نباشد

معنی پرستِ عشقم صورت پرستِ دائم
ہر دو رفیقِ جانم تا جان بدر نباشد

از سایہ ام رسیدہ شد روئے زمین چو دائم
بر پشتِ بینوایان شمس و قمر نباشد

بے محرمم نہ ہمدم بے رہبرم نہ راہم
گردان چو گردبادم روئے مفر نباشد

شیرازۂ دلم را بستی زہِ احسان
گلدستہ شگفتہ تا بے مِطر نباشد

جہان نوازِ عشقم رحمت پسند دردم
خارِ خلش رسیدم دل بے ضرر نباشد

اوجِ کمالِ شاعر اعجازِ عشق اے شور
در ہر صدف زنیسان پیدا گہر نباشد

با ابتدا بزمِ امکان کو نظام جسم و جان دارد
سر اشب در نظرِ جہان مکینِ لا مکان دارد

دلم تو ولا راے مثالِ سایۂ نورے
زنجیرِ جاودان باہم وصالِ جاودان دارد

ز جذباتِ جنون ہم سے بجائے میتوان بردن
چو طوفانے کہ در آغوشش بحرِ بیکران دارد

نیاز و بے نیازی امتیاز سر نوشت ما
کہ بلبل در چمن نالان و گل بخت جہان دارد

خمار نشہ مے کیفِ عرفان را نمی شاید
سبک چند انکہ مے گردد ز تلخی سرگران دارد

بصد رنگ تماشا می پرورد سوز خاموشی
نظر از پردہ پوشی ہر چہ می بیند نہان دارد

جراحت خوردۂ عشقم نمک پروردہ اشکم
نثارِ جان جانانم کہ جانم در امان دارد

جہان آئینۂ دیدار از ذوق نظر یارب
کہ ہر ذرہ بجائے خویش سر بر آستان دارد

گلِ امید میخندد ز باغ نا امیدے ہا
لب و دا نیتو جان ہر سود و سودا در زیان دارد

ز تاب جلوۂ حسنے کن محروم چشم ما
حباب از خوش نصیبی خانہ بر آب روان دارد

دل بے معرفت را خانۂ دیوارِ خود کردم
مپرس از آہ مہجوران کہ تیر اندر کمان دارد

سواد صنعت صانع بچشم ذرہ روشن شد
روایت در روایت داستان در داستان دارد

بخوابم آمدی گشتی جزاک اللہ نکو کردی
کہ زخمم از حسامم انگشتِ حیرت در دہان دارد

نہ پائے رفتن و نے جائے ماندن در جہان اے شور
سراپا ہے نہان دامانِ گردِ کاروان دارد

غبارِ راہ گل کردند و گلکاری منزل شد
نگاہِ ما حجابِ او سوالِ ما جوابِ او
سراپا شعلہ شد فہم کہ نورش در نظر دارم
بہرِ عنوان کہ باشد سر زنم در موجِ پیدائی
جدائی از برِ جانان رسائے بیرون از امکان
زمین و آسمان را مصدرِ انوار مے بینم
نمی‌بینم تا ترا بینم چہ بینم تا ترا بینم
شبِ دیجور ساحل دور و طوفان بحرِ پرآشوب
مرا زین پردۂ پندار در ظلمت فرو بستہ
دلم گوید کہ میخواہم نظر دارد کہ مے بینم
مبادا پیشِ داور شکوۂ افشائے راز آید
ز پا افتادم و در پیرہن بر خویش بالیدم
غریبِ بیکسم آشفتہ حالم خانہ بر دوشم
ز نیرنگِ خیالِ او عجائب خانہ دارم
حصارِ جسم و جان را ہر نفس بنیاد میلرزد

چراغِ عشق بر کردند و روشن کعبۂ دل شد
شگفتِ غنچۂ لب ہم صدائے خندۂ دل شد
بامداد نفس بے سعی پا طے راہِ منزل شد
دلم در بحرِ عشقِ معرفت گم گشتہ ساحل شد
حجابِ قطرہ و دریا بقرب و بعد حائل شد
نگاہِ عاشقان در آستین بے زخم بسمل شد
نظر آلودۂ رنگینہ از خود نیز غافل شد
بمنزل کے رسم یارب کہ کشتی پا در گل شد
فقط چشمِ مبصر قابلِ دیدار حاصل شد
فروغِ حسنِ عارض عارضِ ایمان حائل شد
مناطِ دعوئے معقول حرفِ نفی باطل شد
حباب از قطرہ جوشید و موجِ بحر فاصل شد
درازدستِ عمر چون کاکل کہ برپا ہم سلاسل شد
کہ از الماسِ حسرت پاش پاش آئینۂ دل شد
حیاتم منحصر بر جنبشِ گہوارۂ دل شد

چو تخمے آز زمین اے شوق نتوان سر برآوردن
دوئی گردید زائل دل بہر رنگیکہ مائل شد

مرا بوعدهٔ دیدار اعتبار نماند
دل شگفتهٔ من بے خلش زخار نماند

بحالِ ما نظرِ التفاتِ یار نماند
بہار گردشِ نگہت وجز شمار نماند

بجز آئینهٔ اسرارِ نیرنگیست
نظر بمنظرِ حسنش بیک قرار نماند

خیالِ جلوهٔ دیدار را بگیر وصال
ز بیقرارئ دل تابِ انتظار نماند

توان ز کلکِ نفس معنی دل انشا کرد
زبان ز پاسِ نزاکت در اختیار نماند

درون دائرهٔ عشق حسن محدودست
برون ز پردهٔ دل جلوهٔ نگار نماند

تلاشِ گمشده یارب ز خویش گمشدگی
ز خطِ خور نہان دُرِّ آبدار نماند

بحالتے کہ چو اوراقِ گل پریشانم
قیام و گردشِ ایام در شمار نماند

خیالِ فطرتِ ما بے نیازِ ہستی بود
بقدرِ جلوهٔ حسنِ ازل غبار نماند

مرا ز کارِ تو کاریست و با زمانہ چکار
بجز تلافئ افعالِ ہیچ کار نماند

حیات نقش بر آبست و شمع نفس
کہ آہ سرد کشید و حباب وار نماند

ہر آنچه ہست طلبگارِ نیستی ہستند
ز برگ ریزئ فصلِ خزان بہار نماند

خودی و بیخبری بیخودی خبرداری
بہوش باش کہ شب نوبت شیار نماند

رسیده ایم بجائے کہ تا خیال رسد
کشادِ کارِ نگاہم در اختصار نماند

بیاضِ دیدهٔ روشن سوادِ مختصرِ عشق
کہ در طریقتِ دل گل جدا ز خار نماند

شرار دامنِ خارا اشارتِ سرِ بیعت
کہ تابِ بینش او وقتِ روزگار نماند

خیالِ وحشتِ ذوقِ نظر نگر اے شوق
نظارہ بالِ شکستہ است تو رو تا نماند

تنہا مرا ز قافلہ ہمدم گذاشتند
جامہ براہ خرج براہم گذاشتند

اہل نظر مسافت احوال رفتگان
از نقش پا مرقع بہ عالم گذاشتند

منزل شناس عشق حقیقی بظرف خویش
بر دل بناے کار چہ محکم گذاشتند

موج نسیم سلسلہ جنبان بوے گل
از ہم گذشت درہم و برہم گذاشتند

در پردۂ حجاب نظرہاے بے نقاب
از وضع خویش پاے برون ہم گذاشتند

گرویدۂ دست خیالش چو بوے گل
ظلمات راہ پیش بہ شبنم گذاشتند

تسکین و اضطراب خیال وصال و ہجر
امواج دست بر دل قلزم گذاشتند

مشاطگان حسن ز تیر تنگ حیرتم
آئینہ دار دل غم محرم گذاشتند

شیرازۂ عناصر و اسباب زندگی
باہم نساختند کہ درہم گذاشتند

نیسان گریہ روے زمین کرد تر مگر
ہر داغ دل چو دیدۂ بے نم گذاشتند

پابند وضع خویش ز خودداری خودیم
خون جگر بزخم چو مرہم گذاشتند

بر یک نظر مدار تماشاے دو جہان
روے مشاہدات بآدم گذاشتند

فریاد سرزمین بہ صداے خرام ناز
زیر قدم قدم صف ماتم گذاشتند

با سنگ جز بتاب چو تیر از روے عشق ثبت
دل را بوزن صیرفی غم گذاشتند

پیش نظر سیاہ و سپید شبانہ روز
تصویر بے ثباتی عالم گذاشتند

بر پاے سر نہادم و پرسش کسے نکرد
بر طاق دل بلند سر خم گذاشتند

دست تہی بہ پہلوے اعمال زندگیست
پہلو ز کم نصیبی ما کم گذاشتند

اے شوکت نوشتہ سفرم خواب راحت است
بر خاک و زیر خاک چہ مقدم گذاشتند

جان و دل دادم و دل بیضهٔ فولاد آمد | سنگ بر سنگ زدم ریزه بفریاد آمد

سدّ راه تو شده گرد و غبار سر راه | پیش از خوبی تقدیر چه افتاد آمد

دل فروبسته بعهدے که ز عهدے بشکست | پا به سنگ آمد و سنگ از در شداد آمد

شعلهٔ شوق بدامان نظر پیچیده است | هر ورق داغ جدا دفتر ایجاد آمد

اضطراب دل من زمزمهٔ تار حیات | هر نفس لرزه بر اندام ز بنیاد آمد

وصل در هجر نصیب ست ز نیرنگ خیال | رفتم از خویش و ز رفت آنکه مرا یاد آمد

جان تقابیست که در صورت و معنی افتاد | سر بویرانی عمر خانهٔ آباد آمد

همچو نے از نفس تنگ نگشتم محظوظ | بر لب زخم دلم ناله و فریاد آمد

جان سلامت ز ظلمات حوادث نبریم | پر شکستیم تهٔ دام که صیاد آمد

صورت نقش نگین دیدهٔ باطن دارم | بجز نام تو حرف دگر ایزاد آمد

قطرهٔ آب حیاتست بگرداب فنا | زیستن با دل ناشاد ز ارشاد آمد

زنده دایم برین عرض تمنّا خود را | چشم و دل هرچه پذیرفت بر آن باد آمد

همچو گل شد همه اسباب مسرت معدوم | رفته رفته بسر پا دل ناشاد آمد

صیقل آئینهٔ دل نتوان کرد بهم | رنگ در رنگ ز نیرنگی افراد آمد

جان ز یاد تو فدا باد بیاد تو فدا | عکس در آئینه از جوهر همزاد آمد

فطرت عشق در انجام بآغاز رسد | شرر سنگ چراغ دل فرهاد آمد

چشم پروانه و بال و پر پروانه نظر | رونق بزم جهان حسن خداداد آمد

تا نه پروردهٔ دل رفت ز گهوارهٔ چشم | اشک پابند سلاسل شد و آزاد آمد

گرم و سرد آه چه ابیست که تا خاک نشاند | بوئے یاسمن ازین سوخته سکب باد آمد

چیدم آتشکده اے شور گلستانے را
شعله از سوزش دل ہم نفس یاد آمد

از راہِ عشق ہرکہ بہ طاعت قدم زند
از خود بہم برآید و خود را بہم زند

ضبطِ نفس کرشمۂ رازست چون صدف
کو لب کشا کہ دم بحریمِ حرم زند

بینائی دلم ز جمالِ تو ہم نظر
جوہر در آئینہ ز نگاہے علم زند

بر ما گذشت آنچہ گذشت از نگاہِ شوخ
بر لوحِ دل سوانحِ عمری رقم زند

فرمان روائے ملکتِ دل خیالِ یار
داغِ سجود سکّہ بنامِ صنم زند

گمگشتگانِ عشق خبر دارد بے خبر
نقدِ عیارِ دانشِ ما بیش و کم زند

پوشیدہ ایم صورت و معنی بچشمِ دل
خندہ ز چاکِ سینۂ شب صبحدم زند

ناخن زنیم و عقدۂ دل وا نمی شود
تارِ نفس گرہ بگرہ خم بخم زند

دولت اگر بہم نرسد عشق دولت است
دیوانہ پشتِ پا بسر اورنگِ جم زند

اقبالِ ما نتیجۂ فکر و خیالِ خام
ناصح چہ بر نوشتۂ قسمت قلم زند

سودائے سر فروش عجب قصۂ خوش
سود و زیان چہ بیند و بازارِ غم زند

سوز و گدازِ دل ز ہوا خواہِ گل مپرس
خورشید رنگِ تازہ بر آب و شبنم زند

بیگانگی حسن کمانِ کشیدہ ایست
برگشتہ شد نظر چو غزالے کرم زند

تفریقِ حسن و عشق گریبان و دامن است
میزانِ چاک سوزِ جنون و ستم زند

در مشتِ خاکِ ما ازل یک ظہور بود
نقشِ قدم نماند و نقشِ قدم زند

فاش از نگاہ پردۂ رازِ عقوبت است
تیر از کمان نجستہ و پہلو الم زند

عادت گرفت چشم ز اسبابِ روزگار
مژگان زند کہ پا بسرِ عشقِ ہم زند

بیزار از تلاقیِ اسبابِ زندگی
سر بر قدم زنیم که بر سر قدم زند

هر کس که در طریقِ محبت قدم زند
چون گرد بادبال و پرِ خود بهم زند

پاسِ ادب مراسمِ اخلاق و بندگی
کو لب کشا که دم بحریمِ حرم زند

از دل جدا نمی شود اے شورِ عشقِ دوست
تا از مزار تکیه بخوابِ عدم زند

آب و تابِ دل و جان جنبشِ مژگان بردند
گل بدامانِ حیا زود پشیمان بردند

گفتِ خونینِ که من از دل خود بشگفتم
آن هم امروز نبودست که نرگان بردند

سوزِ افسانهٔ مازخم زبانِ دگران
خندهٔ خشک و تری از لبِ جانان بردند

رهروانِ عدم آباد پشیمانِ خیال
بر سیکباروی چو پشتارهٔ عصیان بردند

دیده ها از دلِ من درسِ رفاقت گیرند
نسخهٔ خوابِ پریشان ز پریشان بردند

حاصلِ عمرِ حیاتت تهی دستیِ خویش
ورنه چون بادِ خزان خاک بدامان بردند

بیخود آمده که گرویدهٔ احساس خودند
در تمنائے وصال عمر بپایان بردند

محوِ تصویرِ خیالی بہ خیالے مستند
ذوق بے دیدہ ز دیدارِ تو پنہان بردند

بہ فضائے دلِ خود آتشِ دل سوختگان
لالہ سان داغِ نمایان ز گلستان بردند

بگذر از شوخیِ پرواز درین رنگِ مذاق
بسرِ روزِ قیامت شبِ ہجران بردند

لخت ہائے دلِ من رفت بطوفانِ سرشک
سر در آب از تپشِ آتشِ سوزان بردند

شبنم از پرتوِ خورشید بجائے نرسید
خبر از بیخبری حسن پرستان بردند

تو جدا از من و من از تو جدا می مانیم
زخمِ دیدار ز ہم چشمیِ پیکان بردند

رنگ و بوئے سخنش انجمن سرگوشی
چون گل از دل شگفتی سر بگریبان بردند

میتوان خواند زعنوانِ ورق پشتِ ورق
ہر چہ دیدند در آئینہ بداماں بردند

ما کہ در پردۂ دل نغمہ سرائیم عبث
راز داران سبق از سازِ خموشان بردند

سرزمین ست کہ در پائے توان سپلرزد
جذبہ ہائے کششِ عشق دل و جان بردند

عمر تقسیم در ایام شد از طولِ حیات
صبح و شام ست کہ در گردشِ دوران بردند

از جہان ہیچ ندیدند و جہان را دیدند
پاکبازند کہ آئینہ عریان بردند

جا و بیجا ہمہ جا گفت و شنید ست اے شوق
جوہرِ عشق ست کہ از دستِ حسینان بردند

یارِ ما را شاذ با ما ساز بود
دم بخود ادا ز بے آواز بود

جان و دل را عشق سوز و ساز بود
حسرتِ انجام در آغاز بود

دل خبردار ست از اعمالِ ما
دیدۂ در بستہ بر خود باز بود

بر تنِ عریان ز رنگِ بیخودی
پردہ پوشی انکشافِ راز بود

دل ندادم تا ترا نشناختم
آئینہ در زنگ بے پرواز بود

قالبِ ہستی وجودِ جلوہ
شعلۂ جان از شررِ ممتاز بود

روحِ با اعمال مرغِ نامہ بر
در شکستِ پر بپر پرواز بود

خانہ زادِ خاطرِ ما سوزِ عشق
شیشہ ہم در سنگ آتش باز بود

پرتوِ حسنِ تو در نورِ نظر
معنی و مصدر بیک پرواز بود

نورِ او در دیدۂ ما روشن ست
ضبطِ خاموشی حجابِ ساز بود

شمع سان خاموش ہم سوزیم ما
شہرِ انجام بہ آغاز بود

دیدن از چشم ست و دانستن ز عقل
دیده و دانسته هم غماز بود

نیست انجام دگر جز سوختن
دامنِ دل در گرفت آغاز بود

تا به سختی ساختیم خون سوختیم
دل شهیدِ غمزهٔ غماز بود

در اشاراتِ خفی گفت و شنود
چشم فتان طرفة الاعجاز بود

بر نظر گاهِ گریبانم نظر
هر که سر افگند سرافراز بود

نازِ ما با او نیازِ ما از او
بی نیاز از ماست او را ناز بود

هر چه در دل بر زبان داریم ما
شمع فانوسِ خیال ابراز بود

هر سوال ما صدای بازگشت
شنود بر هم خود این آواز بود

آئینه پیشِ نظر منکشف راز نبود
عالم اسبابِ چنین خانه بر انداز نبود

تا بجائی نرسیدم نفسِ دم پارا
سعی لا حاصلِ ما ترکِ تگ و تاز نبود

داد آزادی افعال پس از یاس و سب
رو نهفتن ز جهان شعبدهٔ ناز نبود

سرنوشت ابجدِ عشق ست که بی نیلِ مرام
فکرِ انجام ز نیرنگیِ آغاز نبود

ورقِ ساده زبانست به نیرنگیِ نطق
زخمِ تیغ ست بیا لیک که جز اعجاز نبود

هستی و نیستی ام رنگِ تماشای وجود
شوقِ دیدار بجز محرمِ راز نبود

سیلِ بنیادِ دو عالم ز نظر پیدا کن
جلوه را بینش هر مور در انداز نبود

به سر راه نشستم ز گرانجانی خویش
روح پرواز کند طاقت پرواز نبود

داستانیست میانِ من و تو شرح طلب
چه کند ناز نیازی که بهم ساز نبود

دیده برجای خیال ست که بینیم بهم
نظرِ حسن پرستان غلط انداز نبود

شارعِ عامِ نظر سیرِ گذرگاہِ بشر
دل پسند آنکہ ز اہلِ غرض و آز نبود

حسن آنست کہ از پردہ برون می آید
رنگِ تاثیرِ دعا غیر ز اعجاز نبود

دل ترا بیند و من روئے دو عالم بینم
سازگارِ نظرم طالعِ ناساز نبود

زخمۂ درد کہ از آہ نوازد اے شوق
نغمۂ تارِ نفس زمزمہ پرواز نبود

مژدہ اے بادہ کشان ابر بگلزار آمد
جامِ سرشار بکفِ ساقیٔ گلزار آمد

مژدہ اے بادہ کشان ابر بگلزار آمد
سازِ خاموشیٔ ما را ز رگِ تار آمد

ہر ورق چشم کشا پردۂ ابصار آمد
برگ برگِ چمن آئینہ اسرار آمد

از نگاہِ تو مرا آئینۂ پیشِ خیال
آب چو رفتہ بجو نقش بدیوار آمد

دیدہ بے دید اگر نور نباشد در دید
صورت و معنیٔ ما معنیٔ انوار آمد

یک ادا جلوۂ صد رنگِ بیان میریزد
حسن و آئینہ بہم تشنۂ دیدار آمد

درمیان من و تو جلوۂ دیدار آمد
مثلِ شب رفتم و انوار بر فتار آمد

دیده بے دید تماشائے تجلّی کردم
از پسِ پردهٔ دل در نظرم یار آمد

پا بزنجیرِ نفس در قفسِ عشق اسیر
دل در آزارِ طپش از همه بیزار آمد

یادِ ما مضطربان عالمِ امکانِ شهود
گرم بازار شد و یوسفِ بازار آمد

آه چون تارِ گریبان در دل را وا کرد
آتش از عشق در آغوشِ خس و خار آمد

عکس از آئینهٔ دل که در آید بخیال
هرچه مستور شد از حسن پدیدار آمد

باز تدبیر برآورد دلم از غمِ هجر
تا بتصویرِ خیالی دمِ گفتار آمد

همچو گرداب ز موجے گرهٔ دل نگشود
جوشش در بحرِ تفِ اشک و بسیار آمد

هم سفر نیست بجز بیکسیِ من غیرے
بسرم عمر درین سایهٔ دیوار آمد

از دلم قاشش فرو چیدم و بر چیدم روز
طشت از بام فتاد آن سحرِ بازار آمد

شادی و غم همہ موقوف باحساسِ دل ست
دل چو شبنم ز ہوائے تو بہ رفتار آمد

جذبۂ عشق تو جانم ز عدم باز آورد
با وجودے کہ خود آزاد و گرفتار آمد

بر نیاید ز نظر جلوہ در آید بنظر
رنگ گردانیِ غم دیدن و دیدار آمد

صورتش پردۂ رازست بروئے معنی
ہر کہ با تیغ و کفن بدیدِ دلدار آمد

صبرِ من راحتِ من عشقِ من و مشکلِ من
ہر نفس بلبل و بر ہر قدمش خار آمد

ناتوان داد توان تا چہ توان کرد بہم
خاو بر دوشش نظر رشتۂ زنار آمد

شیشہ در خانۂ تصویرِ خیالِ دلِ ما
جا گزین ست بدل ہر چہ بہ پندار آمد

نیم مستے کہ ز بستر چو سحر برخیزد
دل بیادِ تو چنین بیخود و ہشیار آمد

یار می آید و در دیدۂ من می آید
بر سرِ پاسۂ نظر دولتِ بیدار آمد

تو بدی من نه بدم من بدم و تو نه بدی
جان من واحد و مستور باظهار آمد

لب فرو بست صدف تا دگری سر بشکست
خامشی معجزهٔ محرم اسرار آمد

هر چه آمد بنظر از دل من رفت بدر
هر چه آمد به دلم درد دل آزار آمد

رفت از یاد من ای شوخ که در یادم بود
کیست آن باده فروشی که به گلزار آمد

روز اول ز گل ام کاسهٔ فغفور زدند
خط کشیدند و بر آن نقش سر طور زدند

حاصل عشق بجز گردش پرکار نبود
رشته بستند به انگشت و گره دور زدند

دیدهٔ شوق کشادند به سیلاب سرشک
شهر تنظیم بساط من رنجور زدند

جمع خاطر نشد از زلف پریشان گشتن
گل بدامان صبا خندهٔ مجبور زدند

محو کیفیت چشمیم ز فیضان جنون
خواب از نشئهٔ می دیدهٔ مخمور زدند

گرد بادست محبت که بمیدان شهود
مشت خاک کف پا بر سر مهجور زدند

صورت نقش نگین نام نشانست سراغ
آب بر آتش دل از لمعهٔ نور زدند

در نظر هیچ نیاید بجز الذات سها
بر سر شام سراپردهٔ دیجور زدند

جگر سوخته با نمک خنده لبی است
جرعهٔ تلخ ز خون چون لب ناصور زدند

حیرت حسن بهم شیوهٔ ناز و نیاز
تا نظر بر دگری ناظر و منظور زدند

آمد و رفت در عالم چه تهی دستی من
تکیه بر عمر روان با دل مغرور زدند

طلب غیر ندارد ز دوئی بیگانه ‏ ‏ ‏ مے زمیخانهٔ توحید بہ کافور زدند

بادگار است بہ دل جشن وصال مسعود ‏ ‏ ‏ بارگاهی که درین کشور معمور زدند

مقبلانیم بہ اندازهٔ تقصیر و گناه ‏ ‏ ‏ جام توفیق بہ مقدار و بہ مقدور زدند

چشم از خانهٔ انظار مصور است شوق ‏ ‏ ‏ جامه در خون سیه کاری مستور زدند

نسخه برداشته شیرازهٔ نسیان باشد ‏ ‏ ‏ از عدم تا به عدم هر ورق عریان باشد

چشم مشتاق صحر بے سر و سامان باشد ‏ ‏ ‏ جلوه محو است در آئینه و حیران باشد

سر فرو بسته ز شب خون به گریبان باشد ‏ ‏ ‏ باشد و باشد اگر چشم به عرفان باشد

واصل ذات بهم باز جدا گردیدم ‏ ‏ ‏ قطره در بحر فنا گردد و باران باشد

شوخی حسن و حیا رابطهٔ عشق و فنا ‏ ‏ ‏ سیم کاری به تهٔ آئینه پنهان باشد

نظر لطف بر احوال دلم نقش بر آب ‏ ‏ ‏ ریشه در زخم دوانیده پرافشان باشد

هر سطر صفحه رازیست به انشاء نجوم ‏ ‏ ‏ قرعهٔ وصل زند دیده و گریان باشد

کعبه و دیر و حرم عشق به منزل منزل ‏ ‏ ‏ بر فرازم نظرے راه نمایان باشد

نامه بر مرغ قفس بست ز خاکستر دل ‏ ‏ ‏ گرد برخیزد و با آه پرافشان باشد

دولت عشق به گردش سر دست کفن است ‏ ‏ ‏ که بجای نفسم تار گریبان باشد

بو کش از میکدهٔ نازکه دنیا دنیاست ‏ ‏ ‏ کاروان می رود و گرد بیابان باشد

چشم و دل پردهٔ رازیست به میدان شهود ‏ ‏ ‏ بال پرواز کشیده که پریشان باشد

باز دل کاوش خاریست پس پردهٔ شوق ‏ ‏ ‏ نفس سرد کلید در زندان باشد

شمع سوزان فنائیم چه وجود و چه عدم ‏ ‏ ‏ بار بر جاده سرے بر خط فرمان باشد

ذره بجاء خود اے شور گران چون دلِ ما
خاک دو چشم که هر زخم نمکدان باشد

قمر وقت سحر شب زنده داران را چه بگزارد
حجاب چشم من تصویر جانان را چه بگزارد

دهد برگ شجر باد صبا آغوش بکشاید
صفیر و بلبل بیدل گلستان را چه بگزارد

عرق ریزی نم را نکہتِ گل هم سفر دارد
که بر بادِ بهاری آب حیوان را چه بگزارد

غم دنیا به تدریج تعشق خود فنا گردد
کسی منزل بمنزل ساز و سامان را چه بگزارد

دلم غافل‌تر از خنگر نفس دامن زند زین رو
که درافراط ضعف ادراقِ سوزان را چه بگزارد

به حالِ خویش پیدا می شوند اسباب ناکامی
سرود رود دل بیمار هجران را چه بگزارد

نظر گشته عالم غنچه در کمان دارد
غم امروز فردا سرفروشان را چه بگزارد

تشوق چشم غیرت خانه زنجیر می سازد
زچینگی شانه ات زلف پریشان را چه بگزارد

زهر دو پا شکسته قدم لغزیده می آید
نفس از خود وصالِ قالبِ جان را چه بگزارد

طلسماتِ جهان را صورت آئینه می بیند
نگاه حق به جانب دید پنهان را چه بگزارد

همه بالِ نفس غیر از طپش پرواز می شکند
اسیرِ دام الفت بندِ زندان را چه بگزارد

تلافی نیست از گردش بجز مژگان بهم بستن
شب و روز از تسلسل دور دوران را چه بگزارد

سبیلِ راه شد خونم که جامِ ارغوان دارد
نه پا تشنه خار و ناخنِ موران را چه بگزارد

یکی بر بسترِ راحت یکی بر خار و خس غلطد
شکیب ناشکیبائی دو پیکان را چه بگزارد

ترا فرصت نبود از خود مرا مهلت داد این دل
زچینگی شانه ات زلفِ پریشان را چه بگزارد

چو گل اے شور دل پیمانهٔ عشرت نمی گیرد
که آخر خاک گشتن خلطِ انسان را چه بگزارد

به جای شمع درین بزم خونِ دل سوزند — ز دود باش نظر جانِ مشتعل سوزند

دلم به گلشنِ هستی غبارِ آزادی — ردا مدار که در کوره خشتِ گل سوزند

به آن بضاعتِ عجزے که خاکسار ز خاک — سرِ مزار چراغے به عطرِ گل سوزند

به گوشهٔ دلِ ما خلوتِ خداداد است — بیا بیا که بجان مشعلِ چگل سوزند

فضا ز خندهٔ گل تنگ بر اسیران شد — برنگِ غنچهٔ پژمرده منفعل سوزند

چو دود بر سرِ آتش معاشرانِ طلب — چراغ برکف و خون در ایاغِ دل سوزند

خطا خطا نشود تا خطا نیامرزی — ز آبِ دیدهٔ گنهگار منفعل سوزند

حیات و مرگ زغم رشتهٔ دو سر دارد — ز انفصال چو پیوندِ جان گسل سوزند

دلے که زخم نشد داغِ دل نمی باشد — ز خشتِ گنج به ویرانه مستقل سوزند

ثباتِ هستیِ ناپایدار مثلِ حباب — به دم زدن دمِ اخلاص با قبل سوزند

طرازِ کاغذ آتش زده است صحبتِ غیر — چه ممکنات بیان دیدهٔ خجل سوزند

گناهگارم و از کرده خود پشیمانم — چو شمع بر رخِ آئینه مشتعل سوزند

خمیرِ آب و گلِ ما فنا پذیر اے شور
ز بسط و قبض چه سازند و منفصل سوزند

بهارِ گل مرا سرگرمِ خود چیدنی دارد
که بر دستِ نگارین رنگِ گلشن دیدنی دارد

دو چارم تا شوی سیرِ دو عالم دیدنی دارد
نظر گردیدنی آئینه بر گردیدنی دارد

مژہ برہم زدن در نزع سرمی آورد عمرے
چہ عریانی چہ مستوری نظر پوشیدنی دارد

رموزِ عشق می ماند نہان در دیدہ شبنم
لبِ شیرین برنگِ برگِ گل خندیدنی دارد

طلسم حیرت است آئینہ دارِ بیخودی عالم
ز قسمت ہرچہ پیش آید بجان ورزیدنی دارد

عجب خاصیتی دارد زیارت خانۂ رنگم
سرشتِ خونِ دل مثلِ عرق جوشیدنی دارد

مذاقِ عشق روز افزون تصور پردہ رازے
بہ ذوقِ نوشش زہرِ نیشِ غم نوشیدنی دارد

بہ رازِ غنچۂ مغموم اسبابِ طرب مخفی
دل از یادِ تو برخود چون گرہ پیچیدنی دارد

خلش انگشت برلب میزند زخمِ نہانی را
اشاراتِ خفی از دردِ دل فہمیدنی دارد

سرشک از دیدہ در گہوارۂ راحت نہ آساید
شہابِ سرکش خورد رنجانیدن ورنجیدنی دارد

ز خاکِ کشتگان دشتِ عبرت گردِ جولانے
ز نقشِ ہر قدم راہِ عدم پرسیدنی دارد

چو بوی گل جبین شیرازهٔ جذبات روحانی
نظر از طپش دریا ز تپش و لب خندیدنی دارد

ز طوطی پیش آیینه تنفس لب نمی بندد
بیان حال دل بشنیدنی نشنیدنی دارد

به حرف آشنائی روشنائی کرده ام اے شورا
چه اوراق پریشان اب به لب چسپیدنی دارد

به حال خویش با دل درسخن دیوانه می آید
صدا را بازگشت از جانب جانانه می آید

وجود شبنم چون قطرهٔ باران حباب آسا
زبانم عرش گردان در هوا خانه می آید

نمود بی نمود انبار خاکی گنج ویرانه
به کار آفرینش ذره دهر دانه می آید

چو نخل از برگ ریز شعلهٔ از زیست می نالم
زبانم خشک گردد تا به لب پیمانه می آید

بیاد جلوه اش چشم ز مژگان سایبان دارد
ضیا از تیرگی تا در کاشانه می آید

فرو چیدم بکار دل ز غم اسباب ناکامی
بیگانه می رود از خانه و بیگانه می آید

ز عشرت خانه اسباب سامانی فراهم کن
غم دنیا فروشد هر که در میخانه می آید

به دور گرد باد از خاکساری وسعت دامم
به هر جا پا گذارم بر سر ویرانه می آید

زبان قاصر بود از شرح بر دل هر چه میگذرد
حدیث عشق در افسون ند افسانه می آید

کشد بر دار انگشت شهادت سرفروشان را
به هر جا شمع روشن می شود پروانه می آید

مکافات عمل پیش از عمل داد بدنی دارد
زبان تیغ بر لغزش تیر دندانه می آید

سلوک جذبه چون خم باده سرجوش می بخشد
ریاضت بهر عشق از همت مردانه می آید

دماغ ساغر سرشار بخت از حسن محبوبه
بیاد چشم [illegible] گریه مستانه می آید

چو رنگ و بوئے گل اے شوق خصلت منقسم گردد
به کارِ خیر و شر لا بعقل و فرزانه می آید

پس از وصالِ ازل راهِ جستجو بستند
پئے تسلّیٔ دل نقشِ آرزو بستند

هوا ز جلوهٔ حسن قدم غبار انگیز
بچشم خاک فشاندند و در فرو بستند

اسیرِ عشق چو گردابِ خود بدستِ حال
به ناله فاخته و طوق در گلو بستند

نگاه رشته و مژگان بکارِ سوزنِ عشق
به داغ دوزیٔ دل چاک از رفو بستند

پس از فنا به جهان مشتِ استخوان باقیست
حریصِ زر چه تمنا ز ریگ تو بستند

کلیدِ قفلِ حیات است آفرینشِ برگ
زبانِ فریبِ دو عالم ز گفتگو بستند

غبارِ خاطرِ ما خانه زادِ زخمِ دل است
سر از گلے که ز سر کردن سبو بستند

اصولِ زندگیٔ ما حصولِ مغفرت است
گره به سلسله بر باد مو بمو بستند

عمل نتائجِ خصلت چو بحر و باد بموج
به رشته و رگِ گل عقدِ رنگ و بو بستند

دماغ بر سرِ کار است و در تصورِ عشق
مشاهداتِ مضامینِ چهره رو برو بستند

سفینهٔ دمِ گلِ بی پا خود روان گردد
حبابِ چشمِ ترم را بر آبِ جو بستند

به دورِ گردشِ ما هست خون بهار امید
تعلقاتِ عمل ها به خیر و خو بستند

به قسمتِ ازلی بود یکدلی مفهوم
سجودِ نقشِ جبین بر غبارِ کو بستند

چمن طرازیٔ اسبابِ حسن افتاده است
بهارِ زنده دلی رنگِ نو به نو بستند

جهان بچشمِ تو اے شوق رمز آسائے
طلسمِ منظرِ حسنات چار سو بستند

حال بیحال شد و زهرهٔ تقریر نبود
حسرت آلوده نظر خاک که تصویر نبود

هر نفس دود چراغیست که شبگیر نبود
زندگی سوز خراشیست که تحریر نبود

هیچ جز یاد بکامم دل دلگیر نبود
آینه پیش نفس داشت تصویر نبود

عشق انشا رقم بیت خراشت و سطور
بالش شعله بجز جادهٔ تحریر نبود

بر شکاف نظرش چشم هوس دوخته ام
سوزن رشته به دل کم ز سر تیر نبود

بحر از قطره و قطره بلب بحر حباب
هیچ برگشته ز برگشتن تقدیر نبود

چشم سر چشمهٔ آب شرر انگیز چو سنگ
دل نبود آنکه دران جذبهٔ تاثیر نبود

جلوهٔ یار در آویز نظر هم رشته
موج در بحر فنا گشته و تدبیر نبود

کاروان نفسم بر سر منزل نرسید
پیش افتاد پس پردهٔ تقدیر نبود

بود در گوش صدا سلسله جنبان خیال
جوش افزای جنون نالهٔ زنجیر نبود

حسرت دیده دیدار فزون میگرد دید
خواب نظاره خوابیست که تعبیر نبود

هر نفس گورکن نرم زمین هستی
دست بربادی ما بر سر تعمیر نبود

زندگی مثل حباب لب دریا بوده
دیدمی کاش نظر جلوه (جادهٔ) تقدیر نبود

زر ندارم به نظر رنگ محبت دارم
خاک در دیدهٔ من سرمهٔ اکسیر نبود

با خبر بیخبر از پیش در امکان وجود
خط پیشانی ما آیت و تفسیر نبود

داشت اشکنج قفس راحت گهوارهٔ دل
ای خوشا بیخبری هوش خبرگیر نبود

آفریدیم و ندانیم چه محشر باشد
چشم واکردن ما حیرت تقصیر نبود

هر که افتاد ز پا پشت زند بر سر خاک
خاک دامن کش و خار ره رهگیر نبود

جان و دل منتظر جلوهٔ جانان بودند
شوق تاثیر دعا جادهٔ تقدیر نبود

اپریل سنہ ۱۹۳۲ء

باہم نفس لحاظ و حیا ہم نفس نکرد
دیدیم چہ دیدہ آتش نظر از دید بس نکرد

در پردہ ہائے دیدۂ دل عکسِ جلوہ
رو بر قفا نہادہ و رجعت ز پس نکرد

شادم بگوشۂ کہ بیابست خلوتے
از بیکسی چہ درد کہ پروائے کس نکرد

بے کار کاروانِ نفس دمبدم گذشت
بیدار خفتہ را چو صدائے جرس نکرد

دارم ولے طواف نظر گردِ کعبہ
جان را بجز مشاہدہ اندر قفس نکرد

مطلوب ذاتِ پاک فروعات خواہشات
آرایش فضائے چمن خار و خس نکرد

ہر سجدہ پیش تو سر بر زمین نہاد
ہستیِ خویش نیست بغیر از ہوس نکرد

دل ناز میکند بستہ بیدگی ز عشق
فریاد گوش بر سخنِ فیض رس نکرد

بشکست جام و لرزہ بر اندام او فتاد
دست از لباسِ خویش بزلفِ آن سپس نکرد

پوشیدہ ایم و جامۂ جان چاک کردہ ایم
چشم از نگہ دریست کہ جان پیش و پس نکرد

چون عنکبوت پردہ تند در حصارِ خویش
بے پردگی ز پردہ دری بوالہوس نکرد

دارم چو برگِ غنچہ بیان در تہ بیان
دندان گزید و لب ز لبِ یار مس نکرد

اے شعور شکوہ از روشِ روزگار بود
ورنہ چہ مقتضائے وفا ملتمس نکرد

دل را اگر ز نورِ لطیفہ جلوہ گر کنند
بینند جلوہ و ز ہمہ قطعِ نظر کنند

عکسِ رخت ز آئینۂ دل بدر کشند
پیش ندیم قصۂ عشقِ تو سر کنند

جویند از ہر ذرۂ عالم سراغ یار
پروانہ وار بہر شہادت سفر کنند

باشد حجاب پردهٔ راز از حجاب راز — آن باخبر که رمز ترا بی‌خبر کنند

هردم برنگ شمع ز سوز و گداز دل — داغی بسینه باغ سپر کنند

ما کشتگان خنجر تسلیم را نصیب — بهر طپش تلافی جان دگر کنند

از حال ما خبر نده تا بدیگران — از آه سرد پرده بروی قمر کنند

این زیستن بهٔ مردن نمیکند — سودای خام راز سر خود بدر کنند

کو پختگی نبید هوس های خام ماست — خونابه گرم شعلهٔ دل در جگر کنند

ساقی چه می بگردش ساغر فگنده اند — جذبات دل بیک نظر پر اثر کنند

در آرزوی وصل لقای جان آرزو — شب های تیره را به تخیل سحر کنند

در عاشقی ملاحظهٔ جان و جسم نیست — با سوز و ساز شمع شب غم بسر کنند

ما را نصیب ساقی و جام شراب نیست — از قطرهٔ لعاب لب خشک تر کنند

آبادی خیال تو بربادی دل است
ای شوق و تربیت که ترقی نه بکنند

نومبر ۱۹۳۱ء

آتش فروز شعلهٔ دیدار یار بود — دل را قرار بود نه جان را قرار بود

بی اعتبار زندگی مستعار بود — در یک نظر نمود خزان و بهار بود

دل بر مدار حسرت و ارمان نثار بود — چون گل که در بهار همه آغوش خار بود

بر سینه داغ عشق چراغ مزار بود — جانم بحال خویش چو آتش غبار بود

در عالم الوجود و نمود [illegible] ما — چون دانه سپند بر آتش قرار بود

عالم تمام حسن و نظر باریاب حسن — در پردہ ضو فشان نظر پردہ دار بود

دل واقف دلست نظر واقف نظر — در ہر نظر نظارہ حسنات یار بود

بیگانہ خودیم چہ دنیا چہ آخرت — عشق تو روح ماست کہ بر شے کار بود

در گردش نگاہ سوال و جواب شد — چون بوے غنچہ راز نہان آشکار بود

تحیر خیال و نطق و نظر رنگ دل جدا — آمد جدا جدا و جدا چشمہ سار بود

جان طالب شہادت و دل تشنہ وصال — چندانکہ بر قرار شد و بے قرار بود

گشتم تمام چشم و دلم جلوہ گاہ حسن — آئینہ پیش آئینہ آئینہ زار بود

مرہم ز نوش و زخم ز نیشے کمال حسن — تا صورت دل شگوفہ نقش و نگار بود

بیگانہ بود با من و تا یک ہزار بود — او یار خویش نیست چگویم کہ یار بود

ہر آہ و نالہ کہ بر آمد ز درد دل — نشتر ز نا مساعدی روزگار بود

بعد از فنا زیارت خوبان نشد نصیب — سنگ مزار خاک رہ انتظار بود

قاصد شکستہ پا دگر عزم سفر نکرد — بسمل نگاہ من ز نگاہ نگار بود

خوابست یا خیال بیک اضطراب دل — آہو گذشت و رفت کہ نظرش دوچار بود

در خانہ دلست تماشائے حسن شور
جان در خیال گرم تو مست خمار بود

فروری سنہ ۱۹۳۱ء

دل را شکست از غم دنیا نمیرسد — از خویش رفتن ست کہ خارا نمیرسد

گلدستہ حواس ز یک رشتہ نفس — بست و شکست ہر چہ رسد وا نمیرسد

آزارِ غم اذیت و آثار ناپدید
پنہان رسیدنی ست کہ پیدا نمی رسد

برلب ز دل براہِ نفس حرف می رسد
حرفے بگوشِ دل ز لبِ ما نمی رسد

جذباتِ عشق شعلۂ انفاسِ بیخودی ست
دل بے تجلّیٔ بہ تجلّی نمی رسد

عالم تمام بیخبر از رستخیزِ خویش
اصلاحِ ما ہمیں خبر اصلا نمی رسد

چندانکہ بے نیاز شدم امتیاز رفت
باکسِ نقشِ حسن خود آرا نمی رسد

در حالِ خویش مستم و بے التفاتِ غیر
با دردِ دل عذابِ مداوا نمی رسد

ابدا ز حسن تربیتِ عشق دادہ است
فیضِ جنون بہ مہرہ مدارا نمی رسد

جذباتِ دل ز عشق و براتِ نظر ز حسن
از دستِ خود اذیتِ بیجا نمی رسد

چون گردباد خاک فشانم برستے دہر
جا نیست برزمین کہ تہِ پا نمی رسد

یادِ صنم ز شیشہ و پیمانہ می کنم
صحبت بہم ز دوریٔ صہبا نمی رسد

عالم تمام حُسن و نظر باریابِ حُسن
چشمِ نظارہ جو بتماشا نمی رسد

خوار ست زندگی کہ وصالش نصیب نیست
چون قطرہ در نوازشِ دریا نمی رسد

جان شد ردیفِ عشق نظر شد حریفِ حُسن
ذوقیست در دلم بہ تماشا نمی رسد

اے شورِ انتظارِ قضا تا بکے کشم
از غیب می رسد ز تقاضا نمی رسد

۲۰ دسمبر سنہ ۱۹۰۶ء

ما و تمام صحبتِ آن روشنود لشد
در پلۂ نگاہ ترازو[۱] شود لشد

[۱] ترازو شدن - مقابل شدن -

هر ذره آفتابِ قیامت ز عارضت — کافر ز حسن خال ز هندو شود نشد

نازت کرشمه باز و نیازت به عشوه ساز — آئینهٔ جمال گل رو شود نشد

خط بر عذارِ حسن دو بالا ز آفتاب — چون گل شگفته رنگ رخ او شود نشد

نازت ز بے نیازے خود پرده میدرد — محرم ز راز چشم سخن گو شود نشد

هر جنبشے که طرزِ معانی گرفته ست — سنبل برنگِ طرّهٔ گیسو شود نشد

آموختم ز خاک و پریشانیم ز رفت با — تا جمع خاطرم به تو یکسو شود نشد

مجنون بطوفِ وحشت بیابان نگاه داشت — لیلی حریفِ دیدهٔ آهو شود نشد

رفتی و یاد زلفِ تو از دل نمیرود — کوتاه قصه فرق سر مو شود نشد

عمر دراز نازِ مسیحا کشے کشد — اے تیره روز نیم خبر از تو شود نشد

جوشِ بهار در سبقِ تبسم ز لب گرفت
اے شوق غنچه روکش[۱] خوشبو شود نشد

۲- اگست سنہ ۱۹۰۸ء

غم نزاکتِ گل سوز در جگر دارد — دل شکسته گران شد که ناز بر دارد

هنر عزیز نداری طمع مدار ز خلق — که باغبان خبر از نخلِ با ثمر دارد

دمے که سرشته نگردد ز دل عقیدتِ گل — غبارِ صحن چمن مرغ زیر پر دارد

خیال پخته شود از وصالِ صحبتِ یار — نشانِ سنگ سرِ راه بے خبر دارد

گدازِ شمع ز پروانه شعله باشد — که فیضِ نالهٔ شب خیز دیده تر دارد

۱؎ روکش ـ شعر ۸،۸..

لب شگفتہ کشادی سخن دریغ مدار
زسالکان طریقت مباز نزد قریب

دماغ غنچہ سربستہ بوے زر دارد
بشر بقدر مراتب دماغ شر دارد

ترزش

خراش زخم جگر شوق بر زبان دارم
بہ ضرب ناخن مضراب نغمہ سر دارد

۳ - فروری سنہ ۱۹۰۹ء

حیرتم محو تماشا دارد
خون گرفتہ چہ تمنا دارد

غیر دل ہیچ گواہی ندہد
نظر اعجاز مسیحا دارد

ظلمت عشق تجلی بخشد
شمع این ید بیضا دارد

متحیر نشود گردش چشم
نور از سرمہ سودا دارد

ناز بردار خریدار شود
عشق یوسف کہ زلیخا دارد

کشتہ از بوسہ لب برخیزد
آرزوے دم عیسیٰ دارد

انتہا یست کہ از نقطہ شک
لالہ رو داغ سویدا دارد

سترہ گرد کدورت نشود
چشم عاشق دل دریا دارد

بنوا برخور و از دست کلیم
شام غربت غم فردا دارد

بوے گل روے بہار خاطر
مستی نشہ صہبا دارد

نکہت گل ز صبا برخیزد
متبسم لب گویا دارد

ہاے ہو حوصلہ افزاے جنون
شوق از عشق چہ پروا دارد

۲۶- اگست ۱۹۱۰ء

خوش وقت کہ از لطفِ تو مقصود برآید
ادراک بود قاصر و مقصود برآید

قربانِ جمالِ تو شوم بہرِ نگاہے
نابود بود دل ز غمِ بود برآید

احوالِ دل از حسرتِ دیدار چہ پرسی
از سوزِ نفس شعلۂ پُر دود برآید

تقدیر نہ از ناخنِ تدبیر کشاید
کارم مگر از منتِ معبود برآید

ظاہر شود از یکدگر احوالِ شہیدان
اشک از ستمِ نالہ کشود و برآید

در پردۂ عشق ست نفس محرمِ اسرار
از سینۂ نے نغمۂ داؤد برآید

در نامہ نویسم چو تو حرفے ز شکایت
در دل خبر از معنیِ مفقود برآید

ما ہم سزاوارِ نگاہے کہ نپوشی
روئے طلب از دسترسِ جود برآید

در گلشنِ ہستی سحرِ حسن بہ شبنم
گل از نمِ شبنم عرق آلود برآید

گل با دلِ خونین کہ سر از شاخ برآرد
امیدِ اسیرانِ چمن زود برآید

از شورِ ہوا و ہوس آن مغز کہ پُر شد
بے ساختہ حرف از لبِ مردود برآید

۲۴- ستمبر ۱۹۱۵ء

تازہ بوئے گل امید ز دل برخیزد
با نسیمے کہ صنم مست ز بستر خیزد

دیر پایست ز شوقی نشۂ عہدِ شباب
ہمچو بوئے کہ ز اوراقِ گلِ تر خیزد

زندہ دل باش بیارانِ طریقت نوش
خاکِ صحنِ چمن از غلطی زر خیزد

پیرشو پیروِ سرِ خطِ فرمان مگذار — پاے پرکار بہ رفتار سُبک برخیزد
نامۂ شوقِ مرا رہبرِ شایق باید — بالِ سیمرغ هم از خونِ کبوتر خیزد

هستیم گرچہ حبابست وفا دیر بقاست
شوق از جور و ستمِ یار زمحشر خیزد

۷ - جون سنہ ۱۹۱۲ء

تیشہ خوردن کارِ دانائی نبود — کوہکن را خوے شیدائی نبود
چشم را بر حسن بینائی نبود — پا زجا لغزید و رسوائی نبود
عشق را در حسن بینائی نبود — حسن را بے عشق رسوائی نبود
جان بلب دارم کہ بینم روے گل — ناتوانی بے توانائی نبود
جلوہ و نظارہ از یک گوہر اند — ناشناسی بے شناسائی نبود
شعلہ و آواز از یک جوہر اند — سہوِ نادانی چہ دانائی نبود
حسن یکرنگی بہ نیرنگے نتافت — ق — بیش ازین یارائے گویائی نبود
جان فداے شعلۂ آوازِ شوخ — رمزِ عاشق بزم آرائی نبود
در سرِ دیوانگی سر دادہ ام — گوشۂ ویرانہ تنہائی نبود
شاہدان را دل بہ دل آئینہ — آشنائی بے تماشائی نبود
غنچہ سان بستم دہان در کارِ خویش — تار تارِ شمع ہستائی نبود
گرم بازارست و ہرجا نسبتست — عشق ما در کنجِ تنہائی نبود
دردِ سر داری زخاکم صندلست — کار ما جز ناصیہ سائی نبود

مردمم یک بار و صد بار از جفا
در گره زد در شب را آفتاب
تا گره وا دست شب را آفتاب

خاموشی نادان دانائی نبود
تار کاکل بند سودائی نبود
سنبلستان تاب سودائی نبود

شعر گفتم خون دل خوردم بہ شوق
شاعری چون خامہ فرسائی نبود

۱۶ — جون سنہ ۱۹۱۶ء

کیست آن فتنہ نظر تیر زبان میگذرد
کیست آن فتنہ کہ نامش بزبان میگذرد
عالم حسن چہ نقش ست کہ در دور فراق
زرخ جانان بر سر بازار وفا ارزانست
بر سر پردہ ناز نوشدم پردہ سرا
حسن آنست کہ رہ در حرم دل ببرد
ہمچنان یاد تو در خاطر من بود کہ ہست
گاہ ممنون نظر ساختن و گہ گشتن
ما ہما تیم و ہمان عشق و ہمان دل یارب
رشتہ دور ز جان باز درین دوری باد
ابر رحمت تقدیر چو من مینالد
نخل طوبیٰ ست کہ سر کردہ بفردوس خیال

چیست آن تیر کہ از شہپر جان میگذرد
چیست آن نام کہ از شرح و بیان میگذرد
ہر کہ در باخت بہ بازی ز جہان میگذرد
غم غباریست کہ در چشم گران میگذرد
ہر در زیدن دل قہر بجان میگذرد
ہر کہ از پیش نگہ زود گمان میگذرد
ہمچنان ذکر تو بر نوک زبان میگذرد
در فراق تو ولے عہد بہ جان میگذرد
بر سر باز عنایت نہ چنان میگذرد
دم آن وصل میان تن و جان میگذرد
پایہ زنجیر فنا عمر روان میگذرد
ہر کہ از پیش نظر سادہ جوان میگذرد

دعوئ حسن خداداد کہ دارد صیاد
چین برابرو زدہ باتیر کمان میگذرد

دم چراغست کہ در بزم وفا سوختہ ام
آفرین باد بر آن کس کہ زبان میگذرد

سخن فکان گفتی و روشن طبق نگشتند
سخن معانی زبیان میگذرد

نالۂ سبے بہ تمنا نیستان دم کشش
جانِ سخت من دانم بہ فغان میگذرد

خاتونِ زمان مراد از حسرت

حسرت اے شوق ز رخ رنگ جوانی بپرید
پیریم در برِ خاتونِ زمان میگذرد

۲۹۔ جون سنہ ۱۹۳۱ء

شہید غمزہ و نازِ تو دل فگارانند
فدائے جانِ عزیزِ تو جان نثارانند

ترا حجاب و مرا شوق دید رسوا کرد
کہ رہزنانِ رہِ عشق راز دارانند

نظر شناسِ محبت بباد مخمورند
خرابِ بادۂ مست تو ہوشیارانند

حبابِ سیر موج ست جانِ مہجوران
کہ دل بدست ندارند و بے قرارانند

شگافِ خندۂ گل خون بہائے زخم دست
کشیدہ سر بگریبان بہ ہزارانند

قصر چشم طلبگار و کورِ دیدہ ماست
چراغ خانۂ عشاق گلعذارانند

بہ حظ نفس کہ چون دام میکشد صیاد
بلاکشانِ محبت گناہگارانند

جوابِ تلخ ز ارمانِ وصل شیرین تر
کہ منفعل ز ندامت امیدوارانند

سوال با جوابِ تو دیدہ ہا دانند
بکارِ خویش چو دیوانہ ہوشیارانند

حجابِ حسن بہ پیشِ شوق بیجا رفت
ز دیدہ پردہ در بیند پردہ دارانند

غبارِ راہ نشان میدہد ز اہلِ فنا
پیادہ میروم و پیشِ رہ سوارانند

شدیم محوِ تماشائے جلوۂ فطرت
کہ شوقؔ بندۂ احکام خاکسارانند

از انا الحق مرغ در دمِ صبح گاہی میکند
خفتہ را بیدار از یادِ الٰہی میکند

رنگ سرخ را انفعال از شرخ کاہی میکند
پیشِ داور ہر کہ عذرِ بیگناہی میکند

خاطرِ بشکستہ را فوتش رساند ذکرِ خیر
صورتِ تعمیر پیدا در تباہی میکند

از عکاب قتلِ نفس از جرم عصیان میکنم
قطرۂ خون مُہر بر داغِ سیاہی میکند

روز بیداری ندیدہ بخت خواب آلودِ من
قصہ خوانی وقتِ بدخواہی نخواہی میکند

انتقام از آتشِ خود میکشد سر کردہ دیگ
آہ از دل بر کشم کافر تباہی میکند

قہر نازل مے شود چون از فرائض غافلیم
تیغ نتوان کرد کارے کم نگاہی میکند

گل بدامن گر نباشد خاک امانی خوش است
ہر کہ بر دل در گدائی بادشاہی میکند

خواہشِ دل را بر آوردم برنگِ خویشتن
جلوہ ہائے شمع بر آتش گواہی میکند

نامۂ اعمال برکت داغ حسرت در جگر
شوقؔ از ناکردہ کاری عذر خواہی میکند

۶ ستمبر سنہ ۱۹۰۰ء

خزان شد بلبلِ خوش رُوئے گل پیشِ نظر دارد
اجابت از درِ حق نالۂ شوریدہ سر دارد

دلش از نالہ ہائے نیم شب چندین خبر دارد
کہ بر آواز گوشے رخنۂ دیوار و در دارد

نہ خندد بے محل غنچہ کہ شاخش پا بگل باشد
چو مرغِ رشتہ بر پایم کہ سر در زیرِ پر دارد

ز لوحِ عارضِ مہ رو برنگِ سایہ زلفِ او
شنید روبر سفیدیہا سیاہی در جگر دارد

ندانم از چه بر دامن ز آتش داغ روشن شد / دلِ پر حسرتم هر دم تمنائے دگر دارد

بکویش زاری نالم گران جانم ز بیتابی / سبکروحم ولے چون ابر نیسان در بهر دارد

خورِ من آبرو ریزد تمنائے جمالِ او / چو شبنم دایم از اشکِ شبی دیده تر دارد

قلم نه در سیاهی تا پیامِ قتل بگذارد / که چشم انتظارِ ما امیدِ نامه بر دارد

هوائیش کے رود از سروران پخته شود خامے / خیالِ روئے زیبا چون صدف برکف گهر دارد

خلش در دل بجا ماند عدو گر آشنا باشد / که چون تیر سبک زخمه رسید دست بر دارد

خدارا مژده بشنو مبارکباد مرگِ تو / که شورِ غم رسیده از جهان عزم سفر دارد

۲۵ - نومبر ۱۸۹۹ء

ترا که اے گلِ عارض چه رنگ و بو دادند / مرا به شیشهٔ دل خونِ آرزو دادند

وصالِ عاشقِ مسکین چه مشکل افتاده ست / ترا حجاب مرا ذوقِ گفتگو دادند

دهن به لذتِ بوسے واکند جگر سوزی / که بوئے گل به سراپردهٔ سبو دادند

حدیثِ گوشه نشینی ز چشم نقل کنم / که قطرهٔ به بصیرت رفت و آبرو دادند

ز درد زخم فشردیم بر جگر دندان / چه شد ز کاوشِ دل فرصتِ رفو دادند

بزیرِ سنگ نهان است سوزِ خاکستر / شرار از طپشِ دل به آه رو دادند

ز بوسه هائے جبین خم زدی بپائے جانم / پیامِ وصل چرا برکه روبرو دادند

تلاشِ گل بسر آید که باغبان دریافت / خبر نیافتم و حالِ جستجو دادند

نگشت دائرهٔ عشق تا سیه نشود / ز داغ به جگرِ من نشانِ او دادند

بجز ملال تو قالب تهی نخواهم کرد | چو نقش پاک نشستند و باز کو دادند

به زاری نای من گوش میدهد هر کس | که از ریاضت شب سوز در گلو دادند

بشوق بوسهٔ سر زلف خرج راه شدم | زدود آتش دل رنگ مو بمو دادند

ز جوش گریهٔ شوریده حرف غم شد پاک | دل افگنیم بدریا که شست و شو دادند

۹ - نومبر سنه ۱۸۹۹ء

بوسهٔ دل سوزی هوائے میدهد | هرچه میسوزد نوائے میدهد

دم گشتم دم در کشیدم یکدم آه | از فغان دم تنگ نائے میدهد

تا نباشد وصل هر پروانه | شمع جان در زیر پائے میدهد

دود دل تا دوست می دارد مرا | بند در بند قبائے میدهد

سرمهٔ چشم تو برپا فتنه شد | پشت بر روئے بلائے میدهد

مژه ها در بان جنبش در زنند | غمزه بر یاران صلائے میدهد

نامهٔ اعمال من شد رو سیاه | گوشش بر حکم خدائے میدهد

شمع را دلسوزے پروانه سوخت | سر در آغوش قضائے میدهد

چون هوائے عشق در سر داشتم | باز آوازم صدائے میدهد

گنج غم باشد نصیب عاشقان | تن بتقدیرم رضائے میدهد

مے پرستا رند ترک اچشم سرخ | درد از خم خوش ادائے میدهد

رنگ و دل بشکست چون بلبلان | پژمردهٔ گل خون بهائے میدهد

می برد آرامِ جان شوقی وفغان
دردِ دل پہلو بجائے مید ہد

۳ - نومبر سنہ ۱۸۹۹ء

آفتابِ حسن از برجِ رخِ گلگون دمید — از خطِ سبزش بہارِ عمرِ روز افزون دمید
شمعِ بزم آرائے جان شدٗ سیہ در بر گرفت — لالہ با داغِ جگر از سینۂ ہامون دمید
انتظار آتش روزے بشب آورد حیف — انتقام از جان کشیدم تا دمِ مجنون دمید
رازِ دل با ہر کسے گفت آنکہ آخر دم نزد — گو نفس در گوش سے صد بندشِ مضمون دمید
سجدہ کردم در نمازے دست بر ابرو گرفت — نیم مخمورم کہ چشمِ فتنہ زا افسون دمید
سینۂ دریا گرہ زد باد در مشتِ حباب — از دلِ پر دردِ آہِ نیم کش بیرون دمید
بلبلِ آشفتہ سرگرمِ تماشا بو کند — گل بدامانِ سحر با کاسۂ واژون دمید
در خیالِ رخ سیہ مستانِ غم از جا شدند — صبح در آغوشِ شب از خوابِ مست چون دمید
تا کمرِ دریائے او بال و پرِ پروانہ بست — در تنِ ہر شعلہ ہائے شمع گو یا خون دمید
بوسہ بر خالے زدم چون نعل در آتش نہاد — بر لبِ لعلِ شکر خا دانہ موزون دمید
بر ہوائے میکدہ چون سرخ کردم چشم را — بادہ را بو کردہ بازر ہائے گل گون دمید
خشک پہلو میز نم بر بسترِ احسانِ عمر — سبزۂ بیگانہ بر خاکِ سرِ ممنون دمید

دم بخود از کوئے او بے شوقی وشہ باز آمدم
وعدۂ شب روحِ صبر اندر دلِ مفتون دمید

۹ - نومبر ۱۸۹۸ء

ترا تا شیوهٔ آزار دادند
مرا ہم دیدهٔ خونبار دادند

سخن سنجِ اشارت سرمهٔ چشم
دوائے قوتِ بیمار دادند

پیامِ وصل با پروانه گوید
زبانِ شمع آتشبار دادند

گرفتم تا غمِ ہجر تو دلسوز
متاعِ صبرِ دل ناچار دادند

بحسرت رفت جانِ ناتوانم
خبر از یادِ وصلِ یار دادند

ترا حسنِ گلِ رخسار دادند
مرا در دل ز عشقت خار دادند

اگر آئینه بر روئے بتان دید
ز چہره رشتهٔ زنار دادند

بہجران آه من جانم بر آورد
بہ نخلِ خشک برگ و بار دادند

مریضِ مستمندے را بگوئید
امان در سایهٔ دیوار دادند

بیانِ سوزِ بلبل بر زبان شد
درونِ غنچه دل افگار دادند

نگاهِ چشمِ خواب آلوده ہاست
بہ مستان بادهٔ سرشار دادند

چہ دانی شور جائے غم کجا بود
بخلوت خانهٔ اسرار دادند

۲۶ - اکتوبر ۱۸۹۸ء

حیف بر تیغِ جدائی زخمِ بسمل سے چکید
ہمچنان خونِ درون از تیغِ قاتل میچکید

نرم دلداری دلے آتش بیانم تر نگرد
موم آسے می شود از شمعِ محفل میچکید

گریزانم ز سایه چون سراغ برہ میگیرد — اگر رہبر شود دانا قدم از خار دور افتد

بتِ شمع صفت برویٔ زخمم وانمی بیند — نگاہ مست و رحا لیکہ از رخسار دور افتد

بتِ پیمان شکن آراستہ واند جدائی را — ز دستِ شانہ موئے کاکل شمار دور افتد

نگاہش گہ خطا میکرد از شورِ شکستہ دل

چو تیر از مرغِ پا افتادہ بسیار دور افتد

ردیف ذ

باشد اگرچہ حسنِ ملاحت فزا لذیذ — از آشنا شود نگہ آشنا لذیذ

تا چاشنی دردِ جراحت بود زدل — چون بلبل است نالہ و فریاد با لذیذ

ما نامہ را بہ حرفِ اضافت نوشتہ ایم — از خونِ گرم حسنِ بے دستِ پا لذیذ

شیرین سخن ز حدِّ فصاحت گذشتہ است — ہر دل بحر ز قطرۂ آبِ بقا لذیذ

گر دل ز سر گذشت من از سر گذشتہ ام — پختہ شود کباب و شراب صفا لذیذ

از رانِ خود کباب خورم در زبان تلخ — چیزے نیافتم کہ شود بے بہا لذیذ

چون موج بر طرف ز رفاقت نمی شویم — شانِ خدا بیا ضدِّ نامِ خدا لذیذ

از انتہا شود زِ عشق بہانہ سوز — ہر زخمِ دل بکارِ خود از ابتدا لذیذ

دارد حدیثِ لطفِ تو در زبان شوق لذیذ

گویا کہ میکنم نمکِ التجا لذیذ

۱۶- نومبر ۱۹۱۳ء

اے صبا نکہت گل بہر نشاطے بمن آر | اے نسیم سحری مژدہ بہ کامے بمن آر
منت یار ز اسباب پریشانی بہ | خود شکار تو شوم حلقۂ دامے بمن آر
خط آزادئ من جوہر شمشیر نوشت | بشنوم از لب خاموش پیامے بمن آر
بوئے خون دلم از رنگ حنائے آید | سر و دستت نگذارم کہ حنائے بمن آر
لخت لخت جگرے سیخ کباب دگرے | گریہ از خون دلم پارۂ خامے بمن آر
بے تو از دست طلب نیست سراپائے گریز | تشنۂ دیر لقا از لب جامے بمن آر
طوق در گردن قمرے ز پر بال انداخت | آہ سوزیست کہ از داغ دوامے بمن آر
فتن از خاک جگرگیر بود پا بستن | خبر قافلہ از کوچ و مقامے بمن آر
ہر کہ از کردۂ خود زود پشیمان گردد | رو بہ رو بے ز آہستہ خرامے بمن آر
بزمین تیرہ شدہ بہر تماشے بمن آر | خانہ ام نور شود ماہ تمامے بمن آر
بو وفا نیست کہ از خاک شہیدان بخاست | گل چہ داغیست کز شہر وفائے بمن آر
مہر نیست کہ از بوسہ وفا پیش شود | قاصدا از لب گل تازہ پیامے بمن آر

عذر بیداد عجب شور قیامت انگیخت
گر ز اغیار جوابے بہ سلامے بمن آر

۲۸- مئی ۱۹۱۵ء

من جان و دل قربان کنم تو محو خورشید لئے دگر | من نیم جان در تیر تم تو مست صہبائے دگر

حسنت بہار بے خزان رخ رشک گلہاے جنان ‌ — ‌ زلفت طلسم جان ستان لب بادہ پیماے دگر

من در حریم کعبہ جستم دل آوارہ ‌ — ‌ آمد ندا از کارہ کن فکر ماواے دگر

راز تعشق پردہ نازت نیارم شعلہ ‌ — ‌ آتش زند نظارہ شوخی زیباے دگر

خواہے بیا خواہے بخوان ناکام از در مران ‌ — ‌ غافل ز حال خستہ ہجران رو تمناے دگر

آتش خموش از آب شد چون سنگ طبعم ناکسان ‌ — ‌ دارد خمار عاشقی آشوب دریاے دگر

تدبیر مردن میکنم چون موج در بحر بلا ‌ — ‌ جوشے کہ پیدا میکند خونم پر اعضاے دگر

یار تو شد پہلو نشین چون مہرہ انگشتری ‌ — ‌ بخت سیاہ من ببین مکتوب انشاے دگر

تاب رفاقت میکشم اشک ندامت بر رخم ‌ — ‌ تا از رقیبان میکشم بالاے غمہاے دگر

دل میکشد سوے حسین شوقست مارا یقین ‌ — ‌ در سر ندارم بیش ازین جز عشق سوداے دگر

چشم از نگاہت جام جان جوشد مے عشق نہان ‌ — ‌ کیف شراب ارغوان نازان بپیماے دگر

عزم سفر با دیگران من دیدہ ام چون سگ روان ‌ — ‌ در خواب غفلت سرگران دارد چہ پرواے دگر

اے بیقراری ہاے دل بے اختیاری واے دل ‌ — ‌ من مطیم از در ز دل دل میکشد جاے دگر

یارم نیاید از درم زارم ز شوق سینہ ام
قاصد قیامت میکند پیغام فرداے دگر

۳۱ - جون سنہ ۱۹۱۶ء

یارب چہ رفت بر سر یاد وفاے یار ‌ — ‌ دل شد نثار غمزہ و جان شد فداے یار

دل مے برد کرشمہ ناز و اداے یار ‌ — ‌ تا بے جفا خوش است ز خواب وفاے یار

عاشق بزیر تیغ چو گل درمیان خار ‌ — ‌ بیند خطاے خویش نہ بیند جفاے یار

بے وصل عمرِ خضر بیجا دراز نیست
چون عمر بیوفاست وفا و جفائے یار

آن طفل مکتب است در اسرارِ حُسن و عشق
بیند جفائے یار و نہ بیند رضائے یار

با این ہمہ کہ خشک نہال است و بر دہد
سر دادہ ایم در سرِ راہِ وفائے یار

رنگے برنگ خوبی و زشتی زخوئے ما
یار از برائے ما شد و ما از برائے یار

خاک از برائے ما شد و ما از برائے خاک
پیوندِ آسمان و زمین شد وفائے یار

اے جان برو تو از برِ ما مثلِ گل زخار
جا کردہ تو در تنِ بیجان بجائے یار

یاران دل یگانہ و بیگانہ از خودیم
تا بر زبان ما نزود ماجرائے یار

این سرمۂ بصارت و آن جوہرِ صفا
گوہر تہی رسد بہ کفِ خاکِ پائے یار

با خویشتن بہ خاک در ت خوار کردہ ایم
با غیر آشنا نشود آشنائے یار

تنگ آمدہ ست ہر کہ گرفتارِ حُسن شد
نازک زِ رشتہ بر تنِ نازک قبائے یار

دارم خمارِ نشۂ از ساغرِ الست
در دل خیالِ بادہ و در سر ہوائے یار

بر دل رسید شور شیا مد بہ جان رسید
تیرِ خطا نبود نگاہِ خطائے یار

ردیف ز

۳۔ اکتوبر ۱۸۹۸ء

دوست میدارم سنانش را زجانِ من ہنوز
میرود جانم و سے میدانمش و رتن ہنوز

گرم بودم دوش و پهلوی شوخ مست
زین جهت از سر نرفت آن بوی پیراهن هنوز

آن نگار من برای سیر شاید رفته بود
نکهتی خوش با صبا می آید از گلشن هنوز

طلعت خورشید می زیبد ز او بی شعاع
خط او خبرست گرد عارض روشن هنوز

آتش عشق بتان در استخوانم جا گرفت
گرم میدارم ازین خاکستر مدفن هنوز

سوختگان هجر را لذت نمی بخشد کباب
آتشی روشن نشد از گرمی گلخن هنوز

از نشیب دهر بگذر بر عصا و دستگیر
راه وا بسته بر و چون دیدهٔ سوزن هنوز

تا نه بکشاید دهن بوئی نمی آید ز دل
فاش میگوید زبان غنچهٔ سوسن هنوز

غنچه را باشد قبای سبز تا بالای سر
یار من در پرده دارد نور سیما زبهمن هنوز

وصل او را آرزو کردن بتجربه خطاست
آتش دوری نمی سوزد دل آهن هنوز

شور نتوان زیست یکدم بی می و پیمانه
غرق در خون ست اشک چشم تر دامن هنوز

دل می رود از دست که یارم ز نظر نیز
چون کاه ز باکاه کشد زیر اثر نیز

پیدا ز تبسم ز لب خبری چشم است
ای خانه برانداز چمن طرز نظر نیز

بر وعدهٔ فردا چه کنم مهر یقین را
در گردش چشم است نهان شام و سحر نیز

قربانی و ایثار فراموش نگردد
شب زنده کند در دل و زخم جگر نیز

آن آئینه رنگ از دل بیتاب گرفت است
ورنه نظرش مشتهر خیر و خبر نیز

یاد تو بجز خواب فراموش نباشد
بیدار کند شوخی پرواز دگر نیز

آئینه بجز روشنی سنگ نه سازند
از آتش عشق است بدل راه دگر نیز

دل راه بدل دارد چون رشتهٔ سوزن
در چشم حیا پرده زند دیده نظر نیز

خواب بیهوشی حالت غفلت و نیز نشانهات بحالت غفلت۔

تسکین نشود بے تو شہیدانِ وفا را
تا گل نفشاند ز مژہ دیدۂ تر نیز

دنیا بہ امید است و امید از کرم دوست
بے گل بہ سرِ شاخ نپاید ثمر نیز

مجموعۂ شوق است بیان از دلِ عاشق
الفاظ در آواز و معین زیر و زبر نیز

از باعثِ عشق است وجود و عدم آباد
پا در گل و در پیش دگر عزم سفر نیز

از پرتوِ ذاتِ تو است اے شوق جہان حسن
یک ہالۂ نور است در اطرافِ قمر نیز

ردیف س

عاشقِ زارم مرا ورد زبان نامت و بس
سر بسودا دل بیادش بر لبم جام است و بس

در گرفتاری ما تارِ نظر دام ست و بس
ہر چہ برد آرام دل چشمِ دلآرام ست و بس

ہر نفس از تنگیٔ ہستی خار در پیراہن ست
جوشِ خون در گردش از انقلاب ایام ست و بس

تہ نشین و ہم نشینیم بر سرِ بازارِ عشق
سایہ زیرِ بام و جلوہ بر سرِ بام ست و بس

چون تصور نیست ممکن قطع کردن راہِ عشق
منزلِ دل بستہ با بالاخانۂ بام ست و بس

ہر چہ می خواہم درین سودا سوادِ دیرش ست
زندگی آلام و بعد از مرگ آرام ست و بس

رفتن ما منحصر گردید بر حکمِ قضا
بر لبِ قاصد نہین خاموش پیغام ست و بس

روزگارِ ما بہ گردش ما بہ گردش در جہان
منزلِ ما در حقیقت بعدِ یک گام ست و بس

پختہ مغزان چون ترکِ علائق میکنند
خواہشاتِ نفسِ ما از فطرتِ خام ست و بس

سررشته بدستِ قضا میدهد حیات
سر گرد تیغ و سر بگریبان کشید کس

خواهی وفا و خواه جفا خواه ناز کن
ورزید عشق و جامهٔ هستی درید کس

اوراقِ گل نمونهٔ هر داغِ بلبل ست
مرغیکه دانه چید برو دام چید کس

جان و جهان و دل همه قربانِ جلوهٔ
چون جان ازان برید ز جان خود برید کس

جان واحد ست طرزِ عمل رنگِ صحبت است
از خود جریده شد ز علائق برید کس

عشق آتش ست مرهمِ جان آتش ست و عشق
در خاک از امید بسیار آرمید کس

جان و دل و خیال جمال و وصالِ یار
از خود برید تا بسوے او رسید کس

اولی ترست از همه یکرو شدن ز دل
بشمید بوئے گل که گل از باغ چید کس

سیاح را خوش ست نشیب و فرازِ راه
راهِ عدم دوید بمنزل رسید کس

سنگ ست مشتِ جان بترازوی سجدهٔ
پشتے خمید و بارِ امانت کشید کس

خاموشی چراغ و فراموشی فروغ
از جلوهٔ خدا نشود نا امید کس

بینی وجودِ ما و نه بینی وجودِ او
خاک آفرید مرگ و ز خاک آفرید کس

اے شورِ عشق اخگر و خون سوزِ اخگرست
بے جان بجانِ جذبهٔ خونین طپید کس

فروری سنه ۱۹۳۲ء

عاشقِ مستم مرا دو روزبان نام ست و بس
سرچه سود اول بیادش بر لبم جام ست و بس

الغرض از آفرینش جد و جهدِ عنصر است
زندگی آلام و بعد از مرگ آرام ست و بس

هر نفس از تنگیِ هستی خار در پیراهن ست
جوشِ خون و گردش از تعلیمِ ایام ست و بس

نه نشین و هم نشینم بر سرِ بازارِ عشق
سایه زیرِ بام و جلوه بر سرِ بام است و بس

در خیالِ جلوه تسکین در وصالش اتصال
بی سرِ انجام اجل با خیر انجام است و بس

از طلوعِ جلوه محروم است دائم تیره بخت
این چراغِ مرده هم رنگِ سرِ شام است و بس

زهرِ ناکامی چشیدن کام حاصل کردن است
پندِ شیرین را جواب از تلخ دشنام است و بس

پا چو بر کار است بر جا میروم بر دیگری
دورِ گردش طی ز استقلالِ هر گام است و بس

مرگ هم شادیست گر بستند از عقلِ سلیم
در حضر حاضر شود خواهی پیغام است و بس

سوزنِ عشقِ تو در هر گام زخمی میزند
قطرهٔ خون من دل چون بخیهٔ خام است و بس

شوق صابر شد بحکمِ والیِ تقدیرِ خویش
در خمارِ نشئهٔ می دُرد آشام است و بس

ردیف ش

شکن در آستین دارد نگاهِ دامن افشانش
کرو بستهٔ خون دل می آید [illegible] چاکِ گریبانش

طلسمِ صورت و معنی حجابِ رشتهٔ خندانش
[illegible]

نیازی شد تمام اول ز آب و گل وضو کرده
دل [illegible] گردانش

حبابِ سیرِ پیشانیم بلب بر موجِ دریا ست
[illegible]

زمین و آسمان را منظرِ انوار می بینم
سراغِ راه گم گشته [illegible] از [illegible] پیکانش

سوالی کرده ام از دست نگاهی ارزد دارم
[illegible]

شهیدانم چه سودا در سرم دارد تماشایی
جنون شیرازه بند نسخهٔ حال پریشانش

اثر از جنبش مژگان طناب مهد جانانم
سرود از یاد دستان میبرد خواب خموشانش

تماشا گر دو حجاب از پرده دیدار برخیزد
که حسن آیینه چشم ست و چشم از حسن حیرانش

[illegible] در اقلیم روشن دل کردم
که تنظیم عناصر بزم آرائی امکانش

بگوشم قلقل مینا کی ای شوکت می آید
شکست شیشهٔ دل بی نیاز ساز و سامانش

وارفته ام چو گریه به جذب خیال خویش
از پیش پا روم اگر آیم بحال خویش

نیرنگ فطرت است نگاه ادا شناس
قاصر اگر زبان شود از قیل و قال خویش

حیران شده ز مشاهدهٔ حسن بی نقاب
آیینه از حجاب جواب و سوال خویش

از خواب بیخودی که غرض دیدن کسیست
تعبیر کرده ام که ببینم مآل خویش

نشکست بر دلم که نیاید بکار من
چون نقش پا ز گرد شدم پامال خویش

[illegible] که دیده بدیدن نمیدهد
از ننگ چشمی عرق انفعال خویش

[illegible] چشم و نور نظر پیش دست او
آزادم از مصیبت و فکر محال خویش

[illegible] ام تماشای رنگ گل
موقوف بر نفس شده هجر و وصال خویش

از باد شوق و دیدن و نادیدن کسی
در مصحف خیال کشودیم فال خویش

نوشیدم باده که ز خود بیخبر شدم
در صورتی زوال پذیرم کمال خویش

دنیا و عاقبت همه یکرنگ وحدت است
ای شوکت درگذر ز فراق و وصال خویش

ردیف ص

حباب وش چمن بی سوز عاشقان مخصوص
نظر فریب و فریب زبان زبان مخصوص

سراغ نقش کف پا چراغ هستی ما
صبا بدوش برد گرد کاروان مخصوص

گل مراد شگفت از بهار بیتابی
ز سجده‌ها به جبین داغ آستان مخصوص

فریب وعدهٔ دیدار خورده‌ام تا حشر
چو حلق تشنه شکست است استخوان مخصوص

بهار خنده لبی در خرابهٔ دل نیست
به سیر داغ جگر گشت گلستان مخصوص

طلسم هستی ما راحت و مصیبت خلق
عدم وجود به نیرنگی جهان مخصوص

حرارتست که در جوش خون برانگیزد
چو جسم قالب خاکی شدست جان مخصوص

سیاه رو شدم و بر کف چراغ رنگ ندست
حدیث عشق بنام تو بر زبان مخصوص

حیات زنده دلی هست از مشیت حق
ادا شناس نظر چشم عارفان مخصوص

نه جای ماندن و نه پای رفتن است چو رنگ
شکست باد صبا شاخ آشیان مخصوص

ز شوق پیش وفا باغ گل فروشان است
حواله کرد بضاعت چه دل ستان مخصوص

فرض شد طاعت بذات بشری بود غرض
گردشی در جهان جز نظری بود غرض

همه تن آیینه واحد متنفس بیند
خفیه در پردهٔ دل جلوه گری بود غرض

عشق کامل نشود حسن مقابل نشود
آب آیینه ز آیینه گری بود غرض

یار فرزانه و بیگانه شود دیوانه
پرده پوشی غرض و پرده دری بود غرض

چشم بیدار بخواب است ز دیدار ازل
از دم بیخبری باخبری بود غرض

هر چه افتاد ز اوقات مصائب آموخت
از جگر داشتن ام بی جگری بود غرض

داغ دیدار پرستان جرس پردهٔ دل
از دعا سحری بی اثری بود غرض

در قفس طائر جان است به پرواز عدم
شعبده هستی و بی بال و پری بود غرض

هر نگاه غلط انداز خراشش است اسے شود
ریشه در زخم دوا نیدوتری بود غرض

ردیف ط

سر زد از بنده خطا یا که گناهے به غلط
چشم کردست سیه هر نگاهے به غلط

گاه در دامن کوه است زپامال تباه
بر سر راه گرفتیم پناهے به غلط

سالک عشق شناسا منازل نشود
گر برد جادهٔ خوابیده ز راهے به غلط

آبرو در تلف از دست و بے مغزی
کهنه خرمن مده برباد ز کاهے به غلط

اے فلک گیر که سرشتی جفا هیچ مور
گاه دانسته بیازاری و گاهے به غلط

واقف حسن و قبح چشم تماشائی نیست
خوشه چین بار برد تخم گیاهے به غلط

بر سر هم بار ده عالم که ودیعت جان ست
داد با فال من از رنگ [illegible] اهے به غلط

گردشِ چشمِ سیاہے روشِ کبکِ دری — آنکہ شب خون بر دانہ دستِ سیاہے بہ غلط

آستین کہنہ و دامان شکستہ دارم — فکرِ تعبیرِ غلط خوابِ سیاہے بہ غلط

چشمِ من گشت سفید و شبِ عید آخر شد — بر فلک شوقِ ندیدم رخِ ماہے بہ غلط

ردیف ظ

مرا ز یار کششِ غیر و مستعار چہ حظ — حیات با گل و درد و دل بکار چہ حظ

نہ عرض بیگی و نے دولت آستان بوسی — مناطِ دعوی من چشمِ اشکبار چہ حظ

ز خود برآ کہ چراغ است زیرِ دامن شوق — دلِ فریفتہ از چشمِ ہوشیار چہ حظ

فشانِ برگ سرآید ورق ورق برگشت — خزان رسیدہ نداند کہ از بہار چہ حظ

مریضِ عشقم و در ہر بلا گرفتارم — دمی کہ زندہ نمانم ز غمگسار چہ حظ

قماش نقش وجود و عدم معمائے — جہان بہ زیرِ جہان گرد آشکار چہ حظ

مشیتِ ازلی در حبابِ دل ماست — زمانہ پا بہ رکاب و ز اختیار چہ حظ

خلافِ وعدہ دید اعتبارِ سنگین دست — فریبِ چشم نباشد ز انتظار چہ حظ

میان ما و برون از میان چو سایہ و نور — بہ یک قرار نباشی ز صد قرار چہ حظ

وفا شعاری جبر اختیار کنیم — ز فیضِ گریہ سیلِ اختیار و ذرا چہ حظ

حباب دار رود باد و رو گلہ دارد — ز قیدِ ہستی ناپایدار و دار چہ حظ

برون ز خویش برآ شود دیده بی دیدست
نقاب تا نکشد چشم شرمسار چه حظ

ردیف ع

دل به دل بارضا شود قانع
بوی گل با صبا شود قانع

هرکه واصل به ذات واحد شد
به سر و در بقا شود قانع

بنده آیینهٔ صفا گردد
آشنا آشنا شود قانع

کفرِ عشق است حرفِ عشق زدن
فاقه و بینوا شود قانع

بر درِ دل نظر زند شب خون
دست انداز تا شود قانع

صحبتِ یار و دم غنیمت دان
جان به آب و هوا شود قانع

من دیر رزق می زنم یارب
به دوا دردِ ما شود قانع

بسر آید بسر نمی آید
به سزا نا سزا شود قانع

تا به ادا اه من رسد اسکی شود
به عصا خسته پا شود قانع

ردیف غ

فتنه پردازی و پرواز دروغ
بار تا انجمن ناز دروغ

جشن آرائش حسن است بهیچ
تهمت پرده بر انداز دروغ

سنگ بر جا، خود افتاد گران
نبض دل گوش برآواز دروغ

شمع بیدار شد از غفلت شب
دل و ما غم که بود ساز دروغ

شرح حالم به زبان اغیار
بال از دیگر و پرواز دروغ

مثل طاؤس توار دو پیش
داغ کردیم بس انداز دروغ

از کمال تو جمال بشری است
قطره در باب کشد باز دروغ

مرگ و پیدایش ما ترک وصال
وا شود عقده این راز دروغ

خود فنا شو که نفی وصل اے شور
درس وا دراک ز اعجاز دروغ

ردیف ف

جلوهٔ دیدار بهر چشم بینا هر طرف
از دلم خون و تپش چون موج دریا هر طرف

بر بساط چشم و دل آراستی بزم نشاط
یک نگاه مست ساقی باده پیما هر طرف

شان یکتا مبتدی و منتهی و منتشر
بر زمین از مهر گردد لذت پیدا هر طرف

دیدمت تا دیدنی نادیده جان دیدنی
در قفس گردان اسیر رشته بر پا هر طرف

خاک بسر می فتادم در تلاش بوی گل
چون صبائی گردم هم ناشکیبا هر طرف

بر طریق گریه ام بیتابی دل شاهد است / ابر دامن بر فشاند یار کو با هر طرف

جهل شئ بی علم شئ مستغنی از ذات و صفات / سر کند دیوانه چون آتش به صحرا هر طرف

جلوهٔ پرتو اسیر و چشم پوشی فهم نیست / شمع در فانوس سوزد حسن آرا هر طرف

بندهٔ شبنم و حسن او بهار بی خزان / چشم حیرت زای بندد از تماشا هر طرف

شو قانع شو به ذات خویشتن از ترک فضل / از فریب آرزو گیران نقطه ها هر طرف

ردیف ق

قاصر زبان ما ز بیان ملال عشق / از فکر خود فتاده به خواب خیال عشق

چون سنگ آستانم و بر خود گران هم / در هر دو نقش پای جواب و سوال عشق

چون آینه خفی و جلی نیست به ستفی / صورت نگر است آمد و رفت خیال عشق

سرگرم طاعت است به درگاه ایزدی / شمع تصورست فروزان کمال عشق

جلوه به قدر بینش و بینش به قدر شوق / چشمان تنگ ظرف و نظر حسب حال عشق

انفاس درد و سوز پریشان نیستی / از گردش زمانه زبون پایمال عشق

از ره خبر نگشت شب انتظار / نقش خیال بند دو بیند مآل عشق

روز جزا ز پرسش احوال ما مپرس / در نسخهٔ حیات کشودیم فال عشق

درخشنده داغ تلخ شود بی ضیا ز آب / سوهان روح شربت آب زلال عشق

جنونِ عشق ندارم زخویشش عریانم ... مشاہدات چو آئینہ دیدبان نزدیک

نظر بہ عالمِ بالا نمی رسد اے شوق
شکستہ بالیٔ پرواز و آشیان نزدیک

ردیف گ

ہر دل کشید نقش ز تمہیدِ عذرِ لنگ ... آئینہ طلسم تو باشد شکستِ رنگ

تاثیرِ یادِ وصل ز حسرت نمی رود ... پنہان درونِ شیشہ تگریزہائے سنگ

بر روئی روز راز نہ افتد نصیبِ شوق ... بر طاقِ ابروئے تو خورمے ز چشمِ تنگ

غافل شدم ز ہستیٔ خود چون نگاہِ مست ... نہ برزند بہ زخمِ جگر سوزشِ خدنگ

چون اختلاطِ آتش و خاکست انتظار ... بیتابیٔ فراق ز طولانیٔ بدرنگ

پوشیدہ ساز کردن و پیدا فریفتن ... عریان چو جوہرست نظر یا وجودِ ننگ

در مسجدے کہ راہ نیابند عاصیان ... دیوانہ محوِ عشق بہ فکرِ محالِ ونگ

عشوہ گری بہ پردۂ اسرارِ دوستی ... مستوریٔ نگاہ بہ چشمانِ شوخ و شنگ

تصویرِ یار و جلوۂ دیدار سے نجتے ... آئینہ خیال نیارد غبارِ زنگ

اے شوق عیشِ جنت و کوثر کجا نصیب
سرچشمۂ حیات و نجات است آبِ گنگ

دیگر

بے رضا کار بر نمی آید	در جنون غیر دانش و فرهنگ
با سرِ زلف صحبتے دارد	برخود اغماض میکند دل تنگ

ردیف ل

عجب نبود ز احوالم نشود غم باریابِ دل
کشایم فال از زلف و رخت در پیچ و تابِ دل

خیالِ مصلحت بین پیشوائے آرزو دارم
به ذوقِ محویت غافل شوم از پیچ و تابِ دل

رموزِ عشق میخوانم ز جنگ آمیزیِ صلحش
تبسم پرده بکشاید ز روئے اضطرابِ دل

تصور میکند سیرِ وجود از ننگِ عریانی
گناهم بر نمی خیزد نگاهش از حجابِ دل

من از رشکِ عدو لطفِ نهان خواهم ز رسوائی
ز لب بستم طاعت احرام تعبیرِ خوابِ دل

به تنهائی در و دیوار شد رنگین تماشایم
ز دستِ بیکسی خون خوردم از جامِ شرابِ دل

تمنا خونِ حسرت بخت وصلِ گل نشد حاصل
به ظاهر کم نمی گردد ز تسکین اضطرابِ دل

شهیدِ انتظارم سر بچوبِ خویشتن دارم
بمطلب میرسم از پرتوِ فیضِ کتابِ دل

نسیم از خندهٔ گل میبرد بوئے چمن سرسو
من از اعضائے خود کردم ز فرقت انتخابِ دل

نگاهِ سرمه سا از کفر شوخی حسن آرا شد
نباشد غم غلط از خط کشیدن بر حسابِ دل

نباشد حاصلے جز سوختن از گرم بازاری
بر آتش میزند پهلو شرابِ خون کبابِ دل

نگاہم راز دارِ شوق و معشوقم ز خود غافل
چہ خواہم گفت در محشر ز فکر نا ثوابِ دل

نگاہش بندشِ مضمون و شود از جنبش ابرو
پریشان میشود شیرازۂ امّ الکتابِ دل

دل مبتلائے غم شد و غم شد بلائے دل
آن ابتدائے دل شد و این انتہائے دل

ہر تو کہربائے دلم من فدائے دل
گردیدہ ام بگردِ جہان در قفائے دل

از دستِ بختِ خویش بجز زلف جائے نیست
این جا شکست خوردم و شد بستہ پائے دل

دارم زبان چو شمع خموش و تمام سوز
کو چارہ گر کہ گوش کند ماجرائے دل

از دودِ آتشِ دلِ سوزان کہ سوختم
چون برق آہ میکشم از تنگنائے دل

چون شمع در فراق تو بیسر گداختم
عشقت نکرد جائے بجانم بجائے دل

محتاج نیستم بہ شراب و کبابِ غیر
خون درون و لختِ جگر شد غذائے دل

آئینۂ شکستہ ز چہرِ تہی بود
دو نیم چون پیشہ و رنگِ گل پا رہائے دل

حیران نمود آئینہ را کیسہ پروری
باطن غبار دارد و ظاہر صفائے دل

عشقِ تو آسیاست کہ خود میکند خروش
ورنہ بطرز دانہ بخیزد صدائے دل

اے جانِ من بیا کہ بنوشیم جام مُل
جائے کہ بزن بخرقۂ زہد ریائے دل

خونم بریختی و تغافل ہمی کنے
ہر بوسۂ لبِ تو بود خون بہائے دل

اے شوق سردمہری جانان مرا گداخت
مشکل تر ست اینکہ چہ سازم برائے دل

ردیف م

جام سرشار بسرچشمهٔ حیوان زدیم
خون دل بود که بے او دم عرفان زدیم

حلقه از پردهٔ دری بر در جانان زدیم
چشم در روزن دیوار گلستان زدیم

شمع ساں حامی عشقیم توکل بخدا
دست بر آتش دامان و گریبان زدیم

غنچه بشگفت و نسیم سحری داد نداد
خندهٔ زیر لبی بر سر پیمان زدیم

جان ز تن باز رود بار دیاری نزود
خار فرسوده هم زخم ز مژگان زدیم

راه پایاب سلامت نبرد کشتی عمر
بر رضائیم که لنگر سر طوفان زدیم

وحشت عشق به پرواز نسیم چه صباست
داد و فریاد ز بوی گل خندان زدیم

سر نهادیم چو گرداب درین بحر محیط
پشت پا بر سر دیبا ز رفیقان زدیم

سازان بود که در انجمن ناز و نیاز
تا نفس در دل دیبا رگ جان زدیم

حال میخانهٔ دل قابل اظهار نبود
شیشه بشکست از آن باده بپایان زدیم

رنگ عشق ست بیکرنگی خود مفتون است
گرد آلوده شد آئینه و دامان زدیم

باده نوشی که فراموش کند نقش حباب
آتش شوق بجان در شب هجران زدیم

قطرهٔ خون شهید آبلهٔ دل گردید
بر سر جادهٔ تسلیم رگ جان زدیم

شوق از تار نفس عقد بجان نظم کنند
که دم نزع بجز آه پشیمان زدیم

جہان برنگِ چراغ روشن بچشمِ غفلت شرار دیدم
نظر فریبِ خیالِ باطل کرشمۂ حسن یار دیدم

شعاعِ خورشید نور گستر جہان تاریک دل منور
دمیکہ بر پردۂ نگاہ پیدا شکستہ انقلابِ لیل و نہار دیدم

دورنگیٔ خط و خال پران صفائے قلبِ وصال جانان
میانِ ارض و سما فضائے تہی ز نقش و نگار دیدم

جدائی و داغِ عشقِ یارے فشانِ برگ و نمودِ خارے
گل از فراقِ خزان پریشان بدوشِ بہار دیدم

نفس شد جسد پرستی کشادِ بندِ نقابِ ہستی
بہ نزعِ جان آہ برکشیدم بنورِ فانی شرار دیدم

برون ز حدِّ نگاہ ماندن درونِ دل برق وش طپیدن
طپش بزیرِ طپش نماندن قرار در بیقرار دیدم

تنورِ خواہش بدل فروزان نظر بداغِ جگر ندوزان
نہ چشمِ عبرت بران کشادم نہ نور دیدم نہ نار دیدم

وجودِ ہر ذرّہ گنجِ مدفن نہ جائے ماندن نہ جائے رفتن
ز کثرتِ داغ ہائے دامن شگفتہ باغ و بہار دیدم

برائے ساقی قدح برافروز دور پیمانۂ نگاہے
تلافیٔ مرگِ ناگہان کن شکستِ رنگِ خمار دیدم

سیاه بختی ز اشک خونین چو شب برآورد ماه و پروین
فشرده دامانِ وا نمودارم سحابِ نصف النهار دیدم

سراب چشم است در تمنا که بے تمنا جستجوئے حقیقت
بعالمِ پائیدارِ فطرت تمام ناپائیدار دیدم

دل ست اسے شور گردِ جولان چو آسیا در خیال گردان
عنانِ خود اختیاری ما بدستِ بے اختیار دیدم

بحالِ بیخودی دل با صنم گرمِ سخن دارم
زهر تارِ نفس روشن چراغِ انجمن دارم

صدائے بے تجبیر و شکستِ شیشهٔ دل را
ز نغز بینوا نفس الماس حسرت در بدن دارم

چه مے پرسی ز احوالم چو سنبل از خود گریزانم
گهے برخاک و گه درخاک آسا وطن دارم

دل از نیرنگیٔ فطرت عجائب خانه یادست
نمائش هرچه باشد با نیاے خویشتن دارم

سرم در سجده برخاکے بسوئی راه افگندم
گیاهے بر پشته بر سراز شاخ سمن دارم

نظر در دامن اندوزد هوسهائے ورد کرده
یکے از خوشه چینانم که خرمن در چمن دارم

درونِ رخنهٔ دل حسنِ عالمتاب مے بینم
شهابِ آه و در فتراک شبنانک فگن دارم

پئے برقِ فنا چیدم در امکان خرمنِ هستی
که از کشتِ مرادم حاصلے پر سوختن دارم

خیالِ یار در خلوت سرائے خواب می آید
طپش چندانکه می بالد صدائے دل شکن دارم

مرادر کار و بارِ حسن روز و شب یکے باشد
که نورِ شب چراغِ عشق در داغِ کهن دارم

نفس پرهیز نه آخر در اثباتِ هوا دارے
بجائے که در هم جائے از انجمله کندن دارم

خوشا جائے که در یادش دهم از سوزِ بیتابی
بتقریبِ قضا مردن بدستِ بیستن دارم

زفیضِ عشق برچیدم متاعِ خود فراموشی
که در راهِ طریقت دیده و دل راهزن دارم

نهالِ عشق بارآور نمیگردد که ای شور
خراشِ زخم گویا شاخسارِ ناردن دارم

ترا در هر نظر از عالمِ اسباب میجوییم
اگر از خود روم شب در خیال و خواب میجوییم

نظر در دل سرایت کرده از سرگرمیِ جنبش
چو موجِ اضطراب از قطرهٔ سیماب میجوییم

نگاهِ عاشقان آئینهٔ حسنِ بی نشانش را
که نقشِ هستیِ خود بر سبیلِ آب میجوییم

من از یک مشتِ گل چیدم عبادتخانهٔ دل را
امان از دو جهان در سایهٔ محراب میجوییم

کجا بین رشتهٔ اخلاص در بسته بهم ما را
ز مژگان رشتهٔ عشقِ تو در خوناب میجوییم

گلِ توحید میخندد بشاخ از کثرتِ گلبن
سلوک و جذب باهم در دلِ بیتاب میجوییم

زیادش رفته ام لیکن کتابی ز آرزو دارم
سراغِ حرفِ گم گشته ز عنقا الیاب میجوییم

متاعِ هستیِ ما را نیرزد قیمتِ دیگر
که من از خاک بیزی جوهرِ نایاب میجوییم

تماشا از بهارِ حسن در باغِ جهان دیدم
شبِ مهتاب گردیدم گلِ مهتاب میجوییم

بهمین خاکساری عاقبت از خود فراموشم
سرِ راهِ نجات از بیش چون سیلاب میجوییم

ز پیچ و تابِ بیتابی ندارم ضبطِ جوش ای شور
نفس در گرو با دودِ دل تا گرداب میجوییم

قطرهٔ اشک چو بر دامنِ صحرا فگنم
قرعهٔ فال بنامِ تو خدا را فگنم

نشهٔ بادهٔ عشقِ تو غم از دل ببرد
سنگ در آبِ روان بر لبِ دریا فگنم

چشم داریم که شایستهٔ دیدارِ تو نیست
کار امروز قضا کار به فردا فگنم

درد را درد شد دل را دل خود میدانم
سرِ سودا زده را در سرِ سودا فگنم

خاک در دامنِ توفیق چو اخگر دارم
باد بر سر فگند هر چه که در پا فگنم

رموزِ فطرتِ ما کارنامهٔ اعمال
که انتها نه شمارم نه ابتدا بینم

تنِ برهنهٔ من خلعتِ خدادادست
که در عقوبتِ ذاتی سزا جزا بینم

سکندر آینه از بهرِ خلق پیدا کرد
درونِ دل که نظر واکنم صفا بینم

درین جهان بجز افعالِ بار دشمن نیست
ز خود یگانه و بیگانه آشنا بینم

ثباتِ عشق پسند بساطِ غم اے شورؔ
دلم فریفتهٔ دردِ لادوا بینم

شب زنده دارِ شمعِ جمالِ تو بوده ام
از دیده پرفشان تهِ بالِ تو بوده ام

آئینهٔ شکسته ز جوهر تهی شود
از حالِ خویش رفته بحالِ تو بوده ام

خواهم ترا نهان کنم و خود نهان شوم
پوشیده از نظر بخیالِ تو بوده ام

از خاکِ راه عرشِ برین پایهٔ من ست
رو در زوال و اوجِ کمالِ تو بوده ام

دیدن گناه ما و ندیدن گناه کیست
خونم روا بدار حلالِ تو بوده ام

این حسنِ گلعذار فریبِ دو عالم ست
در آب و آتش از خط و خالِ تو بوده ام

ما بینِ چشمِ ما به سفر قاصدِ نظر
مشتاقِ یک جوابِ سوالِ تو بوده ام

در راه بود نکتهٔ ز بختِ سیاهِ من
چون قرعه بنشین سرِ فالِ تو بوده ام

سازِ دماغِ ماست ازین شیشهٔ شراب
هر جا که بوده ام بخیالِ تو بوده ام

بر آمد و شدِ دو جهان بسته ام کمر
در انتظارِ روزِ وصالِ تو بوده ام

با برگ و بار ریزم و با اشک شمع سان
پا در گِلے گرفته نهالِ تو بوده ام

دوری میانِ ما و تو در نقطهٔ نگاه
از وسعتِ نظر بوصالِ تو بوده ام

اے شورؔ بیخودی سببِ عیشِ زندگی
لب خشک و تر ز جامِ سفالِ تو بوده ام

هرچه مشکل بود در راهِ تو آسان میدهیم
شمع سان بر پشتِ پا می بینم و جان میدهیم

چشم و جان را لذتِ دیدارِ جانان میدهیم
پیشِ پا سر میدهیم دل میدهیم جان میدهیم

لرزهٔ بیتابیم زنجیرِ پائے دل مباد
دردِ سر از نگه استانِ و دردِ هجران میدهیم

از لباسِ وصلِ تن چیزے دگر باقی نماند
چون هلال آغوشِ حسرت از گریبان میدهیم

هر سطر سیلے و هر قطره بجائے نقطهٔ
حالِ جذبِ بیخودی از چشمِ گریان میدهیم

چون شررِ در دامنِ آتش کشادم بال و پر
تن بتقدیرِ آن غم را رازِ پنهان میدهیم

حسن را در نازِ خاموشی تماشا کرده است
چشم را آب از طلسمِ آبِ حیوان میدهیم

درد را در وسے نمیدانم که در شیشے نرفت
درد بیدرد است در درد و درمان میدهیم

سرورق گم کرده ام از دفترِ هوش و حواس
از نفس هر دم خبرہائے پریشان میدهیم

تا نفس باقیست از دل خار در پیراهن است
گردشِ تقدیر را پهلو به سامان میدهیم

عکس و تصویرم شکستِ رنگِ من آئینه
وحدت و کثرت بیک جلوه نمایان میدهیم

چشمِ من لب تشنه بعد از وصل و دیدارِ ازل
تشنه لب جان بر کنارِ آبِ حیوان میدهیم

ترک کردن مدعا بهرِ حصولِ مدعاست
مدعا تا بر نمی آید به جانان میدهیم

در شمارِ هستیم اے شور رنگِ بے ثبات
از نفس بر تارِ تارِ جیب و دامان میدهیم

چون دود ازین بزم چه دیدیم و گذشتیم
آهے ز دلِ ریش کشیدیم و گذشتیم

پروانه صفت رنجِ جدائی نکشیدیم
بر منزلِ مقصود رسیدیم و گذشتیم

با شعلهٔ عشقِ تو ز انفاس گرفتیم
در نبضِ خیال از تپیدیم و گذشتیم

بر منقبتِ عشق ز خونابه لتخیسم
جامِ مئے توحید کشیدیم و گذشتیم

آتش نمط آئینهٔ رسوائی خویشیم
گر جان رودم چشم دریدیم وگذشتیم

در خال دو چشمی که جهان مختصری بود
از طول امل دیده دریدیم وگذشتیم

با نالهٔ دردی نفس باز پسین رفت
تیر از جگر خویش کشیدیم وگذشتیم

محو سر خود را چه تکلم چه خموشی
خمیازهٔ بر یار کشیدیم وگذشتیم

چون بسمل مذبوح ازین دار فنائی
گردن بسر تسلیم خمیدیم وگذشتیم

بر راه وفا از همه بیزار وفائیم
در آبله پا بهر خار خلیدیم وگذشتیم

سودا زدگان را به نفس سوزنه سازست
چون نی نفس چند کشیدیم وگذشتیم

از عالم مشهود به مفقود رسیدیم
از رنگ جهان آئینه دیدیم وگذشتیم

در تار نظر دامن دیدار کشیدی
از بخیه دری جامه دریدیم وگذشتیم

مقسوم من آوارگی ام بود که اے شور
تا لب نفس گرم کشیدیم وگذشتیم

هستی خویش فراموش و ترا یاد کنم
یا به گل دارم و از خود روش ایجاد کنم

از خیالے بوصالے نرساند تا حشر
چون جرس عمر بسر آید و فریاد کنم

یار بهر رد نباشد اگر از بیدردی
جای خود از نظرم در دل پولاد کنم

از نظر دور مگر یار ز دل نزدیکست
دوری دیده ز دل گر ز دو یاد کنم

بے سبب زیستنم را سببے باید بود
چون قضا تکیه بر احکام خداداد کنم

بندش غنچه نداری که گره بکشائیم
شادمان از چه ترا اے دل ناشاد کنم

از تظلم بزبان هم بدو عالم دادند
در قفس تا بکجا شکوهٔ صیاد کنم

طائر روح منقبض بتن از جمله حواس
بدعای اثر عشق که آزاد کنم

موج خون از طپش دل شده قامت کلک
هر سطر جنون بزبان غیر چه ارشاد کنم

زندگی محضر افعال بدستم دادند
بادل منفعل از چشم ترم صاد کنم

مظهر ذات و صفات تو ازان منظر حسن
ذره سان خانهٔ ویران بدل آباد کنم

ترجمان لغزش پاهست مرا نقش قدم
تجردی رنگ براه عدم آباد کنم

در خیال و نظرم تابع فرمان حواس
قرض بر نفس کشی کم زکم ایزاد کنم

زندگی محرم اسرار خدا دانی نیست
زین محال است بدامان رهی باد کنم

چشم وا کردم و آثار قیامت دیدم
هستی خویش برین زاویه بنیاد کنم

حاصل هستی ناکام سرانجام مرام
داغ بر داغ ز سوز دلم ایزاد کنم

از شکست دل خود ساخته ام دیوارے
تا پس پرده ز دیدار تو دل شاد کنم

زندگی خواب و خیال است که در خوابی
طرفه تر نقل ازین شیوهٔ بیداد کنم

غافل از خویشم و هشیار بیادش اے شور
بود و نابود خودی را بخود ایجاد کنم

ز نیرنگ خیال یار دائم در گلستانم
گلستان سیر دیدارے زیاد راز نهانم

نه کام آخرت گردم نه از عصیان حذر دارم
چه خواهم گفت در محشر جواب نامه حیرانم

لبم را بر کشاید آه جان زندانی دارم
بدست جذبه‌هائے دل کلید قفل زندانم

ز چاک دامن دل هر نفس سرگرم جولانے
که بوئے یار من مے آید از داماں سوزانم

ز سیل اشک نتوان باز کردن درد دل را هے
همین یک چشمهٔ آبست در صحرائے امکانم

مرا چون گل پریشان میکند پاس وضعداری
که پشت پائے خودی می بینم و سر در گریبانم

من از ملک فنائی آیم و بهر فنا کوشم
نفس تا میکشم در بند هجرت میطپد جانم

دو عالم در قفا دارم اگر چشم از جهان بستم
چراغ زیر پروانان جلوه آرائے شبستانم

نویسم یا بگویم ترجمان جذبهٔ شوقم
ندارم خامه پرواز معانی غیر الفانم

بگرد نقطهٔ واحد خط پرکار میگردد
خیالے در سرے دارم که بر حسن تو قربانم

برنگ گرد باد از خاکساری خاک گردیدم
بچشم روزگار از بے نیازی خاک افشانم

حقیقت منکشف در فکر ظاهر بین نمیگردد
سر من در جامهٔ هستی بچشم خویش عریانم

نمیخواهم که در پائے نگاه از خلد خارے
ز چشم راه بر دارد چه خار خشک مژگانم

ادا فهم رموز آئینه اسے شولر گردیدم
چه عریانی چه مستوری ز هستی بیخود حیرانم

در بزم دل بود آن هم نذر پیکان کرده ام
غنچهٔ حسرت شگفت و گل بدامان کرده ام

سالک راه حقیقت جز خیال ما نبود
وصل را تعبیر از خواب پریشان کرده ام

کس نباشد خاکسارے همچو من آتش بجان
چشمهٔ خورشید را در خاک پنهان کرده ام

گل گریبان میدرد سنبل پریشان میشود
تا بیان از سنبل و گل در گلستان کرده ام

تخم لاله کاشتم در یادگار داغ دل
شمع روشن بر سر خاک شهیدان کرده ام

داشت اشکے گرمی پاشم چو اخگر میدهد
داغ دل حرز امان را دشمن جان کرده ام

هر نگاه را جواب آن نگاه ناز بود
صورت وحشی درین آئینه عریان کرده ام

بسته ام چشم از پرستش پرده در پرده حرم
چشم وا بر جلوهٔ دیدار جانان کرده ام

همچو صبح صادق آگاهم ز وصل آفتاب
از شعاع دی رفو چاک گریبان کرده ام

سوختن افشائے راز حسن اے دل دباش
تیره بختی را چراغ شام هجران کرده ام

در رگ و پے خون طپید و شد دل دگر گرفت
کعبه روشن از چراغ تار دامان کرده ام

عاشق و معشوق در یک خانهٔ انگشتری
تا نظر برداشتم صورت نمایان کرده ام

گر سراپا حسرتم ذوقِ تمنا فرصت ست
خون بهایم اینکه یادِ عهد و پیمان کرده ام

رفته ام از خود به رنگِ شعلهٔ سرکش ز وجد
خانهٔ دل را ز دستِ خویش ویران کرده ام

اختلاجِ قلب بجهد اضطرابِ نبضِ من
هر نفس در ضربِ بر جان سینه سندان کرده ام

چون غبارِ شیشهٔ ساعت نمیگیرد قرار
هر نفس را در رهِ صحرای پا بجولان کرده ام

جلوه پیدا و نهان پردهٔ راز و نیاز
چشم را بتخانهٔ تصویرِ جانان کرده ام

دست را بیرون کشیدم از لباسِ زندگی
در کفن چاک از گریبان تا بدامان کرده ام

رنگ‌ها دود از شعله میجوشد ز دل خون سیاه
سینه را اے شورِ کوه آتش افشان کرده ام

ما هم و خو به حسرتِ داربان گرفته ایم
هر غم به زمرهٔ غمِ جانان گرفته ایم

تصویرِ بے حجاب حجابِ نظر شود
در چشم هم چراغ به دامان گرفته ایم

مشقِ خطِ شکسته ز چینِ جبینِ او
بر لوحِ دل به دیده گریبان گرفته ایم

هستی ز ما حجاب و حجاب ست بے نقاب
آئینهٔ دو دیده ز امکان گرفته ایم

کشتی شکسته بر لبِ ساحل نمی رسد
سیلِ سرشک و ضعفِ مژگان گرفته ایم

زانجا که فیضِ عام ز عینِ عنایت ست
سامان ز نورِ بے سر و سامان گرفته ایم

یادت ز بے زبانیِ ما هم زبان شود
کارِ چراغ از دمِ نسیان گرفته ایم

مرغے که بسمل ست پر و بال می زند
هر طپش به دامِ نفس جان گرفته ایم

هجران علی الدوام و دوامِ الست ما
با روزِ حشر بستن پیمان گرفته ایم

چشم از حیا و لب ز فغان وا نمی شود
رنگِ سخن ز شوخیِ عنوان گرفته ایم

معیارِ چشمِ ما کہ ز حسنِ غیور بود — پا سنگِ کوہ و کاہ بہ میزان گرفتہ ایم
دل در ہم رسائیٔ سامانِ عیش بود — جامِ محبت از لبِ خندان گرفتہ ایم
باشد مزار آبلہ پا بہ کوئے یار — در پا خویش خارِ مغیلان گرفتہ ایم

ہر ذرہ زیرِ پا ز شکستے صدا دہد
اے شورِ دل تصدقِ یاران گرفتہ ایم

شمع این در دل از تارِ رگِ جان بر کنم — چشمِ خواب آلود را پیدا جدا منظر کنم
اشک پامالِ جنون در چشم دارم توتیہ — قطرہ خون را تماشا دلِ مضطر کنم
رقصد از ذوقِ نظر نظارہ در بزمِ خیال — سیرِ باغِ دو جہان در کوزہ و ساغر کنم
دانہ دل سبز گردد از بہارِ سوختن — شعلہ پر ریزد بحالِ خویش چشمے تر کنم
بانفس آو یختم تعویذِ دل حسبِ مراد — عود سوزِ جان کنم در پیرہن اخگر کنم
خارِ غم در جان خلد از کوششِ ناکامِ دل — طاقتِ صبر آزما را کاوشِ نشتر کنم
بر سوادِ اعظمِ ہستی چہ گرد از پستیم — داغِ سجدہ بر جبین زو مہر بر محضر کنم
غم ز بردن بہ دل گل در گریبان چیدنست — برگِ آتش خار خون گیرد چراغے بر کنم
حرف در خواندن نیاید معنی و تفسیر اوست — سر ورق از بختِ خود خواہم کہ وا از سر کنم
برق خندد بر فلک از سوزِ تاثیرِ دعا — منزلِ مقصود پیدا از شگافِ در کنم
ہجر و وصلِ ہر نفس افسانۂ مرگ و حیات — مصرعے آہے ز نسیمِ سینہ را مسطر کنم
حرفِ غم ناگفتہ بہ ہم کارِ دل ناکردہ بہ — آرزو بخشد نویدِ وصل و من باور کنم
بے نیاز از دستِ غیرے پا بہ دامن می کشد — خط کرسی دار را آزاد از مسطر کنم
صرف حیرت شد درمیان آئینہ پیشِ آئینہ — یک نظر وا کردنی جزدانِ ہر دفتر کنم

نامهٔ اعمال ما در دست گیرد مدعی جا برای غیر خالی در صف محشر کنم

چون صدف مقصود ما از بخیهٔ چاک لب است تا بخود دم درکشم یا حرف موزون سر کنم

نقد دار الضرب دل را سکه زد از داغ عشق عکس پهنا بی کشم مس را برنگ زر کنم

ما زبان دل نبود و دل زبان ما نبود از نظر تاری کشم دل را رفو پیکر کنم

نالهٔ شبگیر ما وابستهٔ زنجیر بود حلقه بر در می زنم آواز را رهبر کنم

چشم و دل دیوانهٔ عشق و تمنا پیش رو شور آهی برکشم تا فکر بال و پر کنم

ما نامهٔ حیات غنیمت شمرده ایم زنگ کدورت از صفحهٔ دل سترده ایم

بیگانه و یگانه آئینهٔ خودیم صورت پرست معنی و نقشی که برده ایم

دلے را تا بجے بزنشتر غم مضطر اندازیم بحال اشکے در اندازیم و بنیادش بر اندازیم

بیک بست و گشاد چشم دور عمر آخر شد حباب آسا هوا خواهیم چون خانه بر اندازیم

نگاه شوق را از کشتی عالم بطوفانے ز آه سرد در بحر حوادث لنگر اندازیم

زکوے بے نیازے پاے نازے بیسرم دیر بیاد خندهٔ شیرین یا شکر در مجمر اندازیم

حباب از چشم پوشی جرعهٔ لب تشنگان گردد نقابے در میان کرده به آب گوهر اندازیم

کمان تیر خطا را بر فراز خاک پرتابد نظر خیره شود از حسن در سجده سر اندازیم

جدا هر جلوه هستی به وحدت رمز ایما را به هر کجا که اره باشد بقدر جوهر اندازیم

رضا بے حرفت نبود حجاب چشم با من را تلطف بر طرف حرف نقاب از رخ بر اندازیم

غبار رنگ بیدل نادیدنی وادیدنی یارد اگر در چاک گریبان خون بهار محشر اندازیم

بدین تقریب شاید بشنود افسانهٔ ما را
ز شوخی قرعهٔ فالے بنام دیگر اندازیم

دریچه برلبِ بام است و در اطراف می بینی
بہر سو آفتابے کے نظر بر منظر اندازیم

تظلم راه درسہی ورنه در ابداعِ فریادے
نگاهِ واپسین در دل بلند از اختر اندازیم

بہ جبر کالعدم کیفیتِ دیدار می باید
نمک بر زخم افشانیم و مے در ساغر اندازیم

بحالِ بیقراری از قرارے می برم جانی
محبت دام گاهِ دل کہ خود بال و پر اندازیم

صفیرِ ہم صفیران سلسله جنبانِ بیداری
چو مرغانِ قفس گوشے بر آوازے در اندازیم

عجب حال است شور از وعده و کنجِ تنہائی
نگاه یاس و حسرت زا به دیوار و در اندازیم

اپریل ۱۹۳۲ء

بلاگردانِ جانانم بجان از سوزنده گشتم
سپندم بیقرارم سوختم خاکِ سیه گشتم

سراغِ کاروانِ جان ز انفاس روان گیرم
رسیدم بر سرِ منزل بمنزل خاکِ ره گشتم

زبان سناده صورت وحشت مژگان من پیہم
نگاہم بر نگاهِ او که قربانِ نگه گشتم

بپاسِ عہدِ صلحت گرچه زار و ناتوان ہستم
هلالِ عید گشتم یا هلال از دستِ مه گشتم

برنگِ غنچهٔ پژمرده دل از رشتهٔ ہستی
بکارِ خود ز عشقش بے کشش محکم گره گشتم

بدین خواری و رسوائی شریکِ حالِ خود بودم
برائے خویش بودم بے غرض از به وزه گشتم

تمنا در تمنا آرزو در آرزو دارم
نمایان چون نظر از چاکِ دامان مژه گشتم

کله بر سر سلیمانی که داعیهٔ تاجِ سلطانی
نه بینم من ترا تا کے نظر یابِ کله گشتم

منم دلداده و بیارانه پابوسیِ خاکش
مثالِ قرصِ خورشیدے نه مه گشتم نه که گشتم

به یارم آشنائی پردهٔ بیگانگی دارد
زخود بیگانه تر باشم اگر ناظر به تن گشتم

گنهگارم فدایم با کسے رازے نمیگویم
که از خود بر بلا افتد چو پیش پیش گر گشتم

ندارم سر بسودا آمدم با ناز سر سودا
خریدارے ندارم هیچ کالاے تہ گشتم

خواهم بدحواسی را قرارم بے قراری را
ز نظم خود پریشانم گر انتظیم ده گشتم

به عذر داد خواهی میبرد بختم به پیش او
ستم دیدم ز بخت خویش چو پائے وحشت گشتم

نمیدانم چه خواهم برد پیش داور محشر
شکستم بازوے همت گرانبار گنه گشتم

نگاه من نگاه او حصار چار دیواری
میانش شور کے آید چو بینائے گنه گشتم

در یاد تو دل محرم اسرار ندارم
جز رنگ خموشی دگر اظهار ندارم

در باغ جهان روے بدیوار ندارم
زین بخت که سبز است بجز خار ندارم

پاسنگ وفا ساخته ام پارهٔ دل را
من قاش فروشم که خریدار ندارم

سوفار نظر گرچه زند زخم دل آزار
بے زخم دگر مرهم افگار ندارم

بے وصل اگر باده خورم اشک کباب است
گل خنده دربن جام ز میخوار ندارم

خواهم بکشم در برم از چشم تصور
این نقش میان دل و دیدار ندارم

آغوش تهی گشته و دل را ز میان برد
گوهر ز صدف رفت که زنار ندارم

فریاد من از سوزش خار است [illegible]
با دشمنان هیچ سروکار ندارم

نظاره سوال است و حباطرفه جواب است
در شوخی انکار چه اقرار ندارم

آئینه دل جلوه دیدار ندارم
از دل گله دارم و از یار ندارم

عمرم همه بگذشت به طولانی کاکل
پرواے درازی شب تار ندارم

چون شمع ز لرزشِ نفسم شورِ افغان سوخت
زد زخمهٔ نظم زمزمه از تار ندارم

۲۸ - اگست ۱۹۰۵ء

دلِ خلوت گزین را جلوه گاهِ یار می‌بینم
نگاهِ منتظر را تشنهٔ دیدار می‌بینم

تصور در سرست و جانِ محزون در طلب مضطر
چنان محوم ترا در هر در و دیوار می‌بینم

ظهورِ جلوهٔ تصویرِ عالم در نظر دارم
که نورِ معرفت در پردهٔ اسرار می‌بینم

چنان در ذرهٔ خاک است پنهان شانِ یزدانی
چراغِ صد هدایت روشن و بیکار می‌بینم

مئے صحبت بیادت ریختم در جامِ بیهوشی
تنک سر از خمارِ نشهٔ افکار می‌بینم

جنون وقفِ تجلی شد چو آتش زیرِ خاکستر
اگر از خویشتن غافل شدم هشیار می‌بینم

مقیدِ جانِ من در چار دیوارِ عناصر شد
پریشان همچو بو گلبرگ را از بار می‌بینم

بجز اسبابِ ما را از جهانِ دیگر چه حاصل شد
همان در اقتباسِ طالعِ بیدار می‌بینم

چه خوش عمرے بفرداے قیامت درمیان باقیست
دل از خوفِ زمین بر سرِ زمین بیزار می‌بینم

قناعت می‌کنم با نانِ خشک از خوانِ بخشایش
که با این سردمهری گرمیِ بازار می‌بینم

دلم آئینهٔ بے سیم است پشت و روی یک باشد
تو از رحمت مرا بینی ترا ستار می‌بینم

درین پروازِ شوخی جلوهٔ رنگین تماشا کن
که با زعمِ حیا هنگامهٔ اغیار می‌بینم

سیه بختی مرا از روزِ روشن شورِ بیدل کرد
چراغِ صبح دم را رفته از انوار می‌بینم

۵ - مئی سنہ ۱۹۱۵ء

قطرهٔ آبم ز خوناب جگر جوشیده ام
نافهٔ مشکم که بهرِ قطع سر جوشیده ام

کشتیٔ عمرم به گردابِ هوس غرقاب شد
همچو سیلِ اشک پایانِ نظر جوشیده ام

خفتهٔ طالع بپندد دولتِ بیدار خواب
در بهارِ نوجوانی بیخبر جوشیده ام

می رسم در بزمِ گل پر میزنم پروانه وار
بر چراغِ روز چون بے بال و پر جوشیده ام

گرمیٔ بازارِ حسنِ خوب رویان سرد شد
سرگران با موجِ طوفان در بدر جوشیده ام

بر قرارِ بیقراریٔ سینه را کردم سپر
آهنم در آب و آتش گرم و تر جوشیده ام

گاه در زیرِ زمین بر تخت گاہے تاجِ سر
جوهرم از خاک در خاکے بسر جوشیده ام

آتشِ غم میکشد از خونِ من صہبائے اشک
همچو مے در خُم به دل بارِ دگر جوشیده ام

ایمن از سنگِ حوادث جور بختی بخششست
با مذاقِ تلخ از گل چون ثمر جوشیده ام

شولا از بخت زبون تنگ آمدم بہرِ نجات
در دلِ خود مثلِ خون بر نیشتر جوشیده ام

۱۳ - اکتوبر سنہ ۱۹۱۵ء

رفته ام از یادِ صیادے شکارِ کیستم
مے طپم در دام و چشمِ انتظارِ کیستم

زخمیٔ پیکانِ ناکامی شدم زین خجلتے
لاله رو دارم ز شوخی داغدارِ کیستم

همچو نے بستم گره در دل بکارِ دیگران
شاد و مانم خود که گویا کامگارِ کیستم

یک سخن از روئے خدانش تلافی میکند
میکشم بارِ فراق امیدوارِ کیستم

جلوهٔ خاکسترم تاثیرِ رعنائی گرفت — سرمهٔ چشمِ تماشائے غبارِ کیستم

جانِ محزون بیقرار و برقرارِ کیستم — دل سپند آسا بر اخگر شعله بارِ کیستم

ساعتِ ریگِ روانم شوق تا در دورِ چرخ

خاک پیمودم به دشتِ خاکسارِ کیستم

۲۵ - جون سنہ ۱۹۱۶ء

چون غنچه بر تبسم سر در کنار دارم — از چشمِ مستِ ساقی در سر خمار دارم

پروازِ موئے مژگان سودائے چشمِ فتان — صد چاک در گریبان چون گل نثار دارم

بے دیدِ گل بسیرے بوئے روح پرور — از فیضِ گریهٔ تو باغ و بهار دارم

شستم به آبِ دیده عمرِ ستم رسیده — در نقشِ سرنوشته خط استوار دارم

چشمی غزالِ چشمت مست هوائے غفلت — در دل غبارِ حسرت بهرِ نثار دارم

داری تمام عالم سرخوشی ز جام وحدت — یارم دگر که باشد من چو تو یار دارم

رفتم ز یادِ جانم دانم ز خویش رفتم — ناگفتنی ست رازم زان گفته‌ها دارم

بر برگِ گل نوشتم سرِ مشقِ بیوفائے — گفتا که بیوفایم بلبل هزار دارم

گفتم شبیهِ نازم تو برقِ نارسائی — گفتا که برقِ بارم جانِ بیقرار دارم

گفتم به شوخ یاری چون زلفِ کج ادائی

گفتا که یانت یک سر سودا هزار دارم

۷ - نومبر سنہ ۱۸۹۹ء

سپیده دم که بباغِ تو با صبا رفتم — رخِ تو دیدم و چون بوئے گل ز جا رفتم

گذشت از سر بالین چو یار خوش رفتار
دلم چو سایه جدا رفت و من جدا رفتم

فروشدم بہ تحیر شبے ز بیداری
بہ من گران شد و در خواب از قضا رفتم

نگاه گشتم و بر کف نهاده کاسهٔ چشم
پئے نظارهٔ روئے تو چون گدا رفتم

سرم بسجده فرو رفت و در زدی بر شب
سبک چو ماه من از کوئے دلربا رفتم

بہ خون تنگ نفس چین آستین مشکن
کہ چشم بستی و باصوت مرحبا رفتم

بروئے خاک فرو ریزوا نگران جانی
بریش بخشتم و از دستها بہ قفا رفتم

پیام طلبی دشمن غلط بمن پرسید
چو تیر بر ہدفے اندره خطا رفتم

خرام ناز چو بر روئے آفتاب زدی
برنگ سایہ زبان بستہ در قفا رفتم

فغان کہ حالت عجزم خبر ز سر نگرفت
بہوش آمدم و سر زده چرا رفتم

شهید کرد مرا چشم طاق ابرویت
ز راه میکده در خانهٔ خدا رفتم

گران شدم من بیمار و تاب رفتن نیست
برنگ کاهم و از یاد کہربا رفتم

نماز اہل محبت بہ طاق ابرو گشت
من از فغان بہ سجود قد دوتا رفتم

خمار نرگس مستے بچشم نیل کشید
دلم بہ نالہ درآمد شکست و وا رفتم

برائے بوسهٔ آن پائے نازنین اے شور
تمام خون شده در پردهٔ حنا رفتم

۶ — اکتوبر ۱۸۹۹ء

پریشان کاکلان چون از وطن پرسند میگویم
غریبے بیکسے شهر شمایم خانہ بر دوشم

ز عکس آفتاب آتشین آئینہ چون پیچہ
خیالم روئے ناسازے یار و من در ہجر می سوزم

خدارا داغہائے موبموئے من تماشا کن — کہ اندر رقصِ مستی ہمچو طاؤسے پرافشارم
نہ دیدم جلوۂ رنگین چراغِ صبح گاہی را — کہ جان در دیدہ ہا آمد ندانستم کہ بیمارم

چہ شد بشکست رنگِ چہرہ ام اے شوقِ دلسوزے
مقید ہمچو بوئے گل بہ دیگِ مغز آں یارم

۷ - اکتوبر ۱۸۹۸ء

برنگِ بادہ لعلے کہ تا دو چار شدم — زغمزہ ہائے غزالِ تو در خمار شدم
ز سنگِ سینۂ من آتشِ درون خون ریخت — طراوت از بنِ ہر موست آبشار شدم
اگر ز جذبۂ شوقم دمے زمین لرزید — تو تیز بر سرِ گور آکہ بیقرار شدم
نیامد آں بتِ عیار در کنارِ طلب — براہِ خالِ دو چشم انتظار شدم
عرق جبینِ تو پوسید با وجودِ عتاب — ببین کہ سفت بگرد رخت شمار شدم
بہ زیبت سوختی دیر جنازہ گل بستی — خزان گذشت و گلِ فصلِ نوبہار شدم
ز سبزہ دام بروئے زمین رخت چیدہ — ز نقصِ پائے نظر آہوئے شکار شدم
بکوچہ تو ز وحشت دوا دوش کردم — بشکلِ تارِ سرِ عنکبوت زار شدم
کہ سوخت خوابِ شبینہ بیادِ تنہائی — ز فیضِ دیدہ گریبان بروئے کار شدم
تبارک اللہ کہ از خاکساریٔ حسنش — مثالِ دیدۂ آئینہ روبیار شدم
حنائے دستِ تو رنگے شکست آخر کار — بہ زردئے نظرِ بد گنا ہگار شدم
حیا چہ سایہ میان من و مہ من بود — کہ گاہ سنبل و دیگر گاہ راہوار شدم
بہ جوشِ خونِ زبنِ موج شعلہ ہا سرزد — ز بطنِ شاخ بدر رفتہ دستِ خار شدم

ز پیچ روز نیاید نگار من از در — درخت برگ تر افشانده چنار شدم

کسی که پیش تو بخشید جام باده بشور
ز عکس چهرهٔ بجز ناب شرمسار شدم

۴ - اکتوبر سنہ ۱۸۹۸ء

بیا بیا که در آغوش تنگ ترگیرم — بکام وصل صدف قطرهٔ قطر گیرم
کجا بدی صنما روی دلکش بنما — که بی جمال تو آتش به جسم در گیرم
حیات را چه ثبات ست جام جان بشکن — شراب عیش به پیمانهٔ دگر گیرم
برای صید من زار و ناتوان تیرش — ز پا فتاده ببسمم ز دست بر گیرم
امید نیست که آهم اثر کند به دلت — ز نخل سوخته در فصل نو ثمر گیرم
مجال نیست که بینم جمال تو ورنه — نگار خانهٔ چین را بیک نظر گیرم
حلاوتی نه بهر گفتگوی طنز آمیز — دهان تلخ ندارم که نی شکر گیرم
حباب وار بهم گره ز دل بکشا — که بوسه ز جبینت به درد سر گیرم
حرام بود به سودای خیال رویش خواب — چو زانوش نرسد خشت زیر سر گیرم
اگر بحال من افتد نگاه لطف پسند — قدح ز دست حریفان بی حذر گیرم
گلاو رخ سبزم اما بشاخ بار نشاط — هر آنچه قسمت ازلی ست مختصر گیرم
کباب خستهٔ دل آشنا آتش نیست — که رنگ سرخ ز خونابهٔ جگر گیرم
من آن نیم که سر از بندگیت بر تابم — به لوح خاطر خود نقش کالحجر گیرم
ز دیده رشک پدید آمد و دعا گفتم — ز خانه سپردم اکنون ره سفر گیرم

تمام شب رہِ سیارہ شمردہ بودم
قرار در غمِ جانان دمِ سحر گیرم

بیا اے چارہ سازِ من کہ جانِ ناتوان دارم — توکل بر ہمین دارم کہ یارِ مہربان دارم

خموشم ہمچو خاکستر اگر از آتشِ عشقت — ہزاران شعلہ ہا در سینۂ صافی نہان دارم

ز سر تا پا عرق گشتم ز دستت غیرتے نوشد — ز بختِ تیرہ چون مینائے مے آتش بجان دارم

چہ مے پرسی ز احوال جراحتہائے سوزانم — چو صیدِ تیر خوردہ زخمہائے خون چکان دارم

حدیثِ عشق را تا سر کنم گر یار خود بینم — بسانِ سبزۂ نو از رگِ مو ہا زبان دارم

چہ فہرست این چہ فہرست این کہ با اغیار بیداد — شکایت ہائے بدعہدی میانِ دوستان دارم

بہرگم احتیاجی نیست در سودائے برویت — بجان افروش تیغت را کہ شوقِ امتحان دارم

بدہ اے ابرِ رحمت ہمچو موجِ آن عہدِ وصلت — دلِ پُر درد و پُر نم چشم و سر بر آستان دارم

برون کن شور از دل آرزوئے پائے بوسی را
گریزان چون غبار از سایہ آن سرو روان دارم

ما در طلبت چہا نگشتیم — اے درد کجا کجا نگشتیم

تا از نظرت جدا نگشتیم — با دردِ دل آشنا نگشتیم

از وسعتِ جنون پتنگ دستی — چاکے زدہ قبا نگشتیم

در دورِ نگاہِ مشفقانہ — آفت زدہ بلا نگشتیم

گرد شمع خموشیِ ہستی — پروانہ مبتلا نگشتیم

ناصح بہوائے خود پرستی — چون آئینہ خود نما نگشتیم

در خاطرِ او گرہ نہ بستیم — بارے لبِ مدعا نگشتیم

مائل بکدورتیم دلیکن
آئینه با صفا نگشتیم

مقسوم من ست جان کنی ها
شوری ست که لا دوا نگشتیم

ز ترک خویش دل ناشاد دارم
شب و روز از جفایش یاد دارم

زبانم شد سراپا صورت نے
که بر هر موئے من فریاد دارم

چه دوزی دیدهٔ بے بال و پر را
که بر پا رشتهٔ صیاد دارم

سر چشمم ز عارض عکس بگرفت
فراغ از مانی و بهزاد دارم

بیادِ گلعذار و خطِ سبزش
برگ ها نشترِ فصاد دارم

چو خونم ریخت آن گیسو و قامت
بتربت سبزه و شمشاد دارم

دلم خود خاک شد از آتشِ شوق
چه باک از خنجرِ بیداد دارم

بهر دم گریه مے آید ز هجرش
تبسم از لبانش یاد دارم

ز شورِ عشق صدها ناله در سر
چه دورِ چرخ بے بنیاد دارم

چشم بستم ز جهان ناظرِ مه هوش شدم
دست بر گوش نهادم همه تن گوش شدم

دست گردانی نظاره سخن آرائی
آئینه رو به قفا دیدم و خاموش شدم

پیش کش می برم از جانِ حقیقت پیوند
یار در گل بسر افتاد و سبکدوش شدم

از عدم آمد و رفت است ورق گردانی
مثلِ حرفِ غلط از خویش فراموش شدم

نظرِ برق ادا جامِ صبوحی دارد
طالبِ سرخوشی بادهٔ سر جوش شدم

نور در دهر نمود از شهودِ بے بود
یار روپوش شد و من ار نی کوش شدم

زندگی بحرِ طویل است درادن عروض ۔ قافیہ تنگ و ردیفِ غمم ہمدوش شدم

خون و دل جام شراب است کبابم جگرے ۔ مثلِ گل زخمی آغوش و قدح نوش شدم

سعی پروازِ خیال است عروج پرواز ۔ نقشِ تصویرم و در چشم تو روپوش شدم

ابر محجوبۂ نیسان چو نہ بارد بہ بحر ۔ بے قدم دم زدم و دامنِ جادوش شدم

عشق اے شور بہر کیف مذاق ادبی است ۔ دامن افشاندم و با خاک ہم آغوش شدم

ہوش بھی تحیر اور زبان بھی عروج بھی وقار بھی ظہور

[illegible]

ردیف ن

شمع در فانوس زیبِ انجمن خواہد شدن ۔ در بیانِ شاہدے رنگین بیان خواہد شدن

ہر گرہ کز دل کشادم بر لب گویا زدم ۔ چون سپند آرام جان در سوختن خواہد شدن

بے چراغِ معرفت روشن نگردد ضمیر ۔ رفتہ رفتہ زخمِ دل داغ کہن خواہد شدن

رنگ تصنیفِ بہار و بود ورق گردانِ گل ۔ خاک بلبل نقش بندانِ چمن خواہد شدن

خطِ داغ سجدہ ما داستانِ سوزِ عشق ۔ بر جبین تفصیلِ عنوانِ سخن خواہد شدن

صبح دم و صبا دیدن در خاک پنہان کردہ دام ۔ ہر [illegible] خواہد شدن

راہ دارد دل بہ دل [illegible] ۔ [illegible] خواہد شدن

در تلاشِ ہمنفس [illegible] ۔ تنگ [illegible] بالائے گل [illegible] پیرہن خواہد شدن

جلوہ افزا است در دل عکس در آئینہ ۔ تا بہ نام خویشتن [illegible] خواہد شدن

دست بر دامانِ محشر وحشتِ دل مے زند | مظہرِ حالِ پریشان رنگِ من خواہد شدن

جام و صہبا عشق و حسن اے شور ابہائے حیات
ترجمانِ رازِ ہستی آمدن خواہد شدن

عاشقی چیست بگو تابعِ فرمان بودن | نزدِ دل باختن و ششدر و حیران بودن
عاشقی چیست عیان جلوۂ جانان بودن | حسن را دیدن و چون آئینہ حیران بودن
عاشقی چیست نہان خلوتِ جانان بودن | رو در آئینۂ دل دیدن و قربان بودن
عاشقی چیست شہیدِ نظر آن بودن | با سرِ تیغِ قضا دست و گریبان بودن
نورِ منظورِ نظر چشمِ نظرگاہِ وصال | آشکارا ہمہ جا بودن و پنہان بودن
در تماشائے خیالِ تو زد بدار چو شمع | زخمِ دل خوردن و بے ساختہ گریان بودن
در سفر میروم و بارِ گران ہم بر سر | آمدن بے سر و سامان و بیابان بودن
گل ز شیرازۂ اوراق شکن در شکن است | عافیت تنگ در احوالِ پریشان بودن
در شکستِ پر و بال است عروجِ پرواز | دل ز خود رفتہ ندانم چہ را امکان بودن
پرسشِ نامۂ اعمال ندانم چہ شود | مہرِ خاموشی کاتبِ سرِ عنوان بودن
رازِ دل در نگہ تار ز چشمِ [illegible] | تابشِ مہر در آرایشِ عریان بودن
دیگرے را ز نظر زود پشیمان کردن | سر فرو بردن و از وعدہ پشیمان بودن
ہر طرف دیدن و گویا کہ ندیدن دیدن | گم کن از راہِ خطا مشکلم آسان بودن
نیست عاشق [illegible] | نیش و نوش است ہم حسرت زبان بودن
[illegible] | جان [illegible] قربان بودن
[illegible] | [illegible] پنہان شدن و زخم نمایان بودن

ہجوم گریہ ستم بجان من چہ خواہد کرد | زداغ سینۂ ریشم عجب رنگ بہار است این

زسودای نظر ہر جلوۂ رنگین جدا باشد | بہ گرد عارضت سنبل کجی بلبل نہار است این

فدای خندۂ گل شد فضای باغ حیرانم | فروغ نور دیدار است یا کیف خمار است این

ز ایمای محبت دل فروشیدم ندانستم | خراب بادۂ سرشار و تاب انتظار است این

نگاہ گرم خوبان خواب خاموشی نمی بیند | دل آتش پرست من گل سنگ شرار است این

زسوز استخوانم ہر سر موخار گلشن شد | بہ آتش ہمنفس گرد و کف مشت غبار است این

تمامی عمر صرف گریہ ام شد حیرتم باقی | بقید ہستی مبہم غم ناپایدار است این

وداع سر کنم قاتل کہ تیر اسیر دعا گردد | بخاطر نگذرد تا قابل عزم شکار است این

بشوق ویپشش بر کف نہادم پارۂ دل را | کہ گردد منفعل سیماب جان بیقرار است این

زاسباب تعلق نا امیدی آرزو گردد | حساب دوستان در دل جواب انتظار است این

چراغ خانۂ عشق است داغ دل برافروزم
نگاہ شوق گلچین است و وقف لالہ زار است این

۲۳۔ فروری سنہ ۱۹۱۰ء

چشم سیاہ خیرہ بہر تو تماشا کن | اکسیر خاک از نظر کیمیا کن

تعہد وفای وعدۂ قاتل زعد گذشت | با آشنا وفا کن و ترک جفا کن

ہر قطرہ قطرۂ دریا و ہر بادہ موج موج | اظہار ناخوشی زسکوتی ادا کن

خون شہید رنگ دگر آفریدہ است | پامال دل زشوخی رنگ حنا کن

بیگانہ باش تا کہ غم دیگران خورند | دل را پے منت نا آشنا کن

بلبل ز ناله زخم کشاید بگوشِ گل
از گریه عذرخواهیِ اہلِ وفا مکن

از رسمِ عشق بوئے گلان را ثبات نیست
برنادِ راه نازِ نسیمِ صبا مکن

پیدا کند تحیرِ عشقم خیالِ گل
آئینه را بحسنِ دگر خودنما مکن

او نازِ بے نیازئے جانان حکایت است
عذرِ گناه باستمِ ناز وا مکن

چاکِ جگر خراش ہوائے پری رخان
اے جوشِ خونِ گرم لبِ زخم وا مکن

پیچیده مصرعیست ز دیوانِ زندگی
جان را بفکرِ زلفِ پریشان فنا مکن

تا مدّ زخمِ تیشۂ فرہاد جوئے شیر
قاصد شہیدِ غمزۂ شیرین ادا مکن

آئینه رو گرفتی تا آئینه خو مباش
دل صاف کن زباده حسابِ حیا مکن

شورِ محبت از نمکِ ناله ام چکید
خاموش باش لب بفغان آشنا مکن

۲۹ ستمبر ۱۸۹۸ء

اے یارِ خوش رفتارِ من گاہے نظر بر من فگن
اے نرگسِ گلزارِ من گاہے نظر بر من فگن

اے کبکِ خوش رفتارِ من گاہے نظر بر من فگن
اے لذتِ بیتابِ من گاہے نظر بر من فگن

اے واقفِ اسرارِ من گاہے نظر بر من فگن
چون طالعِ بیدارِ من گاہے نظر بر من فگن

اے رونقِ گلزارِ من اے غنچه بر خارِ من
اے درپئے آزارِ من گاہے نظر بر من فگن

من دیده بودم روئے تو بوسیده بودم لبے تو
ورزیده بودم خوئے تو گاہے نظر بر من فگن

گردیده بودم کوئے تو بوسیده بودم موئے تو
گردیده بودم سوئے تو گاہے نظر بر من فگن

من جان طلب در کوئے تو دشمن سر پہلوئے تو
قربانِ این خوشخوئے تو گاہے نظر بر من فگن

من طائرِ پابستہ ام در کنجِ غم نشستہ ام
رحمے بحالِ خستہ ام گاہے نظر بر من فگن

دل را بہ غیرے بستۂ عہدِ سلف بشکستۂ
از من چو غیرے جستۂ گاہے نظر بر من فگن

اظہارِ تہمت کو بکو عذرِ شکایت رو برو
مرہونِ منت مو بمو گاہے نظر بر من فگن

از تو جدا افتادہ ام در زیرِ پا افتادہ ام
سایہ صفت افتادہ ام گاہے نظر بر من فگن

تا از تو دور افتادہ ام اندر تنور افتادہ ام
من ناصبور افتادہ ام گاہے نظر بر من فگن

ہر دم کبابِ مسکنی نوشِ شرابِ مسکنی
با غیر خوابِ مسکنی گاہے نظر بر من فگن

تیر از کمان انداختی در خون چو غلطان ساختی
با صیدِ جان پرداختی گاہے نظر بر من فگن

گو خونِ ہجران می خورم گہ تیغ بر سر مے کشم
گہ دست و دامان میزنم گاہے نظر بر من فگن

ابن شود قربانِ شما محتاجِ دربانِ شما
جانِ من و جانِ شما گاہے نظر بر من فگن

ردیف و

کار زبان بر آید و بر ناید آرزو
دارم ز بے زبانیِ خود با تو گفتگو

آوارگی بنائے اقامت بہ ہر گلے
تنظیم رازِ قدرت و تجدیدِ رنگ و بو

دل آب شد بہ گردشِ دولابِ چرخِ پیر
گاہی سبو در آب و گہی آب در سبو

بر درد صبر کن شرحِ کشادِ دل مخوان
دستے ستون سر کند احوالِ مو بمو

اے آفتابِ حسن برافروز جامِ مے
صانع بنا فرید دگر جز تو خوب رو

خاصیت غبار وجودست ہم عنان / ہر ذرہ در ہوای تو سرگرم جستجو

توصیف امتیاز چہ جز و عناصر است / حیوان خون گرفتہ نباشد فرشتہ خو

رنگ و لبت است ز عرفان سرمدی / دیوانہ راز غیب رسد بانگ ہو بہ ہو

اے شور تا ترا ز گل آفریدہ اند
دامان خاک پاک نگردد ز شست وشو

دارم دل برشتہ و چشم پرآب ہردو / کیفیت شراب و لطف کباب ہردو

مجموعۂ پریشان شیرازۂ فنا ئے / از اشک دل گدازد و آتش ز آب ہردو

[illegible] / بے شاخ بوستانے خار و گلاب ہردو

یک نقطہ شد نما سے چون دو سر کار فرما / آوارہ دیدہ و دل خانہ خراب ہردو

[illegible] / وقتے عذاب ہردو وقتے ثواب ہردو

[illegible] / تا بے نظر نیاید بے نقاب ہردو

افسانۂ ساقی جام شراب خندان / از باد موج دریا در اضطراب ہردو

داغ دل و نظر را پیدا شگفتہ گلچین / شمس و قمر کسے چون و حجاب ہردو

در زندگی چہ کردم اے شور ترک غفلت
بیداری مسلسل تعبیر خواب ہردو

ردیف ہ

عاشقان را دولت [illegible] دل پیدا کردہ / بادبان بر کشتی ما ہر نفس را کردہ

سرزمین دل میکشد دل میکشد آبِ حیات — تر نگردد تا زمین بردی نروید دانه
قطرهٔ خون می طپد هر رنگِ نبضِ کائنات — بر چراغِ معرفت قربان شده پروانه
خاک گردد یا نگردد بر نگردد رنگ و بو — قلزمِ وحدانیت خونِ دلِ دیوانه
پرده دارِ بیخودی کیفِ مئے حسن و خیال — تا قیامت بر نخیزد سرخوشِ پیمانه
پردهٔ پندارِ هستی تار و پودِ بیخودی — خود بکارِ خویش نبود لغزشِ مستانه
فیض یابد هر کسے از سجدهٔ درگاهِ او — غیر باشد بیخبر از معنئے بیگانه
بر زیارتگاهِ خواجه جلوهٔ شمعِ حرم — چشم و مژگان باد قربان چون پرِ پروانه
ز آتشِ عشق عارفان قالب تهی کردند خود — در گدازِ خونِ دل دُردِ مئے میخانه

پاک و صاف اے شوق از آلایشِ دنیا بهم
بارِ تختِ شاه باشد گوشهٔ ویرانه

پر خود شکسته زلفِ پر شکسته — دل را شکسته که گوهر شکسته
تا خسته خاطری قفسِ رنگ و بو کنم — عهدِ وفا چو بود رگِ گل تر شکسته
شد خورده شیشه و ساغر شکسته — از ما چه رفت کاسه بسر شکسته
حیرت زده ست معرفتِ حسن خود شدی — آئینه پیش و سدِ سکندر شکسته
جیب پاره داده طریقِ وفا برگزیده را — این آرزو بدل بسے محشر شکسته
جان بر لبم بفکرِ مسیحا کجا روم — از عذرِ خون بهانهٔ دیگر شکسته
خط داده بختِ من از بازیچهٔ عشق — از خود قلم چو ناخنِ نشتر شکسته
خندق شکسته ام به سرِ آسمان ندیدا — پیشانی ام ز فتنهٔ کافر شکسته
اے شوق ضرب و قسمت عدو حسرتا — شب با در شاه باتِ مقدر شکسته

امشب اندر محفلم رشک قمر پیدا شده   آتشم در مغز و اخگر در جگر پیدا شده
بگذر از راه کجی به پذیر راه راستی   از تظلم هر دو را نفع و ضرر پیدا شده
نیستی موقوف هستی بود و هستی مستعار   رشته نگسسته ام از سر بسر پیدا شده
نقطهٔ پرکار عالم محور خط نظر   اے تو نی تا هر خیالم راهبر پیدا شده
لازم و ملزوم شد کیفیت قید نجات   خاک از جذبات پنهان در بدر پیدا شده
رستگاری از جهان بے رستگاری ترک فعل   گرچه بنیاد بشر بر شور و شر پیدا شده
این طلسم دیگرے نیرنگی علم الخیال   مبتدا ما بعد شد اول خبر پیدا شده
زهر و تریاک است جزو آفرینش در وجود   درد ما لا منتهی گو چاره گر پیدا شده
کائنات آفرینش انضباط خیر و شر   ابتدای کار دانش مختصر پیدا شده
چشم بیدار است وایم در خفا و در سرو   از پئے تخریب انسان آب خور پیدا شده
چشم شمس لحافین و محو حسن نور ذات   هر تشخص دستها سای نظر پیدا شده
بندهٔ عجزیم بر خاک درش نقش جبین   طاعتے آن چه کرد بر دل اثر پیدا شده

تا به حد مستقر اسے شورا دانش نور عین
ظلمت از جهل مرکب در شهر پیدا شده

زعیب ما ز درد هم زبان توان رفته   چو عندلیب که بے گل ز گلستان رفته
به رنگ رفتهٔ جهان نقش بند حیرانی   پئے نجات زجا چاره طالبان رفته
بهار و صبح جهان ست بے سر و پائی   عنان گسسته و از دست شاهان رفته
گهر اشک ره انتظار افشاندم   صدف تهی شده از کیسه امتحان رفته
سبیل گریه و سوز دلم که خون سوزد   به جوش باده با تاب از کران رفته

ببین زسوز درونم چو زخم ہا بشگفت
کہ آب در سر تبخالہ از دہان رفتہ

بہ خود فرو بردم از دل فریبی نظرم
کہ بار سر زدہ آمد ز دور میان رفتہ

بہ پشت آئینہ بینم جمال خورشیدم
کہ خوش نصیب شدن چپ چپ عیان رفتہ

درون سیاہ و نفس موج ہا بحر عدم
چراغ کشتی تن زیر بادبان رفتہ

جلاء آئینہ گرد و غبار دل نہ کند
نہ روز و شب ز نظر رنگ آسمان رفتہ

نہ بید رفتگی از کس بجز تمنائے
بہ پا بوسی خلق اشک خون چکان رفتہ

نظارۂ دو جہان در تلافی سرپا
کہ بار در گل وا زپیش رفتگان رفتہ

زسوز آتش عشق تو جوش زد خونم
کہ دیگ ہستیم از سر بہ آہ و جان رفتہ

بہ جلوہ پیش نظر بار بار آئینہ
بہ یاد یار کہ شبگیر و ناگہان رفتہ

طریقت روش خویش سالکان گیرند
چو پا بہ پایۂ تسلیم کہکشان رفتہ

ز حسن و عشق بخوانیم درس قربانی
کہ مہر و ماہ بہ گرد سر جہان رفتہ

ز خردہ گیر کلام و ز خوشہ چین بگذر
برائے کمت سر خرمن چو عاجزان رفتہ

بہ زیر دامن مژگان نہفتہ شور چراغ
بچشم روشنی حسن بے نشان رفتہ

صلا عشق بہ زن ساز بنوائے کہ چہ
نداق درد جدا گشتہ وائے وائے کہ چہ

بجام جام زساقی صبوح غم در کش
تصور مئے و معشوق خوش ادائے کہ چہ

چو شعلہ شوخ بہ دل آب آتشین وند
ستم ظریفی اوہام ہائے ہائے کہ چہ

چو شمع نور لو آغاز و انتہا آغاز
ظہور ذات و صفات ست ہا بپائے کہ چہ

ببین کہ مردہ ستے روش ندہ ابا زیست
نشانہ دستہ ز خود وین گریز پائے کہ چہ

رضای دوست بہ ہر حال واجب التعمیل
قضا قضا نشود بے قضا قضا گر کہ چہ

کمندِ بندِ نقاب حسنِ ظن گلو سو بست
بہ ریشِ گاو رسن بافتن برائے کہ چہ

دعا فریب و فریبِ دعا توقعِ غیر
تو نی بہ قلب و گرفتن کفِ دعائے کہ چہ

بہ ہر مشاہدہ اے شوق نور در نظر است
بہ اضطراب و سکون آب آشنائے کہ چہ

۱۵ سپتمبر سنہ ۱۹۱۶ء

از باجدا بصورتِ اغیار بودہ
چون گل سبک ز کاوشِ ہر خار بودہ

قانع بہ کم نصیبیٔ خویشم ز دستِ خلق
از حالِ من اگرچہ خبردار بودہ

خونم حلال و نیز حرام است در حدیث
تو بے گنہ بحیلانِ گنہگار بودہ

کشتی دگر نگاہ نکردی بحالِ من
آن کار کردہ کہ تو بیکار بودہ

یارب نصیبِ ہیچکس آزارِ غم مباد
ما زار بودہ ایم و تو بیزار بودہ

در ہر نظر ز عاشقِ صادق بخوض و فکر
ناپید بودہ و پدیدار بودہ

جان شعلۂ ز گلخنِ ہستی گرفتہ ام
محرم ہمان نفس کہ بمن یار بودہ

بازارِ عشق گرم شد از سردمہریت
انداز چیست نازِ خریدار بودہ

مرغِ قفس نیم کہ بنازم بنازِ دوست
غم دادہ و مونس و غمخوار بودہ

بتابیم زرد و گواہی نمیدہد
با این نیاز محرمِ اسرار بودہ

در جذبہ ہائے عشق ندیدم مآلِ خویش
سر دادہ ام بہ جنگ تو سردار بودہ

فرق است درمیانِ زبان و دلِ حسود
این غمزۂ تو نیست کہ دلدار بودہ

حسنِ تو در خروش و نگاہِ تو می فروش
نورِ چراغِ جلوۂ دیدار بودۂ

زیبا تر از نگاری و رعنا تر از بہار
وین چشمِ مستِ کیست کہ بیدار بودۂ

یکدم خیال روئے تو از دل نمی رود
دل بردۂ ز عشوۂ دل آزار بودۂ

خواہم ز سوگواری جانم نمے برد
از بختِ خفتہ ام چہ طلبگار بودۂ

خوابِ عدم فراغتِ دنیا ہمین بس است
اے شوقؔ از چہ منتظرِ یار بودۂ

۹- جون سنہ ۱۹۰۳ء

جانان بیا کہ جلوۂ مستان ندیدۂ
تفسیدنِ جراحتِ سوزان ندیدۂ

دیدن ترا ز دیدۂ حیران ندیدۂ
در خون طپیدنِ دلِ بریان ندیدۂ

پژمردہ رنگِ روئے ہراسان ندیدۂ
سوہانِ روح گریۂ ہجران ندیدۂ

اے دل بیا کہ پردۂ خوبان ندیدۂ
کیفیتِ خمار و جنبشِ مژگان ندیدۂ

انگشتِ ناز بر لبِ خندان ندیدۂ
در سلکِ آبداریِ دندان ندیدۂ

وارستہ دل ز بندِ تکلف بہ ہر نفس
اے شوقؔ در خزان گلِ خندان ندیدۂ

۱۶- جنوری سنہ ۱۹۰۱ء

شمع ہمیسوزد سراپا در غمِ فرزانۂ
عشق آتش میزند از کشتنِ پروانۂ

ہر کہ بر راہِ طلب گم شد نگیرد دامنے
مرد آوارہ نشود از بہرِ آب و دانۂ

پای همت در کش و غافل ز مستی ها مشو — از آب گلهائے چمن زنبور سازد خانهٔ

مے خورم از بهر دل مضمون رنگین بر چکید — تر نگردد نازنین بر روے زر دید دانهٔ

خون دل از آتش غم میزند جوش و خروش — رشح ارزنت می بر آید پر شود پیمانهٔ

هر ره بر تیر نظر در قصد جانم دوختی — چون کمان افگنده بر عاشق مستانهٔ

نرگس مخمور قاتل جان تلخم درد ہ — عیش را ہم زنی در خلوت بیگانهٔ

باد جانان میکند افشائے راز بے نیاز — از ندامت رنگی سر میکنی افسانهٔ

موشگافان سخن را موزبان بر آورد — موئے زلف دو گره در کار دارد شانهٔ

شور از اشکم علاج درد پنهانم نه شد
سنگ طفلان سوختم خون دل دیوانهٔ

دل از بر ما بردهٔ بشب خون بیجا کردهٔ — از ما گناہے دیدهٔ این حشر برپا کردهٔ

چشم و جبین نازنین سر چشمه جان آفرین — از موج چین دستین دل ناشکیبا کردهٔ

تا چشم پوشی از وفا عاجز نوازی از جفا — خطی بخون دادم ز خود تا این چه سودا کردهٔ

بیجا سپر انداختم بے رو ترنجی یافتم — من کار بیجا کرده ام تو ناز بیجا کردهٔ

در چشم صورت آشنا آئینه حیرت نما — در دل خیال لا فنا سرگرم سودا کردهٔ

مشغول دنیا ساختی با طالبان پرداختی — بر خود نقاب انداختی بے دیده بینا کردهٔ

چشم و چراغ خانه ها روشن ز پیش ماسوا — در ناز خاموشی ادا حسن تماشا کردهٔ

افسون صد افسانهٔ بیگانه با بیگانهٔ — در دیدهٔ نادیدهٔ چون نقش دل جا کردهٔ

نازت هزار داستان زلف پریشان چنین — حسنت طلسم دلستان دل را بدریا کردهٔ

من در تصور دیده ام یا آنکه می بینم بخواب — صورت ببین عالم مپرس آئینه پیدا کردهٔ

احرامِ طاعت بسته‌ام ملکِ عدم می‌آیدم ‖ هستی پذیرا کرده ام امروز فردا کرده

بعدِ مسافت درمیان با شوقِ قربِ جاودان ‖ تا درد نهفتی از جهان جلوه هویدا کرده

ردیف ی

گاهی شدم ز مهر و محبت گزین توئی ‖ چون کهربا براهِ کشش دلنشین توئی

از درد و داغ بندِ نهانے نهادہ ‖ مژگان چو صف کشیده چنین خارچین توئی

خضرِ رهِ ثواب و بهشت ست چشمِ دل ‖ اعمالِ ما و موجدِ خطِ جبین توئی

اسبابِ خنده دارد و گل درغمِ نسیم ‖ مشکل کشائے عقدهٔ جانِ حزین توئی

در راهِ دلبری قدمے برگرفته ‖ حرفِ نگین محرّف و نقشِ نگین توئی

دنیا شکارگاهِ شهیدانِ طاعت است ‖ چون تیر بر هدف نظرے برکمین توئی

کارِ جهان و عهدِ وفا کس بسر نبرد ‖ در نقطهٔ نگاه جهان آفرین توئی

دوری میانِ ما و تو حدِ مفاصل است ‖ عین البصیرة مگر عین الیقین توئی

آئینه چو دیدهٔ عاشق بدستِ خویش ‖ چهره کشائے و فرشِ برین توئی

صورت پرست دیده و معنی پرست دل ‖ از دیده دور باشی و در دل قرین توئی

از ما خطا و از تو عطا اجرِ طاعت ست ‖ پرسانِ حال باز دمِ واپسین توئی

سر مثلِ فتحه بر خطِ قربان نهاده ایم ‖ در هر وجودِ پیکرِ خاکی مکین توئی

پروانهٔ بیقراریِ دل بالِ آتش ست ‖ دامانِ بر زده بسر آستین توئی

باشور کم نگاہی و این تیر نیم کش
از مہر در گذشتی و سرگرم کین توئی

دل را چو آئینہ ید بیضا کند کسے
دیگر بجز صفا چہ تمنا کند کسے

در موج خون دلے کہ بدریا کند کسے
اسبابِ اضطراب مہیا کند کسے

ہر ذرہ آفتاب شود از ظہورِ نور
آئینۂ مشاہدہ پیدا کند کسے

دنیا ز انقلابِ زمانہ تماشئے
بست و کشادِ چشم تماشا کند کسے

تقریبِ حسن فتنہ برانگیزد از جنون
در پائے خود نشاند و بر پا کند کسے

در خویش گم شود چو صبا در فراقِ یار
یا بد گلِ مراد و گرہ وا کند کسے

احوالِ دیگران برحمت شنیدہ ام
باشد نگاہ بر ورقِ ما کند کسے

تحریکِ نبض و جنبشِ دل موجبِ حیات
ضیق النفس ز غم چہ گوارا کند کسے

جان سازگارِ وقت ودیعت نہادہ ام
از حسنِ اتفاق تقاضا کند کسے

خلوت گزینِ گوشۂ فانوس شمعِ طور
پوشیدہ از نگاہ درے وا کند کسے

در دل ہوائے ساقی و در سر خمارِ عشق
ممنونِ التفات قضا را کند کسے

ناز و ادا مکاشفۂ حسن کارساز
رازے کہ فاش گردد وا خفا کند کسے

اے شورِ عشق و مسئلہ جبر و اختیار
جان را نثارِ حسن سراپا کند کسے

دلے در سینہ ام دارم فگارے
ز پامالِ خزان باغ و بہارے

گلِ امیدِ جنت آشیانم
مثالِ ناز بو برخود نثارے

طلب خضرِ رہِ صحنِ گلستان
نظر بر جنبشِ گل دیبائے خارے

دل از داغ جنون سیر گلستان | شگفته در بیابان لاله زارے
سروش عالم الغیبی تماشا | جهان بیکار و دیوانه بکارے
ز سطرے زو نما معنی دانشا | نظر حسن ترا آئینه دارے
فدا بر عشق حسن و عشق بر حسن | شرر از آتش هم آتش شرارے
وجود واهمه حسن عقیدت | خیال یار و هجر و وصل یارے
در آب و گل خفی اسرار صنعت | کف خاکسترم مشت غبارے
کشش در ورطهٔ گرداب مخفی | نه جان را صبر نے دل را قرارے
نگاه می پرستان حق بجانب | بدستے جام می در سر خمارے

وجود هم عدم ز عهد ازل هست
غبار راه اے شوق انتظارے

در یاد او خیالم طوطی گفتگوئے | هر اشک دل گدازم طوفان آرزوئے
جام شراب وحدت چون گل شگفته روئے | نیرنگی دو عالم تضمین رنگ و بوئے
وحدت از جهان بشوید بے برگ و بی نوائے | بر شاخ خشک خارے بر چشم زار موئے
آئینه تصور افسانهٔ وصالے | عکس جمال هر دو بینید رو بروئے
چو باکے نداند تقصیر چشم یارا | خوئے ثواب و دانش ل رنگ و روئے
در چشم و جان کند رقص و در دل صفا باطن | از التفات سنگے شیرین ست آب جوئے
آرام گاه هستی در تربت ست و مالا | از عجز سر نهادن بر زانوئے عدوئے
رهٔ آشنائے معنی خوف و خطر ندارد | گرداب را ز موجے شمشیر در گلوئے
دلدار کار فرما باشد ز سخت گیری | رطل گران ساقی خمیازهٔ سبوئے

از برق رشتہ دارم در لمعۂ تجلّی — آن چاکِ دل ندارم سوزن کند رفوے

راہِ سفر درازم گم کردہ خیالم — در بحرِ بیکرانم بے کشتی و کدوے

دامانِ دل ز داغِ عصیاں نشد مصفّا — اشکِ ندامتِ من گو داد شست و شوے

گر یارِ دلنوازم اندر برست چون دل — در رہگذارِ ہستی بے خار نیست فروے

امید و نا امیدی وابستۂ خیالے — دارد خیالِ جانان سرگرمِ جستجوے

ترتیبِ جسمِ انسان گِل کردہ ست خاکی — بعد از فنا چہ گردد پامال کو بکوے

یکسو اگر نکردم دل در خیالِ مبہم — جو ہم تر انبیا ہم در ہر چہار سوے

اے شورِ دردِ پنہاں کا ریب و لاشریکے
تسکینِ خاطرِ ما این ہاے ہاے ہوئے

عشق دلدادۂ تماشائی — حسن آئینۂ خود آرائی

رحمتِ حسن حامیِ عشق است — جلوہ ہر جا نگاہ ہر جائی

در دل ست عشق در تصورِ حسن — لطفِ پنہان و کیف پیدائی

منظرِ حسن در مناظرِ عشق — حسرت افزا و روح افزائی

چہ قدر خوے آشنا دارد — ناصبوری و ناشکیبائی

حسن بے نور و نور بے حسن است — گر پریشان نظر ز رعنائی

آب رفتہ بہ جو نیاید باز — باز آید ز عشق رسوائی

امتیاز از میان چو برخیزد — حسن باشد چو عشق سودائی

سکہ زد حسن در قلمروِ عشق — رائج آئین ناصیہ سائی

حسن بر عشق چیرہ دستی کرد — شد توانا ز ناتوانائی

حُسن و عشق اند لازم و ملزوم — هر دو عالم گواهِ یکتائی
عشق و حسنند خار و گل باهم — آشنائی و ناشناسائی
حسن و عشقند در بهار و خزان — این زپیری و آن زبرنائی
رهگذار صباست خاک شهید — سیلئ تقاضا و سیلئ تقاضائی
نامرادی اگر مراد شود — خاک در دیدهٔ تمنائی
عشق غایت شهید بینائی — نیست جز یار غیر پیدائی
اتصالِ نظر سوال و جواب — این تمنا و آن تمنائی
در بصر حسن و حسن در سر پا — عشق در مضمر هیولائی
حُسن دامن زند بر آتشِ عشق — شعله پرسر زیاد پیمائی
حُسن بیگانه و یگانه عشق — خواب نظارهٔ تماشائی
شمع گل میشود ز سوزِ سحر — خیره گردد ز حُسن بینائی
حُسن باطن سیاه و جامه سپید — عشق ظلمت پرستِ تنهائی
مردنِ عشق دیدن حُسن ست — زیستن نیست حقِ شیدائی
کششِ عشق دل بدل باشد — نیست محتاجِ حُسن زیبائی
آنچه مدهوش میکند در هوش — یار پیدا شود ز شیدائی
حُسن صیاد و عشق هم صیاد — زیر نظری و دستِ بالائی
ناامیدی اُمید عشق افزود — شیوهٔ حُسن نیست یارائی
دور از عشق منزلِ حسن ست — هذا مکان غیور تنهائی
حُسن قسمت بود ز قسمتِ عشق — قسمتِ حسن نُزلِ در بائی

حرکاتِ نگاہ و حسنِ سکوت — اصطلاحِ نکاتِ انشائی
صبرِ دل انتہائے بے صبری — نا قبول از قبول فزائی

نتوان شست داغِ عشق اے شور
اشک و خون گر ز دل بپالائی

تو بیا کہ پائے بوسم بطفیلِ رہنمائی — تو ز رشتۂ محبت چہ گرہ ز دل کشائی
بغمِ تو زار زارم صنما در انتظارم — سرِ من نثار پایم تو اگر ز در در آئی
بریاضت و عبادت چو درست نیست نیت — ہمہ فاسقند ولیکن بہ لباسِ پارسائی
چو میانِ ماہ جبینان کہ زبس شدست قسمت — ہمہ را ز قیدِ ہستی نہ گریز و نے رہائی
چہ بجا درست مکنون بہ کسے خبر نباشد — مفروش دین و دنیا بکرشمۂ ریائی
ز نظر حجاب داری ز فلک حجابِ ارم — تو درونِ خانہ باشی و ز در برون نیائی
دلِ بیقرار دارم کہ مرادِ دل برآید — نہ شدے وصالِ جانان نہ بدیدے غمِ جدائی
نہ خبر ز جائے آمد نہ خبر ز جائے رفتن — و — نہ نشانِ راہ پیدا نہ سبیلِ رہنمائی
سرِ خفتگان گذشتم ز زمین ندا برآمد — کفِ خاک را بپردار و ببین تو از کجائی
سرِ اتفاق برکن ز نفاقِ دل حذر کن — سوئے آشنا نظر کن بفریبِ دلربائی
ز تپِ فراق و دردے کہ بجان رسید دردے — بہ فنائے عشق زدے کہ تو باقی و فنائی
بجوابِ ہر پیامے ز صبا سلامے — تو نئی ہمچو گل شگفتہ ز بہارِ بیوفائی
ز جرس مرا خوش آمد ہمہ نالۂ جبیبہ — بجز آن نسبت دیگر بہ سبیلِ بینوائی

نئے شور نیست جائے کہ بروئے دہی پناہے
نکشی اگر نگاہے ز حجابِ کج ادائی

گل خوبی بہار جاودانی	تعالی اللہ این لفظ و معانی
تبسم شیوہ شیرین بیانی	نمک پروردہ زخم نہانی
گل خرم نہال کامرانی	نباشد کار تو جز گلفشانی
کند گستاخ بزم کفر و ایمان	زبان شمع را آتش بیانی
زبان محو خموشی مضطرب دل	عدوے جان ادائے یار جانی
کشادہ سر بسر باغ تماشا	شگفتہ ہمچو گل روئے جوانی
فراموش از فراموشی نکردی	نشد لب آشنا راز نہانی
تصدق بر سرت جان و دل من	بخوانی یا مرا از در برانی
پراگندہ کند شبزادہ دل	مرا ہوش و ترا جوش جوانی
ثبت گردش پیمانہ شوق	سر سودا علاج سرگرانی
فدائے جان تو جان فدایم	کلید گنج اسرار معانی
جواب نامہ پیغام زبانی	شکایت از مقدر بہ چہ دانی
محبت جوش بے اندازہ دل	بہار عمر جوش نوجوانی
وجود خویش جویم در رہ خاک	نشان ما نشان بے نشانی
نمی آید بجز در خون طپیدن	بساط مرغ بسمل پرفشانی

گذارد شوق را حال دل بگوشت
قرانم دہ کہ تو صاحب قرانی

۲۶ مئی ۱۹۰۳ء

لب لعل در رخ زرد از کہ داری	نگاہ گرم و دل سرد از کہ داری

زعصیان دامنِ آئینہ پاکست | نفس آلودۂ گرد از کہ دارے
گنہ ناکردہ خود منت پذیرست | زخوے ترشِ نادروا از کہ دارے
بعشقت عمر صرفِ گریہ ام شد | توسیلِ وصل بیہدرو از کہ دارے
جزاک اللہ کہ این شد نی امرِ نیست | بہ جانم درد جگر درد از کہ دارے
سرت گردم کہ جان در قول دارد | خطر در کشتن مرد از کہ دارے
زآہِ مشتعل سوزِ درون شد | چو شمعے شعلۂ فرد از کہ دارے
سمومِ غم رگِ برگِ خزان سوخت | کہ روے زعفران زرد از کہ دارے

نشد گر تختۂ مشقِ جفا شوا
ہوس در بردن نرد از کہ داری

۱۶ ستمبر ۱۸۹۸ء

برفتی از کنارِ من چہ کردے | ستم اے گلعذارِ من چہ کردی
چو خاک از تیرہ بختی فرشِ گل شد | صبا مشتِ غبارِ من چہ کردی
نخواندم جز غبار از حسنِ عارض | رخِ آئینہ دارِ من چہ کردی
بحسرت سوختی مانندِ سپند | دلِ بے اختیارِ من چہ کردی
فشاندی خاک در چشمِ مروت | بہ عینِ انتظارِ من چہ کردی
براہِ وصل دامن ستہ پاکست | قضا نامہ نگارِ من چہ کردی
حیاسے مسیہا یادِ مسیحا | قضا تدبیرِ کارِ من چہ کردی
بہجران وعدۂ عمرم وفا شد | نظر بر حالِ زارِ من چہ کردی

زسوزِ آہ گوشِ گل گران شد — خبر اے نوبہارِ من چہ کردی
سیہ شد دامنت از دود اے باد — تو با شمعِ مزارِ من چہ کردی
جدا از شاخِ گل برگِ خزان شد — دلا صبر و قرارِ من چہ کردی
چہ گل آوردہ اے چشمِ پُرنم — گلِ تصویرِ یارِ من چہ کردی

کشیدم جرعہ زان لبہائے پرشور
نمک بر زخمِ زارِ من چہ کردی

بردار دل از غمِ نہانی — برخیز چو دودِ آسمانی
بر حاصلِ ہستی و کم منہ دل — نقشے ست بر آبِ زندگانی
مانندِ حبابِ دل مکن ناز — بر جلوہ این جہانِ فانی
برخاک چو نقشِ پا نشستیم — جائیکہ گذشت یارِ جانی
چون دانہ آسیا زاندوہ — سر بر شدم ز بس گرانی

اے شور زدست رفت عمرم
آبِ رفتہ زجو جوانی

نگہِ شوخ شرمسارِ کسے — چشمِ مستِ تو در خمارِ کسے
شد روان چشمِ اشکبارِ کسے — سوخت خواہم در انتظارِ کسے
عطر بیزِ مشامِ نوروزی — طرّہ زلفِ مشکبارِ کسے
بتمنائے وصل مردنِ ما — بہ نزارِ انتظارِ کسے
تشنہ خونبہاست یا اغیار — بسملِ تیغِ آبدارِ کسے
رازدارست خوابِ مہجوری — بیقرارست جانِ زارِ کسے

بیقرارست مرغِ نامه برِ کسے
بستهٔ موئے تابدارِ کسے

باده پیماست یار با اغیار
میزدم لافِ اعتبارِ کسے

نیم خوابی و دیگران طالب
دیده ام دیدهٔ دوچارِ کسے

صید افگن کجا روی هرسو
در نظر داشتی شکارِ کسے

شاهرا گذر کند شاید
خاک گشتیم در دیارِ کسے

دلِ مضطر دمے نیاساید
گرم شد یار در کنارِ کسے

میروی هر کجا که میخواهی
نیستے اندر اختیارِ کسے

شوقِ مجزون چه کردهٔ آخر
بستهٔ دل بیادگارِ کسے

باضیا حسنِ ترا منصبِ بالائے دے
شمس را کے به رخت دعوئے زیبائی دے

محرمِ راز شود هرکه به بیند اعجاز
حسن آئینهٔ دیدارِ تماشائی دے

امشب از چشمِ تو مستم به نگاهی دریاب
به هم ربطِ نظر بندی و یکتائی دے

خاکِ پایت به جبین شعله زبانم چون شمع
که به خاموشیِ من قوتِ گویائی دے

هرکه از زلفِ پریشانِ تو دل بردارد
به توان گفت که او را سرِ سودائی دے

چشم از نور و خیال از تو نه گردد معذور
لایقِ صحبتِ خوبان دلِ هرجائی دے

بالِ پروانهٔ مسکین چه به سوزد سرِ شمع
ناشکیبائی و تقریبِ شکیبائی دے

دل بجز دیدنِ روی تو ندارد هوسے
عاشقی شیوهٔ یکروئی و یکتائی دے

زخمه هر تارِ نفس زد به ربابِ مجذوب
بند در کوزهٔ خاکی دلِ دریائی دے

بیکسی ساخته مشغولِ خریداریِ خویش
شاغلِ جانِ حزین یادِ تمنائی دے

دل گرفتارِ ازل بود که پیوند گسست
گلِ صد برگ و صبا غالیه سائے اے شورؔ

آرزو بُرد غمِ گوشۂ تنہائی دے
کسرِ نفسی بہ عدو داخلِ دانائی دے

شهود و غیبِ چشم از آفتابی ‌‌ دو عالم روشن از این فتح بابی
حبابِ دل بکف جامِ شرابی ‌‌ خرابی میکند خانه خرابی
جمالِ یار در آئینۂ چشم ‌‌ ز حیوان تشنه لب خوردست آبی
بحالِ گریه ام نازِ تبسم ‌‌ بهم بازیچۂ برق و سحابی
عملِ ابیار وهم و زعمِ باطل ‌‌ تجلّی تصور چون سرابی
محبت گردشِ پیمانۂ دل ‌‌ چو یارِ آتشین در پیچ و تابی
نه دل آمادۂ کارِ صواب است ‌‌ نه جان مستوجبِ چندین عذابی
به دیدارِ جمالش دیده بستم ‌‌ بهم گردید بیداری و خوابی
تہی دستی قسمت موجِ دریا ‌‌ شکستِ خاطرم مثلِ حبابی
سپاس و نا سپاسی خود شناسی ‌‌ نظر باہم سوالے را جوابی
درخشان چشم و دل از طلعتِ حسن ‌‌ دُر از قطراتِ نیسان انتخابی
نفس در بحرِ ہستی لنگر افگند ‌‌ تحرّکِ دل بہ نبضم اضطرابی

بہارِ زندگی عیش دو روزہ
سنا اے شورؔ رفق الشبابی

مضمون سرنوشت مفصل حکایتے ‌‌ تحریر مختصر بہ دو انگشتِ ندامتے
در حسن و عشق مرکہ جبر و اختیار ‌‌ مشہورِ دو جہان ز گناہم روایتے
بار روزِ آفرینش و تا روزِ مرگ ہم ‌‌ در دل غبار شکوہ و بر لب شکایتے

هستی حلال کشمکش زندگی حرام
هر ذره انقلاب پسند شکست دل
جام سفال دل ز صدا می تواں شناخت

از خاک سجده بسته ام احرام طاعتے
باہم ورا انضباط عناصر رعایتے
مفہوم می شود ز اشارت کنایتے

دوری میان یار علی الرغم قرب و وصل
ای شوق مضمر است در آغاز غایتے

بردار دل از غم نہانی
بر حاصل بیش و کم منہ دل
مانند حباب دل مکن ناز
بر خاک چو نقش پا نشستیم
چون دانۂ آسیا ز اندوہ

برخیز چو دود آسمانی
نقشے ست بر آب زندگانی
بر جلوۂ این جہان فانی
جائیکه گذشت یار جانی
سر بر نشدم ز سر گرانی

اے شوق دل از نگاہ بردار
پوشیدہ ادا بہ خلوت معانی

دل شد اسیر حلقۂ زلف دوتائے وے
اکسیر الفت است غبار روش مدام
آئینۂ تصور و تصویر در نظر
طاعت بحق طاعت و حق بر بنا رحق

جان صید شد بہ پیچ کمند بلائے وے
کحل بصارت است مرا خاک پائے وے
نا آشنا ز غیر بود آشنائے وے
بندہ برائے ہستی و ہستی برائے وے

بے سود شوق روز جزا عذر خواہیم
کاتب نہد چو فرد عمل بر بلائے وے

بے مشیت کسے نماندے
روح تحریک دل بہ حکمِ علےٰ

مبتدا و خبر حدوث و قدم
روز و شب میکنم منازل طے

ہر نفس داستان محرومی
بے زبان چون زبان نالہ نے

عشق ورزی کمند دعا گیرد
پر جبین سوختم بہ سجدہ کے

ہر چہ غیر از صفات و ذات بود
کل امرا چو شیئہ لا شے

صنعت دو جہان کرشمہ غیب
نور و ظلمت ازان میان بر شے

جوشِ بیجا بجنون دل ممنوع
چون عنب دانہ صراحی مے

زندگی بر بنار رندی ہست
شغل محزون چہ میکنی ہے ہے

حیات لازم و ملزوم با نفس کردی
ستم ظریفی اوہام عدلِ تقدیری
دلا تمیز معانی نداد صورت حال
سخن خوش است بہ میزانِ عقل سنجیدن
شکست شیشہ و دل نقش بند حیرانی
حصند عین ظہور و فطور فسق و فجور
خزان تمام شود تا بہار برگردد
جمال آئینہ بگوید و دیدہ فرخ فال

گناہ دیدہ و نادیدہ در قفس کردی
بیگانہ با گل بیگانہ خار و خس کردی
چراغ وادی ایمن براز ہوس کردی
قدم قدم سر رفتار پیش و پس کردی
جریدہ در ہمہ تن نالہ جرس کردی
جدا ز خویش چو اوراق زان سپس کردی
نگاہ در ہمہ دیدار ملتبس کردی
ز التفات و کرم رو بہ ہیچ کس کردی

بر سنے پرواز در پے بمعنی فدیہ ۔ رندی بمعنی خاکی ۔

زسوزِ شمع نہ پرسند اہلِ بزمِ نشاط
زبان درازیٔ فریاد و داد بس کردی

زساکنانِ طریقت مباد زردِ فریب
نصیب و عیش فرودی و ملتمس کردی

جواہراتِ ز ذراتِ خاک بر تابند
ضمیر از شررِ یاد مقتبس کردی

خیال و خوابِ پریشان مرقعِ حسنت
صفائے قلب چو آئینہ منعکس کردی

شمیم لطف وزد از گرہ کشادنِ گل
فضائے خندۂ لب تنگ پرنفس کردی

زمانہ در نظرِ شوقِ عالمِ فانوس
برخ نقاب کشیدی و نور پس کردی

سبے مشیت کسے نماند ہے
روح تحریکِ دل بحکم سے ملے

مبتدا و خبر حدوث و قدم
روز و شب سیکھیں منازل طے

ہر نفس داستانِ محرومی
بے زبان چون زبانِ نالہ نے

عشق ورزی کنیت دعا گیرد
بر جبین سوختم بہ سجدہ کے

ہر چہ غیر از صفات و ذات بود
کل امرا چو شیئہ لاشے

صنعت دو جہان کرشمۂ غیب
نور و ظلمت ازان میان برسنے

جوش بیجا بجوتِ دل ممنوع
چون عنب دانہ صراحی مے

زندگی بر بنائے رندی ہست
شوقِ محزون چہ مکتبی ہے ہے

زیادِ سحرکہ رفتی با بیاد آنکہ می آئی
فنا قانونِ قدرت از بقا تضمین یکتائی

منم در یاد پیمائی صنم در بادہ پیمائی
تماشا در تماشا از تماشا در تماشائی

یہ رخت بر وزن درپئے بمعنی قدر — رندی بمعنی خاکی۔

وفور بیقراری خفته را بیدار می سازد
دل و جان را یکی کردم که باز آید شکیبائی

در امکانِ تصور رشته با آستان بستم
که بر خاکش نشان کردم ز نقشِ جبهه فرسائی

متاع هستی ام نابود و بود از جوهر ذاتی
حباب خود ندارد جز دماغِ خویش سودائی

به عالم خاک گردیدن نپوشد عیب آن عالم
به فردا داستان باقی چه خوش افتادِ رسوائی

ادای زندگی بر حاصلِ عمری نمی باشد
که با تیغ و کفن آید سری بر کف تمنائی

برآید از نفی هستی درآید در نفی هستی
عدم عین الوجود از خود نظر بندی و یکتائی

چراغِ یادِ خاموشی به فریادِ فراموشی
بکف جام بقا دارد رفیقِ کنج تنهائی

تمنا وصالی میزند گلدسته بر سرها
به آهی گل شود آتش میانِ موج دریائی

نظر افتادنِ باهم ندارد رازها مبهم
توان خواندن ز انشا معنی الفاظ یکجائی

شود بیدار دلم چون روزنِ دیوار می تابد
ز حسن خیر مقدم کرده آئینه پیرائی

ز نورِ بی نشان تقدیرِ عالم در نظر دارم
بدل ناخن زنند ای شور اسرار پیدائی

نقش هستی از عدم برداشتنی
باقیامت از بقا سر داشتنی

بو غنچهٔ ناز پرور تبسم
آستین افشانی زر داشتنی

عالم پایاب بی پایان مباد
خشک نظری چشم را تر داشتنی

نکهتِ گل انکشافِ راز بود
عالم اسباب مضمر داشتنی

هستیم احرامِ طاعت است در آن
سر ز اقلیم عدم برداشتنی

جان کر لیستند و پاسی چراغ
آتش کاری به مجمر داشتنی

پردهٔ او صاف برداشت او فتاد
آفرینش را منور داشتنی

زینت تصویر عالم را نقاب — پردهٔ چشم مصور داشتنی

عشق در رزی بی صدا بازگشت — بی خبر از خود خبر گرداشتنی

خط پیشانی خط فرمان دوست — سجده در مُهر محضر داشتنی

قسمت دل هم خیال یکدگر — داغ محرومی بهم درداشتنی

حسن معنی آفرین در صورت است — هر نگاه شوق مسطر داشتنی

بیدل تذکره افتاده است — غم فراوان بود کم تر داشتنی

ای بیهودگی بی خودی افسانه
شور دل را عشق مضطر داشتنی

نظر کشاده ام از جلوهٔ چمن بستی — شگوفه حجله بر شاخ نارسودن بستی

نفس سرد نیاز ست و ساز خاموشی — ز پرده پوشی لب بارهٔ سخن بستی

چو سیل آب نشیب و فراز می بینم — ز نامساعدی دست دست من بستی

نفس خلاصهٔ ایام و سبحهٔ طاعت — دل از یقین به یقین از حجاب ظن بستی

حباب مرکز گرداب در طریقت عشق — گزیده خلوت و طرفه ز انجمن بستی

دلم ز وهم و گمان نیست قاطع ایمان — ز خاک راه گذر چشم راه زن بستی

به عارفان حقیقت زبان بیچه کردی — کلید قفل کشا دست و بر دهن بستی

خزان رسیده و شاخ شکسته بار آورد — به یک قرار نفس آه دل شکن بستی

رفو به چاک دل از سوزن نظر کردی — کمر به طاعت شاه زمین زمن بستی

چمن بستی بمعنی آئین چمن بستن + نامساعدی دست بمعنی نامساعدی قدرت + دل از یقین بمعنی دل از مرگ +
بارسن بمعنی بازیگر بر رسن دود +

به فکرِ شعر و سخن چون وحی رسانیدی — درے ز غیب کشادی بر اهلِ فن بستی

چه غارت است که اے شوخ پرده بر مژگان
نظر به واکشیدی و یار سن بستی

حسابِ دوستان نگرفته دل آختی رفتی — سر از مضمون بر آوردی نظر انداختی رفتی

به رمزِ قاصرات الطرف چشم از عشوهٔ نرگس — کمانِ آویختی انطباق و تیر انداختی رفتی

برنگِ آئینه تا عکس گیرد از سراپائے — تماشا گاهِ عالم چشم و دل را ساختی رفتی

چو نقادانِ معنی حرف در کارِ کسے کردند — به انشاء نگاه و اپسین پرداختی رفتی

ز مضرابِ زبانِ سیم نفس و ناله و تالی — لبِ خاموش را محوِ ترنم ساختی رفتی

مصور خود کشد تصویرِ خود حیران دران ماند — ز ایثارِ محبت رنگ پرده باختی رفتی

رخے بنموده در جلوهٔ خود گم شدی چون نم — نکوئی کرده با من به آب انداختی رفتی

حجاب از بیخودی در خودی ماند زبے تابی — تکلف بر طرف گردن به ناز افراختی رفتی

نظر برقِ تجلی چشمِ من محتاجِ نورانی — به اثباتِ ظهورِ ذات در دل تاختی رفتی

ز فیضِ عشقِ کامل چشم و دل وقفِ تماشائی — نگینِ عاشق و معشوق را بشناختی رفتی

طلوعِ صبحِ صادق شد ز اشکِ خون به دامانم
چو شوقِ از سینه ام برخاستی بگداختی رفتی

قاصرات الطرف بمعنی نہنگ گوشہ + سیم نفس بمعنی تارِ نفس + تالہ بمعنی حق پرستی +
تالی بمعنی پیرو + نگین عاشق و معشوق + بمعنی دو نگین متصلہ المثل کہ در یک خانہ انگشتری نشانیدہ
باشند +

اگر از من گناہے دیدہ باشی … ز رنجا نیدنم رنجیدہ باشی

نظر از مخلصان دزدیدہ باشی … بہ زور این قفل را پیچیدہ باشی

بہ رسم داد خواہی پیش ظالم … دلا خون بر جبین مالیدہ باشی

بہ راحت پاے در دامن کشیدہ … بسانِ سبزہ خوابیدہ باشی

ورق برگرد از جانے بہ جانے … بہ قربان قضا گردیدہ باشی

ز دل خارِ تمنا بر کشیدم … برنگِ غنچہ خندیدہ باشی

حجاب آموختی از بے حجابے … ز سایل چشم در پوشیدہ باشی

ز خونم پا علم رنگین کند خار … سر از خارِ دگر خاریدہ باشی

بہ کارے تا گرہ خاطر نہ بندد … چو مور زلفِ خود ژولیدہ باشی

بہ جان و دل شدی درگیر صحبت … نہ موئے در میان گنجیدہ باشی

طرب خیزِ معانی صورتِ چشم … چو گل در پیرہن بالیدہ باشی

مرا اندرد دل صورت سوال است … اشاراتِ خفی فہمیدہ باشی

نہالِ آہ بارآور دہ اے شوق … بجاے اشک خون پاشیدہ باشی

اے غنچہ بجاے لبِ خندانِ کہ باشی … شیرازۂ احوالِ پریشانِ کہ باشی

در آئینہ ام معترفِ حسنِ خود آرا … امشب بہ نظر جلوۂ جانانِ کہ باشی

یادا ست محیطِ شبِ غم ہائے جدائی … در سجدہ سرے بر خطِ فرمانِ کہ باشی

حسنِ عمل واجرِ عمل زندۂ جاوید … انگردۂ خود زود پشیمانِ کہ باشی

در شیشۂ سے رنگِ تلافی شدہ تاں رنگ … دل دادہ و شرمندۂ احسانِ کہ باشی

ما بین دو دل حدِ فاصل نظر شوخ
در سایهٔ دیوار گلستان که باشی

در سیر چمن موالفتِ سوزان زند آتش
بی دود دخان سرِ چراغان که باشی

هر زخم جگر لب نگشاد است زخوناب
بی حرفِ نمک ریز نمکدان که باشی

حرصِ طلب دست تهی رزق نساخت
بر خوانِ کرم با همه مهمان که باشی

منسوب به دانائی دل آمد و رفت است
در عهدِ ازل بستهٔ پیمان که باشی

مهلت زعدم خاکِ زمین گیر ندادست
چون بادِ صبا دست بهٔ دامان که باشی

از داد و دهش خواهشِ پرخاش فزون شد
لب تشنه به سرچشمهٔ حیوان که باشی

دل صورت آن جوید. آن صورتِ دل جو
چون آینه دیوانهٔ دیوان که باشی

دل گرمی پرداخته محتاج بیان نیست
شوخی زبان تیغ سرافشان که باشی

ما پای بدامانِ فراغت نکشیدیم
ای بی سر و سامان سر و سامان که باشی

تن خاک شود خاک شود تن نه تناسخ
از بی گهری جوهر غلطان که باشی

ای شوخ مکین شد مکان بال کشاید
ای شوق جفاکش بیدل و جان که باشی

سبی لب تو به جان رسیده ایم تا تو به ما نمی رسی
تا که به تو نمی رسیم تو که عجبا نمی رسی

هرزه درآئی صبا داد سخن نمی دهد
باز بگو که جانِ من جانِ شما نمی رسی

حسن به نازی رسد نازه ادا نمی رسد
ظلِ الیه نمی رسد تا به خدا نمی رسی

جزو و کل است و کلِ زجزو دارد مدارِ زندگی
تاب و توان نمی رود تا به قضا نمی رسی

هستی عارضی بدل از حقیقت آشکار
از چه که بر سر زمین سایه نما نمی رسی

بستر نرم و گرم را پای دراز کش مکش
بر سر قصهٔ زمین شوق بجا نمی رسی

عارفان را نیست بالذّات دنیا حاجتے — غنچه واند خار دل بر خویش رو بد چشمے
پخته گردد میوه بر شاخ و فرو ریزد به خاک — عذر تقصیر از من آید از تو آید رحمتے
حسن یکتا را تماشائے جهان در کار نیست — جنس اگر کم پایه باشد بیش دارد قیمتے
پاک طینت از حساب دیگران دارد دریغ — آئینه روشن شاید بر شاهد غیرتے
تاب نظاره ندارم جوهرم بے جوهری — فرض عالی مقدرت بر خود نگارد همتے
در سلوک و جذب خود پائے جوان مردی نه — آهن آئینه شود از سوز و ساز رقتے
اهل معنی باش دانه کرده صورت در گذر — ضبط دل مقدور دارد هر چه باشد رغبتے
ابتدا و انتها در آفرینش بے ثبات — در میان خاک و خون در گیر باشد صحبتے
خاک گردد تخم از بالیدگی زیر زمین — خستگان عشق را بر بستر پا آفتے
شوق حسرت را به تخم آرزو حل کرده است — چهره تا باشد هوائے رنگ بازد صحبتے

تا حنائے خون ز انگشت شهرت بسته — آتش وحشت به مغز استخوان پرورده
نیست جز درد تمنا بار من کسی روز فراق — از سر سودائے از خود رفته خود رفته
دیدن رخساره ات دارد عجب رنگ بهار — چهره با فرقی از نی چه گل بشکفته
گر زمن باور نداری قصه دردم بپرس — من نمیدانم که از من تا کجا رنجیده
دیده دل بشنود دارد اشک و آه شور خیز — خون من بیتابم با عشق او پیوسته (اندوده)

سال تاریخ طبع شدن دیوان شور از مصنف

سرانجام دادم چه فدایت عشق — برآورد عیان است جذبات عشق
نهان در عیان و عیان از نهان — چو آئینه در دل کرشمات عشق
بگو شور تاریخ و نام و محبوب — شوق و شفقت تا ابتدا سوغات عشق

شوق و شفقت ۱۲۵۶ھ تا ابتدا و سوغات عشق ۱۹۹۲ بکرمی
سوغات عشق ۱۹۳۶ء

برنگ غنچه بے انکشاف راز پنهاں — تا بے جبین پیشانی گره افتاده دل را

متفرقات

تاریخ طبع کتاب خمستان خال محمد خستہ البسلنی

اے ضمیرِ سپہر در بستہ	قلم و دانش طلسم بشکستہ
شاعرِ باکمال نقش خیال	بر جبین شبانہ بنشستہ
پاک زالایشِ بطون خاطر	در صدف گوہریست آبستہ
سیرگاہِ نگاہ عالم قدس	از قیودِ زمین زمان رستہ
گفتہ ام سال طبع دیوانت	پنج ارکان ز طبع دیوانت

شیون خستہ طرف ہا دارد

۱۹۳۵ عیسوی - ۱۳۵۴ ہجری - ۱۹۹۲ بکرمی

شعر یک شگفتہ گلدستہ

۱۹۳۵ ع ۱۳۵۴ ہجری

ایضاً

خیال خواب تماشا مقدم سخن است	رموز نطق و بیان لب کشائی دہن است
۱۹۹۲ بکرمی ۱۳۵۴ ہجری	۱ ۳ ۵ ۴ ہجری
نسیم گلشن جوئی گرامی سخن است	فشار از خمستان پیالہ ذوالمنن است
۱۳ ... ۱	۱۹۳۵ ع - ۱۳۵۴ ھ ...

وصالِ صوت و سخن در جدائی سخن است
زبانِ خستہ بلبِ یادگاریٔ وطن ست
۱ ۹ عیسوی ۳ ۵

مادۂ تاریخ وفات نواب مرزا فصیح

بادِ صرصر وزید تا در باغ
عندلیبِ سخن بہر رنگے
بصفِ شاعرانِ نادیدہ
سالِ رحلت ز نام او پیداست

بلبلِ ہند را نیافت سراغ
شاعرِ نکتہ سنج اہلِ دماغ
حسن افزائے بزمِ نورِ چراغ
لفظِ نواب وصلِ مرزا داغ

۵۹ ۲۴۸ ۱۰۰۵ ۱۹۱۲ فصلی

دیگر

حسرت افزودہ درین ماتم سرائے
انتقالِ میرزا نوّابِ داغ
۱ ۳ ہجری ۲ ۲

تاریخ

ولادت فرزند ارجمند پنڈت سرکشن صاحب گرٹو چیف انسپکٹر جنرل آب پاشی
ریاست گوالیار و بڑودۂ دکن و کچ بھج ریاست کاٹھیاواڑ

شد تولد پسر بہ او و بشش
رشکِ خورشید نور کورۂ دل
۱۹۶۸

واحسرتا فلک بچہ عالم تباہ کرد
لختے ز دل ببرد کہ لختِ جگر نماند

آہے بدل شکست کہ جانِ پسر نماند
خاکم بسر کنید کہ نورِ بصر نماند

بند ب

پژمرد غنچہ رنگِ خوشی رائگان رسید
روئے گل مراد ندیدم خزان رسید

از ہم گسست نزع رگِ جانِ ناتوان
جانش بہ کار بود کہ کارم بجان رسید

تیرِ قضا ز آبِ کمانِ فلک بجست
دردِ گلو عیان شد و زخمِ نہان رسید

نشتر بہ رگ زدند و جرح درد بر فزود
تیرے کہ زخم خورد بیادِ کمان رسید

کمپاؤ ز خاکِ پاک دہن باز کرد باز
تن شد گداختہ بحلق استخوان رسید

اے کوکبِ بلند کہ تیشتم خطاب بود
از فرقِ آسمان بہ تہِ خاکدان رسید

رفتم شدم نثار و در آغوشش برکشم
جستم نیافتم چہ بوہم و گمان رسید

دیدیم گرمے بر ندسوی گنگ استخوان
در گوش نالۂ جرسِ کاروان رسید

نقل او فتاد از پئے اعلامِ تعزیت
خلعت فلان و وعدۂ فوتِ فلان رسید

جانم فدائے نام و بعالم تمام سوخت
در آتشِ فنا کہ عنان بر عنان رسید

آہے بدل شکست کہ جانِ پسر نماند
خاکم بسر کنید کہ نورِ بصر نماند

بند ج

وارفتہ محوِ حیرتِ رخسارِ کیستم
آئینہ دارِ تشنۂ دیدارِ کیستم

بے آفتاب زرد شدہ رنگِ ماہتاب
خورشید وار پشت بہ دیوار گشتیم

بہتر شدے بہ تیغِ اجل وا رسیدمے
با خونِ تازہ پردۂ زنگار گشتیم

پامال شد ز غم ورقِ دل کہ ہا زدند
بازار سرد گرم خریدار گشتیم

از خاک بر نخیزم و بر دو جبانۂ الم
پر گشتی تصویرِ رفتار گشتیم

رفتم ز یادِ لختِ جگر در شبابِ عمر
اے غم بگو کہ تازہ گرفتار گشتیم

از اختلاجِ قلب نہ آزار بہ شود
تارِ نفس گسستہ و بیمار گشتیم

در نیستان کہ خاک شود از قصورِ دل
آتش بخویش در زدہ در کار گشتیم

در غم گرہ شدم ز سرِ نے نوازِ من
دم بر کشان ز شوخیِ گفتار گشتیم

شابان من قضا و قدر این چرا نبود
ناکردہ جرم مفت گنہگار گشتیم

کافور بوئے[1] بخت نراین مرا کنید
بیزار از جہان بہ دل زار گشتیم

۱۳۱۳ ہجری

باشد کہ بوئے بخت نراین کند مرا
کافور از جہان بہ دل زار گشتیم

آہے بہ دل شکست کہ جان بسر شماند
خاکم بسر کنید کہ اندر بصر نماند

بند

چون شمع آشنا نشدم با گریستن
سر بر فلک کشیدن و بر پا گریستن

ریزم برون ز کدۂ دل حسرتِ ندیم
در مشربم روا نبود وا گریستن

از سنگ پارۂ دلِ من میچکد شرار
باشد حرام در حرمِ ما گریستن

[1] تاریخ ولادت

کارم چو شمع برکشاید ز روے درد — تن در فراق دادن و تنها گریستن

با آبشار کار بدوران مرا فتاد — سیلم ز اشک کم نشود تا گریستن

حلقه زدم بشیون و هم صحبتِ غمت — درنخش به دل ز در دل تنها گریستن

گیریم گنج با غم فرزانه از چه شمع — کرد اختیار برخود و برجا گریستن

خوردست آتشم دلِ آهن که نرم شد — دودے ز دل برآمدن و با گریستن

گیرم ز چشم نسخهٔ آسودگی ز دهر — سر در کنار بردن و الا گریستن

بازار نالیم نه تنم جان سے نے رود — جان میچکید ز دیدهٔ مینا گریستن

پدرم نماند وہاے پسر ہم مرا نماند — پنهان ملول بودن و پیدا گریستن

آہ ے پل شکست که جان پسر نماند

خاکم بسر کنید که نور بصر نماند

بند ۵

پا در رکاب بر سر آفاق زیستن — ناشاد و کام ماندن و مشتاق زیستن

افلاک از سوانح عمرم چه درس داد — بے علم جان بگردشِ اوراق زیستن

شایان تراچه بود که مانندِ آفتاب — برراه فرض از پئے اخلاق زیستن

لذت نمیکشد لب ماهی بزیر آب — حل کرده ام به ساغرِ تریاق زیستن

دستم بمرهم شکست بزخم قوام دریغ — ناچار زیستن نبود چاق زیستن

مشکل شده ز حربهٔ ارض و سما مرا — محراب شق زده به سرِ طاق زیستن

خاکسترست سینه و آتش گرفت خون — مردن بزیر پوست باحراق زیستن

افتادہ ام ز چشمِ حوادث بروزگار — رسوا نمود گرچہ مرا شاق زیستن
بر سرِ شکست تختہ مرا مرگِ غم سرشت — برگل چہ کرد دعوی وا طلاقِ زیستن
بر باد رفت نازِ پدر در بہارِ عمر — از جنبشِ نسیم با شفاقِ زیستن

آہے بدل شکست کہ جانِ پسر نماند
خاکم بسر کنید کہ نورِ بصر نماند

بند ۶

سر برکشد ز سینہ اگر ہائے ہائے من — آتش فتد ز آبلہ در زیرِ پائے من
از مہر پرورے کہ فدائے جمال بود — بر تافت روز روئے پدر خویش اولئے من
با کہکشش کسے بدماغم نمے رسد — بو میکنم ز خوشۂ دل مشکسائے من
دل در سفر چہ بست دلِ من شکستہ بخت — از دیدہ طفلِ آب گران شد بہائے من
در صحنِ باغ زخمی پیکانِ یاس شد — یک مشت پر نماند و تہی گشت جائے من
نظارہ نہ بر سرِ بالین نصیب شد — چاکے قبا کنم دلِ کہنہ قبائے من
بر روئے شب سیاہ شدے سایہ او فتاد — در خوابِ ناز رفت کہ شد بہ لقائے من
اللہ از چہ سوختۂ آتشِ فنا — من در ہواش بودم و او در ہوائے من
اندر بہشت جا نبود روسیاہ را — زین رو کہ روحِ پاک نشد رہنمائے من
در غنچیم فنا شد و نامے فرو گذاشت — ہر داغِ تازہ بر دلِ ریش از برائے من
اندر خیالِ بستر تابوت دم زدم — خیر الوداع گفت لبِ در و زائے من
آہے بدل شکست کہ جان پسر نماند — خاکم بسر کنید کہ نورِ بصر نماند

۸ ۱ ہجری ۳ ۱

نوحه در انتقال پدر بزرگوارم پنڈت رگھناتھ صاحب تحصیلدار عرف لشتی

بند ۱

آسمان وسپئے آزار جہان شد افسوس — آسمان بے سبب آزار رسان شد افسوس

آسمان تیره درون رنج رسان شد افسوس — آسمان برق زن خرمن جان شد افسوس

آسمان عربده جو دشمن جان شد افسوس — آسمان باعث آن خواب گران شد افسوس

آسمان تیغ زن عالمیان شد افسوس — آسمان قطع کن تاب و توان شد افسوس

آسمان نام شفا ورد زبان شد افسوس — لیک از دست تو جان برنتوان شد افسوس

آسمان در غم پشت کمان شد افسوس — ماتم سخت ہچگویم که چسان شد افسوس

ہائے آن صاحب اخلاق و سخاوت که بمرد
برکشم آه ز دردے که بدل راه ببرد

بند ۲

ہر بلائے که رسد بر دل نالان صد حیف — از دمے که شود خون برگ جان صد حیف

دل آتش زدگان در غم رحلت ہمچون — شمع می سوزد و انگشت بدندان صد حیف

آشکار است بمن صورت بربادیٔ دل — حسرت و رنج و الم حیرت و حرمان صد حیف

غیر ذی روح کند شرکت غم مے زیبد — از پئے سوگ رسد موسم باران صد حیف

اے طبیبان زبان کار مقدر برحق — کرد باطل همه ادعوی درمان صد حیف

صید جان کرده نہان ماند ز دیدار جہان — مرگ هم از تو شده سخت پشیمان صد حیف

گر بمیرم ز غم قدر شناسم بابه — چاک تا کی زنم چاک گریبان صد حیف

ہائے آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بمُرد
بر کشیم آہ ز دردے کہ بہ دل راہ بہ بُرد

بند ۳

شرحِ حالِ دلِ بیتاب نتوانم چکنم — چارهٔ درد بجز آہ و فغانم چکنم
روز را در غمِ جانکاہ بسر بردم حیف — نفسے چند اگر زندہ بمانم چکنم
کششِ روح ببین از مرگ بجانم پیدا — ترکِ صد آہِ فلک سا نتوانم چکنم
بادِ غم اشک ز مژگان چو شررے ریزد — سر فرو بردم و تدبیر ندانم چکنم
در خیالِ شرحِ وصفِ تو چشمم واشد — خوفِ رسوائے بیمارِ گرانم چکنم
نفسِ گرم فرو رفت کہ دل نگرانست — خبر از دورئ منزل نرسانم چکنم
وائے آن سرو روان زیبِ چمن رفت تنہا — ہوش وارفت و دین و ہم و گمانم چکنم

ہائے آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بمُرد
بر کشیم آہ ز دردے کہ بہ دل راہ بہ بُرد

بند ۴

پردهٔ چشم ز سیلابئ خون پُر گردید — دل ز جا رفت جگر دیده فزون تر گردید
شور افتاده بعالم کہ بیک چشم زدن — گوشهٔ باغِ جنان دامنِ محشر گردید
خاکسارے و رتا نور فزائے دل بود — گریہ سر کردم و آئینہ مکدر گردید
تپشِ آہِ رسا آتشِ پنہان افروخت — سینہ ام گلشنِ دہر آبلہ اخگر گردید

ہمچو لالہ ز شگاف دل خونین جگرست — ہر کرا داغ درین دہر میسر گردید
حق ہمین ست چگوییم کہ بمیزان وفا — دشمن و دوست ز رو رنگ برابر گردید

ہائے آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بہ مرد
برکشم آہ ز درد سے کہ بہ دل راہ بہ بُرد

بند ۵

سوخت از گرمی خاموش دل من چون شمع — ساخت پابند قضا حلقۂ شیون چون شمع
بیم اصحاب ولایت کہ نگہ میبد ارم — میکشم حرف الف بسر و برتن چون شمع
حاصل عمر بگرداب ہہی اند از د — زار نالیدن و واماندن مردن چون شمع
روح پاک از ہمہ با نور تجلے دارد — عدم آباد بود وادے ایمن چون شمع
لب مزن شور تراقوت گفتارے نیست — فاش کردن بہ جہان روسیہ بودن چون شمع
شعلہ و آتش و دود سے کہ برآمد از دل — ہر سہ تاریخ بود مصرعہ روشن چون شمع

آہ آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بمرد
۱۹۵۷ سمت ۱۹۰۰ عیسوی ۱۳۱۸ ہجری
برکشم آہ ز درد سے کہ بہ دل راہ بہ بُرد

تاریخ تخت نشینی مہاراج مادہوراؤ سیندیا صاحب بہادر دام اقبالہ

مژدہ اے وابستگان دامن عز و وقار — تہنیت بر جشن مسعود ریاست گوالیار
گفتہ ام تاریخ سمت از و فور انبساط — مادہوراؤ سیندیا مہاراج صاحب اختیار
۱۹۵۱ — ۱۹۵۱

۵۱ گرفتار مع از مادہ۔

آئینه را خجالتِ عریانیِ خود است
سر می‌کشیم و ناله گره در گلو کنیم

در بزمِ غیر گردنِ دعوی کشیم ما
چون خامه سرفروخته سر گفتگو کنیم

هر ذره از مکارمِ اخلاق زندگیست
گرد و غبار میکده را رُفت و رو کنیم

تصدیعِ عمر رفته ز دارفتگیِ ما ست
دودِ چراغِ گل شده دل چه بو کنیم

پر می‌زنیم و رشته به پاییم در قفس
خود را نه دیده دیده نظر سوی او کنیم

روشن دلان چو آئینه آبِ بقا کشند
از اقتباسِ نور چو هر ذره خو کنیم

مرکز به دورِ دائره مرجعِ خطوط
یک سو به دل شویم و نظر چارسو کنیم

چون ریگ مالِ هستیِ ما بی‌زوال نیست
خون در جگر نماند که می در سبو کنیم

آئینه ایم و حیرتِ ما برگزیده است
غیر از تو غیر را نه به دل آرزو کنیم

می خور به طاقِ ابروئی محرابِ طاعتی
ای شوق زین چه بیش دگر آرزو کنیم

نه کشود رازِ بسته‌ات ای غنچه پردلم
اسباب خنده داری و غمگین نشسته

جز از طولِ امل ده که روزِ فردا را
زمانی نه ستانند باز و عدی را

به ترکِ نقشِ قدم خاکِ پا و تن گردد
که چشمِ زخم به دنبال هست دنیا را

بوستان سعدی + عفو کردم زر دستِ تحمل بار رشتہ + دریاے اخضر + فلک شہپر سر کشیدن عواقبات + حفظ صوت خود از تندی و تلخی آب + ظرف زر شیشه پر سر کشند + طاق ابروے کے کار کردن + باده کار کردن + مکارم نوازشات الہی + اخلاق طالق +